

SOCIALIZEM IN REPRESIJA drugič

Na posvetu SOCIALIZEM IN REPRESIJA smo lahko večkrat slišali mnenje, da je obseg političnega kriminala v Jugoslaviji zanemarljiv. Prav tako, da Jugoslavija nima nobenega razloga sramovati se svojih političnih obsojencev, saj ni nikakršna »temnica Evrope«.

Na Konferenci za evropsko varnost in sodelovanje na Dunaju je MEDNARODNA FEDERACIJA ZA ČLOVEKOVE PRAVICE objavila poročilo, DA JE V JUGOSLAVIJI OD 1100 DO 1300 POLITIČNIH ZAPORNIKOV, »VEČ KOT JIH IMAJO ČEŠKOSLOVAŠKA, MADŽARSKA IN POLJSKA SKUPAJ«.



Dr. Stipe Šušar, s teboj gremo DO prepada, nazaj pa sami!

Različnosti v kulturi so kot seks; tako nujne so, da so postale same sebi cilj in nagrada.

New Scientist

Zastojnih kosil ni. Najde se pa dosti cenenih, če veš kam pogledati.

R. A. Heinlein

Grdo in neumno je skopariti s svojo ljubeznijo.

S. R.

Anarhist je, kdor izbirajoč sprejme odgovornost izbire.

Ursula K. LeGuin, Dan pred revolucijo



Kolega Tone Anderlič-Nietzsche si je, oplašen zaradi stalnih omenjanj v Katedri, poiskal družbo krepkega varuha. Sedaj je dobre volje, njegov varuh pa grdo gleda.

Študentski časopis Katedra, Tyrševa 23, Maribor, tel. (062) 22004. Številka žiro računa: 51800-678-81846. Ustanovitelj in izdajatelj: Univerzitetna konferenca ZSMS v Mariboru. Uredništvo (v. d. do zasedanja študentske skupščine): Miran Lesjak (gl. in odg. urednik, univerza), Peter T. Dobrila (glasba), Matija Grah (družba), Igor Mekina (polikritika), Dejan Pušenjak (kultura), Samo Resnik (pomočnik gl. in odg. urednika, znanost). Tehnični urednik: Marjan Hani. Programer: Dušan Vezjak. Lektorja: Samo Resnik, Boris Svetel.

KATEDRA izhaja ob podpori Družbenega dogovora o financiranju mladinske periodike v Sloveniji in Univerze v Mariboru. Časopisni svet: Borko DeCorti, France Forstnerič, dr. Ljerka Godić, Branko Greganovič, Miran Kalin, Dragica Korade (predsednica), Milan Kuhta, dr. Vlado Sruck. Tisk: ČGP Večer, Tržaška cesta 14, 62000 Maribor, 6000 izvodov. Letna naročnina: 1.200 din, 50 SCH, 4 USS. Oproščeno temeljnega prometnega davka po skiepu št. 421-1/70, z dne 11/1/73. Uradne ure: vsak petek od dveh do šestih popoldne. Naslednja, to je 4. številka izide 15. 12., to je še letos. Popravek: V 2. številki Katedre je zaradi površnosti urednikov na 6. strani izpadla navedba vira članka »Razžaljenje veličanstva«. Članek smo povzeli po »Slovenskem republikancu«, št. 1, leto 1921. List seveda danes ne izhaja. Površni uredniki se opravičujejo za površnost.

NAGELJNI Z BRITOFFA (glej zadnjo stran)

11. novembra je pri sekretarju UK ZKS, Janezu Gujtu, potekal razgovor o Katedri. 13. novembra pa naj bi svoje priložila še medobčinska Zveza komunistov mesta Maribora. Na nobenega teh sestankov niso povabili predstavnika Katedre. (vseeno smo bili tam, seje so vendar javne)

12. novembra je na programsko volilni seji rotovski mladine (OK ZSMS) Desimir Kaurin predlagal, da pošljejo s seje komisiji za prošnje in pritožbe na federaciji ZAHTEVO za pomilostitev Ivana Čečka. Temu se je hrupno upri eden od navzočih mariborskih vodilnih politikov Tomaž Kšela češ, da to ni pomembna mladinska zadeva in da ni prav, če se mladina poslužuje izvensistemskih (!) poti — in zmagal.

Čeprav sta na skrivnostnem razgovoru o Katedri 11. novembra sedela tudi dva Večerova novinarja. (odgovorni urednik in piščoča pripravnica), Večer o tem pogovoru ni natiskal niti besede.

Na zgoraj omenjenem sestanku so rotovski komunisti pohvalili Večer, ki se drži smernic. Ker se pravzaprav ni razpravljalo o Katedri, temveč o mladinskem tisku, je ena od navzočih tovarišic (če jo je prisotni urednik prav razumel) odločno opozorila, da s Cicibanom in podobnimi publikacijami (Pionir, Kurirček, P. list) ni nobenih težav.

Izmikanja vojaški obveznosti država nima rada. Dobiš šest let zapora, razen če uspeš dokazati, da zavračaš iz verskih razlogov. Poleg tega te čaka še negodovanje družine in prijateljev. Clive Swan, odklonilec, ki živi v Angliji od maja 1984, pravi: »V odporu zaradi vesti ljudje ne vidijo osebnega moralnega ali filozofskega stališča, vidijo izdajo bele rase — nož v hrbet svoji deželi in svojim prijateljem.«

Večina belcev še pomisli ne bi nekaj takega, delno zato ker, kot pravi Roger Field, ki je v Angliji že od srede 1979, večina belcev v J. A. preprosto drsi s tokom in se nikoli resnično ne zataknje ob krivice sistema. Swan sodi, da je imel srečo, ker se je zapletel z liberalno Združeno demokratično fronto in srečal ljudi, ki so veliko delali v črnih naselijih okoli Johannesburga. Šel je z njimi in videl, kako tam živijo.

Paul Pembroke, tridesetleten pravnik, ki je po kosu vojaščine za-



Prof. dr. Vlado Sruck je na predavanju prof. dr. Zdravka Mlinarja med drugim ugotovil: »Tukaj vidim dva profesorja obramboslovja, dva profesorja teologije in pet študentov VEKŠ-a.« Že dolgo je od tega, kar je univerza nehala hoditi na tovrstna predavanja. Poslušati mora drugod.

IZ URADNEGA LISTA SFRJ, št. 59 — 31. 10. 1986

SPREMEMBE IN DOPOLNITVE PRORAČUNA FEDERACIJE ZA LETO 1986

... v poziciji 805 Dotacija časopisu **Borba** se znesek 498 (milj.) nadomesti z zneskom 618 (milj.) ... v poziciji 812 Proslava dneva mladosti se znesek: 63,565.000 nadomesti z zneskom

74,065.000 ... v poziciji 814 Za časopis »Mladost« se znesek 63,840.000 nadomesti z zneskom 98.840.000 ...

... v poziciji 818 XII. kongres ZSMJ se znesek 100,480.000 nadomesti z zneskom **115,480.000** ...

Za pozicijo 835 se doda nova pozicija, ki se glasi: »835a 06—2 Sredstva za Univerzijo do v Zagrebu 870,500.000«

Organizatorji Univerzijade so se nedavno javno pritoževali, da njihovi kritiki iščejo dlako v jajcu. Takšne dlačice se ne bi nihče branil.



FOTO ŠTEVILKE

Vsi zastareli plakati še zmeraj niso izginili. Kaj pa cir-kus?

Dejan Pušenjak



Čprav se razprava o pobudi predsedstva republiške mladine za civilno služenje vojaškega roka v SZDL (v času ko tekst oddajam) še ni pričela, smo že priča.

na eni strani predhodnim razpravam (komisija za SLO in DS pri CK ZKS), na drugi strani pa še vedno/že mnenjem, da je sama pobuda (*in zato tudi razprava*) nesprejemljiva (*svet za ljudsko obrambo pri predsedstvu SFRJ in komite partijskih organizacij v JLA*). Kolikor je mogoče razbrati iz skupnih časopisnih vestí, naj bi bila pobuda nesprejemljiva zaradi dveh razlogov: najprej naj bi nasprotovale Ustavi in doktrini SLO in DS; toda to ni v nobenem primeru nova ugotovitev, saj je v sami pobudi navedeno, da uvedba civilne službe zahteva spremembo Ustave, Zakona o vojaški obveznosti itd.; razen tega naj bi bila nesprejemljiva tudi zato, **ker da v javnost »vnaša zmedo«**.

Že pregovorno »sejanje« oziroma »vnašanje zmede« med ljudstvo, ljudske množice itd., je seveda le preveč iz trte zvit argument, da bi

ga lahko imeli za argument. Prej gre za oblastni manevar birokracije, ki si skuša, s tem, da si dá govoriti v imenu ljudstva, uzurpirati izključno pravico odločanja in »razsojanja o zadevi, ki je in ker je, **zanjo samo** nesprejemljiva.

Če je s stališči sveta za ljudsko obrambo in komiteja partijskih organizacij v JLA možno polemizirati, pa ni mogoče razviti kontraargumentacije, saj ni ničesar, proti čemur bi lahko argumentirali. Časopisna poročila (Delo, Dnevnik, Komunist) s seje komisije za SLO in DS pri CK ZKS, dopuščajo vsaj slednje. Če smemo predpostaviti, da bodo stališča te komisije — na podlagi znotrajpartijske demokracije, ki se imenuje demokratični centralizem — postala stališča komunistov, da se bodo torej na njihovi podlagi »poenotili« in bodo ta stališča za-

stopali tudi v SZDL, potem si že zato zaslužijo pozornost.

Od celotne pobude je na seji te komisije »ostalo« sledeče: odpadli, t. j. nesprejemljivi so vsi drugi motivi zavračanja služenja vojaškega roka (humanistični, anarhistični, politični in filozofski) razen verskega. Toda tudi ta je »sprejemljiv« le v primerih, »ko gre za religije s takimi omejitvami (nazarenci, adventisti, Jehovove priče)«.

Na seji so — ker je tudi civilna služba »nesprejemljiva« — predlagali »drugo ime« za civilno službo: alternativno oz. drugačno služenje vojaškega roka. Zdi se, da bi morali iznajti drugo ime tudi za ugovor vesti (ta se je v poročilih že tako ali tako pojavil kot »tako imenovani ugovor vesti«). Ironija je, da je pri takšni redukciji motivov za odklanjanje vojaškega roka, o ugovoru vesti res

mogoče govoriti le kot o **tako imenovanem** ugovoru vesti. Če izmed različnih motivov za zavračanje služenja vojaškega roka pripoznam zgolj verskega, potem iz ugovora vesti naredim **religijski ugovor**. Resda uveljavljam svobodo vesti, toda le svobodo vesti, ki se je izoblikovala na podlagi biblijskih nauk; medtem ko vest drugih posameznikov, katerih vest se ni izoblikovala na podlagi biblijskega izročila, a jim glede služenja vojaškega roka zapoveduje identično etično držo, še naprej kazensko sankcioniram.

Poleg tega vsaj v primeru Jehovinih prič ne gre za religijo, ki bi glede služenja vojaškega roka vsebovala prej citirane »omejitve«.

Pripadniki verske skupnosti Jehovinih prič, prav nasprotno, sami zatrjujejo, da jim vojaščino brani služiti vest in ne religija. Bi-

bljija nikjer ne prepoveduje služenja vojaškega roka. Gre za etične norme določene veroizpovedi — poudarek je torej na etiki, moralnem prepričanju posameznika — in ne za religiozne prepovedi, ki bi prepovedovale služenje vojaščine.

Zato je edini način, da se pripozna ugovor vesti ta, da se pripozna vse motivi za zavračanje služenja vojaškega roka, in ne le verskega.

Prvi rezultati pobude so potemtakem že znani. Dobra je že okleščena in če naj životari še naprej, se ji ne sme odvzeti skorajda ničesar več. To pa kaže, da je naše najbolj množično mirovno gibanje še vedno zelo močno.

JLA JE NAŠE NAJBOLJ MNOŽIČNO MIROVNO GIBANJE

Matija Grah



»Dejansko pa med ljudmi za čuda prevladuje mnenje, da obstajajo hiše, gore, reke, kratka vsi čuti predmeti, naravno ali realno drugače, kakor jih zaznava razum. Toda, naj bosta gotovost in pristanek na to načelo v svetu še tako velika, bo vsako, kdor bo v srcu podvomil vanj, po mojem opazilu, da vodi v odkrito protislovje. Zakaj ali so prej omenjeni predmeti kaj drugega kot stvari, ki jih zaznavamo s čutili? In kaj zaznavamo razen lastnih predstav ali občutkov? Ali ni protislovje, da bi katerikoli od njih ali katerikoli njihov sestav obstajal neoznan?«

(George Berkley, Razprava o narčnih človeškega razuma)

Zdi se presenečenje, ko se sprva materialistični pristop sprevrže v idealistični monizem, pa vendar lahko Berkleyevi stavki še kako dobro opisujejo stvarnost nekaterih dežel, posebej pa še njihovih partij. Zanikanje empiričnosti ali pa njeno deformiranje v luči »duha« je pravzaprav stalni pojav samonosilnih in samozadostnih partij. Vendar je takšno sprevrženje že omogočeno v marksistični misli kot taki — nedosledno upoštevanje realnih

dejstev in navezava na spekulativno razmišljanje lahko privedeta do točke, kjer se partija izpostavi kot edini aktivni dejavnik, kot volja, ki oblikuje svojo predstavo ...

Namesto pojavov kot takih so nam vedno znova preoblikovani, delni ali pozabljeni delčki realnosti povezani z ideologijo, ki obstaja v univerzumu kot edina sila. Resnično grozljivo zvoni potemtakem vprašanje, ali lahko karkoli sploh še obstoji nezaznano, oziroma kaj vse torej obstoji, ne da bi bilo zaznano.

Ali zmoremo doseči bistvo tudi brez posredovanja in absolutnega vedenja marksizma, ali zmoremo doseči bistvo preko posamičnih in empiričnih dejstev, ali pa potrebujemo teorijo, ki bo ta dejstva preprosto zanikala in brez dokazov posegla po bistvu samem? In če se odločimo za drugi odgovor — ali se z njim ne vračamo na prag dajnovidnega z zaslepljenega solipsizma? ...

1) Polje totalitarne

Vednost in bistvo sta zmagozlaslave marksizma. In vendar je prav vednost ali prikazovanje bistva pojavov lahko prav tako pot zaslepitve in točka, kjer se zmagozlaslave sprevrže v poraz. Marksizem je teoretično jasno, tako v ekonomiji kakor v politični znanosti, od zgolj površinskih naključnih momentov vztrajno poskušal prodreti do samega bistva pojavov. V kolikor določene teoretične predpostavke igrajo pomembno vlogo, pa lahko postanejo zgolj neuporabna spekulacija, ko se skupaj s svojimi oklepimi in globokoumnimi formulacijami selijo v močvirna prostranstva prakse. V ekonomiji je jasno marksistično pojmovanje vrednosti kot vsebine cenovnih pojavov, ki so zgolj odmirki od te in kjer vrednost predstavlja abstraktno središčno količino. Dоследno

sprevrženje tega teoretskega pristopa v praksi je poskus dogovorne ekonomije, ki temelji na spoznanju, da ne določa blagovna produkcija družbenih odnosov, ampak da prav ti deformirajo blagovno produkcijo. Tako dobimo popačeno obliko blagovne produkcije, kjer trg deluje imperfektno in kjer se vrednost poskušša določiti administrativno, ne pa s pomočjo »posamičnih« nihanj cen. Z izključitvijo trga, torej elementa naključja, pa se taka proizvodnja sprevrže iz proklamirane racionalnosti v čisti voluntarizem določanja cen. Tudi različni »točkovanje« in »določanje prispevka živega dela« je pravzaprav isti postopek, ki pomeni neposredno določanje bistva, ne glede na posamičnost in različnost. Temelj presoje postane nekakšna vednost, ki za svoje delovanje ne priznava nikakršnega kritja. Je torej določanje esence mimo in celo proti eksistenci, odnos aktivnega do trpnega, avantgarde do množic ... religiozno razmerje torej.

Dualizem med bistvom in bivanjem pa lahko ima še težje posledice.

V takšnem položaju se tudi družbena kritika in s tem vsakršno izrekanje resnice kaže v nekakšni dvojni ekspoziciji. V prvem primeru gre za kritiko kot takšno, v njeni naključni eksistenci, gre torej za soobstoj različnih pozicij in pogledov na resničnost. Z marksističnega stališča pa se vsa kritika preprosto razdeli v »konstruktivno« in »destruktivno«. Takšna razdelitev pa se ne polarizira na osnovi dejanskega soočenja stališč na »idejnim trgu«, pač pa na osnovi vednosti Partije in teorije ... Znova smo soočeni z enakim postopkom, ki zadeva samo bistvo kritike in v skrajnem primeru določeno »destruktivno« kritiko celo prepove, izbrisuje »parcialne kritike« (ki bi edine lahko privedle do resnice) in resnico

administrativno predpiše. Zopet srečamo pogled, ki gre vzdolž in skozi pojavnost, da bi odkril bistvo samo. Napaka pa je prav tukaj. Izrekanje resnice je namreč mogoče samo kot toleriranje različnih resnic, torej s stališča posamezne resnice-neresnice. Zgolj pluralizem neresnic je ta, ki lahko vzpostavi presek resničnosti. Direktno in voluntaristično določanje bistva, ki ima za seboj tudi materialno moč, pa omogoča tudi teoretično utemeljeno »preganjanje krivovernih«. Teorijo takšnega umovanja je v knjižici »Beležke o naši družbeni kritiki« (DZS, Ljubljana 1966) orisal že Edvard Kardelj.

Takole pravi na dvainštirideseti strani:

»Razlikovanje med konstruktivno in destruktivno kritiko na področju družbenih odnosov ima potemtakem relativen značaj, ki je odvisen od izhodišča in cilja ali objektivnega učinka kritike. Zato je seveda to razlikovanje v vsakdanji praksi seveda zelo subjektivno. Toda, kakor je že bilo poudarjeno, socialistične sile v naši deželi niso nezainteresirane opazovalec s strani, ampak najodgovornejši faktor v boju za napredek socialistične družbe, njene demokracije in samoupravljanja delovnega človeka. (podčrtaj I. M.)

Bistvo kritike se torej določa s pozicije subjektivnih sil. Te so nosilec vednosti in kot take so tudi izvezte iz preverjanja, oziroma se preverjajo same (neprestano »ocenjevanje doseženega«). Kot nosilec vednosti torej tudi posegajo direktno v bistvo samo — predpisujejo resnico s tem, da ne dopuščajo izrekanja ne-resnice.

Ali kot pravi Kardelj, ko govori o antidemokratskih tendencah v družbeni strukturi:

»Tako stanje vsiljuje včasih tako imenovane »administrativne

ukrepe« proti družbeni kritiki z antisocialističnih pozicij, ki postaja orožje političnega boja.« (Beležke o naši družbeni kritiki, DZS, LJ 1966)

To pa jasnovidnemu omogoča ne zgolj »idejno vodilno vlogo« temveč predvsem fizično silo, ki brani edino resnico. Jasnovidcu omogoča neposredno določanje bistva, brez upoštevanja posameznih odklonov. S tem pa seveda postaja že jasno, da svoboda kritike lahko obstaja samo za tiste, ki mislijo enako kot pripadniki vodilnih sil/partije.

»Kajti kritika v naših razmerah prav tako ne more biti »svobodna«, kakor ni »svoboden« politični boj za restavracijo starih družbenih odnosov.«

Zelo velika iluzija je potemtakem ali zelo nalven politični manever tolmačiti svobodo kritike kot nekaj absolutnega, kot kategorijo onstran realnega razmerja družbenih sil.«

In če razmerje družbenih sil določa svobodo samo za istomišljenike, potem se je temu pač treba pokoriti. Toda ali ni tako, da svobodo potrebujejo predvsem tisti, ki mislijo drugače, še posebej zato, ker so v manjšini in je diktatura večine (proletariata?) nad manjšino zaradi premoči lahko še strašnejša kot pa diktatura manjšine nad večino? In če izpeljemo dosledno iz Kardelja — ali ne bo kritika svobodna šele takrat, ko bo »svobodna« politični boj, torej vzpostavljen pluralizem političnih, ne pa samoupravnih interesov?

Kardelj svobodo kritike tukaj preseže, toda tako, da se vrne na pozicijo, ki še ne pozna formalne svobode kritike kot take. To pa ima katastrofalne posledice ne samo za družbo, ampak tudi za jasnovidca samega. Samoočenenje vanje nikoli ne more privedi do resnice, hkrati pa je omogočeno,

da se v imenu bistva (social. ideje) zanikuje in uničuje vse nebitveno, da se posega po eksistenci, ki ni v skladu z esenco ali pa se takšne pozicije preprosto ignorirajo. Kjer je bivanje stvari dobesedno odvisno od zaznavanja svetovnega duha obstaja potlačena ali nezaznana. Empirična dejstva so samo slučaj, ki potrjuje pravilo; prvotna jasnovidnost pa se sprevrže v grobi voluntarizem (»saj vemo kaj hočete, ne zavedate se objektivnega pomena dejanj« itd.)

2) Polje demokracije — polje zaslepitve

Mogoča je tudi drugačna orientacija. Vendar ta zahteva spoštovanje pravil in dosledno samomejevanje. Namesto neposredne vednosti je potrebno zgolj dopustiti možnost izrekanja neresnice, potrebno se je torej »delati«, kakor da ne vidimo tistega globinskega in za nas jasnega, potrebno je ostati zgolj pri površini in potrebno se je na nek način oslepiti, da bi dejansko videli več. To seveda ne pomeni, da izrekanje resnice v imenu bistva ni več mogoče — gre pa za to, da takšno izrekanje sedaj ni ma več zavezujoče moči. Pomeni tudi dopuščanje tistega, čemur se Kardelj krčevito upira — dopuščanje absolutne svobode kritike, kajti kdor tega ne prizna, se zavezuje za absolutizem edine resnice. Tako bi že zmogli prestopiti v polje demokracije, ki je dejansko »slepo« in kjer ni vseodsegajočega pogleda, ki bi osmišljeval in obsojal hkrati. Vendar se zdi, kakor da smo obstali na odločilni prelomnici, kjer nas pogled zgodovine spremlja s strahom in nezaupanjem ...

Vprašanje je postavljeno jasno ... Zavezati se neresnici ali pa živeti v laži, to bo odgovor, ki se mu ne bomo izmaknili ...

SLEPOTA JASNOVIDCEV



Obredi so v simbolno obliko prevedena razmerja neke prakse, so univerzalno dejstvo različnih prostorov in časov, tudi našega samoupravnega socialističnega prostora in časa, ki budno spremlja vstop osebe v množstvo živih (ki se dogodi z rojstvom) z vpisom v razne knjige, v Večer (rubrika novorojeni) in vojaško evidenco, če je rojena oseba moškega spola; ter prav tako njen izstrop — smrt iz istega množstva z izpisom iz prej mišljenih knjig, z objavo osmrtnice, izbrisom iz vojaških evidenc in zastavami ter govorom na pokopališču.

Sleherna sprememba pomeni bojazen za primitivno individualno zavest, pa tudi za vsako ideologijo.

Človeško bivanje določajo pravila, sleherna stvar ima svojo mesto in funkcijo. Nujno pa je, da človek, vpet med kategoriji začetka ni konca, preide skozi določene spremembe (iz sveta novoro-

jenih preide v svet otrok iz tega pa spet v svet odraslih ...). Posamezna obdobja življenja so trdn urejena, v njih je vse na svojem mestu. »Prehod iz enega stanja v drugo se zgodi z intervencijo numinoznega.« (str. 97) Nujnost te spremembe pospremiti z obredi je občeločevska. **Srečamo jo tudi v dveh nam dobro poznanih sistemih, krščanskem in samoupravno socialističnem.** Ob rojstvu krst in objava v Večeru, vstop v osnovno šolo — prvo obhajilo in sprejem v pionirsko organizacijo, dozorevanje — birna in sprejem v mladinsko organizacijo, dozorelost — cerkevna in civilna poroka, smrt — maziljenje in nagrobni govor nadrejenega funkcionarja.

Funkcija navedenih obredov je, da ponazorijo načelo spreminjanja in ga naredijo sprejemljivega z obrednim ponavljanjem, kajti vsak prehod iz enega sistema v drugega se kaže za oba sistema kot travma. Kot smo že ugotovili zasledujeta birma Cerkev in vstop v mladinsko organizacijo isti cilj v istem življenjskem obdobju človeka — namreč, narediti prehod iz ene skupine v drugo sprejemljivejši s tem, da simbolno ponovi doživeti dogodek in s tem vzpostavi videz, da te procese obvlada.

Ideologija, ki se neprestano srečuje s prehajanjem oseb, katerim vlada, iz ene skupine v drugo, se sooča s tem, da se osebe ob prehodu za hip izmaknejo sistem pravil, v katerega so bile zaptre. Tako se znajde v situaciji,

ki od nje terjā, da sama zatre svojo skrivnost, kot jo je zazrla primitivna zavest ob enem svojih prehodov. Ideologija vzpostavi obred, ki pospremi prehode in predstavlja obrambno reakcijo na grozeč izmik individualne zavesti izpod pokrivala uniformnosti.

Na nizkih razvojnih stopnjah je bila individualna zavest tista, ki je sama vzpostavljala obrede, ki so naredili prehode sprejemljive. Danes za to ne skrbi več posameznikova zavest, temveč ideološki giganti, ki si izmišljajo obrede, s katerimi poskušajo ustvariti popolno kontrolo nad človekom. Obred ni več element, ki bi nam delal bivanje znosnejše, je kategorija prisile. Še vedno se človek rojeva brez vidnega razloga v določen čas in prostor, do neke mere je osmisli rojstvo in smrt, ter pojasnil prehode med njima. Tako se je otrešel potrebe po nekaterih obredih, a ravno v trenutku ko jih je začel odslavljeti, so se mu pričeli vračati — toda ne kot element osvoboditve, ki so ga v davni predstavljal, temveč kot veriga grozeče bodočnosti. Obred, ki se vrne, ni več človeška last, prostovoljna sužnost naravi, je go-spovost, ki jo nam pošilja od nas vzpostavljena ideološka institucija.

Prispel sem do mesta, ki mi omogoča analizo obreda, katerega imenujem **Dan mladosti**. Predhodno razmišljanje je bilo potrebno, da pokažem na množico obredov, ki jih prestanemo, ne zavedajoč se čemu ali komu služijo. Podobnosti med obredi pri-

mitivcev in tistimi ideološki konstrukcij XX. stoletja so me pripeljale (z drugega zornega kota, kot so ga verjetno imeli delegati na mladinskem kongresu v Krškem) do mnenja, da je obred dneva mladosti praksa vavrčevske preteklosti in s tem ne sodi v naš čas.

Verjetno ni naključje, da bo ravno ta obred, oziroma polemika okrog njega, tisti element, ki bo pokazal zmožnost ali nezmožnost, splošno priznana samoupravno artikuciacijo in učinkovitost delegatskega sistema. Kongresne resolucije imamo, bliža pa se tudi čas letnega obreda, ki grozi izničiti tisto malo upanja, ki ga je zanetil kongres slovenske mladine.

Večina obredov potrebuje za svojo realizacijo vrača, ki deluje kot zveza med svetim in posvetnim. V naši socialistični skupnosti, je vloga vrača pripadla marsikomu, tudi ZSMJ. S tem ta ZSMJ vrača zasede posebno mesto v družbi, še posebej v samem trenutku obreda. Kot vsaki pravi vrač mora tudi naš biti koristen — še posebej ob magičnih početjih. Magični svet ZSMJ vrača je povsem drugačen od sveta članstva ZSMJ, zato o obredih odloča le vrač, da ne bi prišlo do mešanja svetov.

»V Avstralliji pravijo, da čarovnik, ki hoče ubiti sovražnika ali mu povzročiti bolezen, vrže proti njemu kost, ki jo je vzel iz lastnega telesa. Še prej pa naredi oblak iz semen svojega penisa in iz iztrebkov svojega anusa. Kost, ki

jo varuje oblak, prodre v žrtev in jo ubije.« (Str. 144—145) Gotovo je v obrediu dneva mladosti tudi napadalni element, ki se ga je pri nas prekrstilo v obrambnega. To vidimo še posebej ob nastopu cveta jugoslovanske mladine. Kateri je ta cvet, ki se dviga nad ostalimi? Armada jutrišnjega dneva je, najlepši cvet, ne zaradi barve, velikosti ali oblike, cvet je zaradi orožja, katerega je pripravljena dvigniti na vsakega sovražnika, ter zato, ker je njen proračun, ki ji ga poklanjajo delovni ljudje, nezčrpen. Spomnimo se živih slik, ki so prikazovale, kako se naši vojniki zarezujejo v vrstah v zeleno površino stadiona, mahnano z rokami in orožjem.

PREDLOG:

1. Povabimo vrača iz Avstralije, da vidi, kako se izvrši prvi obred, ki prestraši nasprotnike in maši usta.

2. Vzemimo namesto pušk kosti ter napravimo oblak iz semen in iztrebkov — morda se bo sovražnik prestrašil.

V trenutku poteka obreda dneva mladosti so naši funkcionarji v ekstazi in obsedeni. S čim? Čarovnice, ki polnijo evropsko folkloro so se spreminjale v volkulke, žabe in nočne ptice. Pri Thonhig so se čarovniki v spanju lahko podvojili in se takšni vdajali svojim groznim poslom. Ista magična substanca, ki naredi iz Evropske srednjega veka čarovnico ali iz Thonhe čarovnika je obsleda naše funkcionarje. Res je, da nihče od njih ne leta kot nočna ptica

Igor Mekina

(če pa kljub vsemu opazite funkcionarja, ki se je prelevil v žival, pokličite številko 985, ki neprestano dežura in čaka na vašo denunciacijo ali pa Katedrinega fotoreporterja) imajo pa vse značilnosti pravega vrača. Njihovi službeni avtomobili so danes vpadljivi vsaj toliko kot so bili volkovi v srednjem veku in sedaj naj še kdo reče, da je pri nas razvoj zaostal.

Na področju opreme vračev smo v samem svetovnem vrhu.

Kadar v Novi Kaledoniji vlada suša, ki grozi prebivalcem, se naši vrači preizkušene obrede. Bantují zlivajo zadnjo vodo, da bi povzročili dež, ki pa zadnji denar dajemo za obrede, ki bi nam naj vrnilo zlato dobo. Ob tem pa imamo pri roki vedno pripraven vrčevski odgovor za tiste, ki nam očitajo neuspešnost obrednega početja: Verjetno obrednega še nismo dovolj dolgo ponavljali

Kako podobni smo Bantujíjem! V času, ko ni denarja, ponavljajo naši vrači preizkušene obrede. Bantují zlivajo zadnjo vodo, da bi povzročili dež, ki pa zadnji denar dajemo za obrede, ki bi nam naj vrnilo zlato dobo. Ob tem pa imamo pri roki vedno pripraven vrčevski odgovor za tiste, ki nam očitajo neuspešnost obrednega početja: Verjetno obrednega še nismo dovolj dolgo ponavljali

Citati in večina misli je povzeta po: Jean Cazeneuve: Sociologija obreda

O OBREDIH ARHAIČNEGA SOCIALIZMA

Silvo Zapečnik

ČLIRIMI I PRISTHINĚS

UNIVERZA V PRIŠTINI: TEHNIČNI PODATKI

Ustanovljena je leta 1958 leta. Takrat je imela okoli 100 rednih in 90 izrednih študentov.

Leta 1986/87 ima že okoli 37000 študentov, od tega 22000 rednih. Sestavlja jo 10 fakultet in 7 višjih šol. Učiteljev je približno 18000 od tega 12000 stalnih. Šolajo okoli 70 profilov, razmerje med družboslovnimi in naravoslovnimi in tehničnimi poklici pa je približno 65 % proti 35 % v korist zadnjih.

Jezikovna sestava: 78 % albansko govorečih, 22 % srbo-hrvaško. (približno tak odstotek, kot je narodnostna sestava v pokrajini)

Vpis: od 20000 ki jih vsako leto zaprosi za vpis jih sprejmejo okoli 10000.

Diploma: Vsako leto diplomita od 3200 do 3500 študentov.

Zaposlovanje: Vsako leto fakulteta producira do 1500 nezaposlenih, ki čakajo na zaposlitev do dve leti (nekateri pa seveda dalj)

Sredstva: 70 % dotacije širše družbene skupnosti, 30 % lastna sredstva.

Prihodnost: Samoupravna transformacija. Ukinile se bodo dvojne kapacitete pedagoških fakultet, ki so na 50 km vsaksebi — Đakovica, Prizren in Priština Gnjilane. Več oddelkov za tekstil, marketing in turizem.

Študentski standard: Tako imenovani krediti so v višini 6000 din na mesec.

Približno toliko stane tudi dom, kjer poleg stanovanja dobiš še dva obroka v menzi. Ostale štipendije (združeno delo, Titova štipendija) ne presegajo 10000 din.

Ocena stanja: Za življenje bi minimalno potreboval od 10000 do 20000 din na mesec in s tem denarjem tudi prideš »skozi«. Ostale cene — evropske.

celotna družina vplivala na mladega človeka. Kajti mladi človek, je dejal, lahko hitro spremeni mišljenje. Zato je pri tem treba angažirati predvsem njegovo najžejšo družino...

Kaj je tu mogoče še dodati? Zagrnimo raje to žalostno poglavje z zastorom usmiljenja...

Prepustimo se raje izseku s pogovora tovariša Bicaja, predrektorja Prištinske univerze. V začetku sva se ukvarjala predvsem s sumljivimi profesorji. Ekscesov seveda na univerzi po zatrevanju dr. Bicaja nikoli niso imeli. (Seveda! Gotovo bi slišali za streljanje sumljivih profosov...)

Na vprašanje, ali pa vendar ni bilo v zgodovini tudi kakšnih izključitev, je dr. Bicaaj odgovoril, da so bile, vendar samo kakih pet, šest (natančnega števila se ni mogel spomniti. Kasneje je tov. Liman Matoši v drugem, ločenem intervjuju govoril o štirinajstih profesorjih. Tretjega intervjuja nisem opravil... In zakaj so jih izključili?

● Dr. Bicaaj: »Pa oni su bili, u odnosu na druge, kako da kažem... nekako neaktivni.

KATEDRA: ?! Neaktivni — kako naj si to razlagamo?

● Dr. Bicaaj: Neaktivni oko osuđivanja nacionalizma, iredentizma. Inače, mi imamo primer ovog Gane. On je jedini sociolog, koji je prevodio sve delove Kardelja, pisao o Kardelju, o samopravljanju, najviše što je mogao, i rekao su mu, izadi na televiziju pa govori o tome. A on je odgovorio, da to neče, pošto je već napisao sve što je mislio. A to so mu zamerili.

KATEDRA: Kdo mu je to najbolj zameril?

● Dr. Bicaaj: Svi.

KATEDRA: Mogoče partijska organizacija?

● Dr. Bicaaj: Partijska organizacija...

KATEDRA: Ali mislite da je to bilo pravilno, da ga vržejo z univerze, samo ker ni hotel govoriti o svojem prepričanju?

● Dr. Bicaaj: Ne znam, trenutak je bio takav. Po meni ne bi trebalo. Ali ta čovek sad radi na sociološkom institutu, prima platu...

Dr. Bicaaj pa je razložil tudi položaj študentov. Predvsem tiste stvari okoli vpisa so bile več kot zanimive. Na vprašanje, koliko je teh, ki so zaradi madeža morali z univerze ali pa se niso vpisali, dr. Bicaaj ni vedel odgovora. Kasneje (v ločenem intervjuju) pa je tov. Liman Matoši, sekretar akcijske konference ZK na univerzi govoril o okoli 1100 študentih. Tretjega intervjuja nisem napravil...

● Dr. Bicaaj: No, oni, koji su bili otklonjeni sa univerziteta su pre svega tako zvanji »večiti študenti«. Redovan student je samo onaj, koji ima upisano godinu. Pa i moj tata je uhvatio penziju a nema indeksa...

KATEDRA: Toda gotovo je bilo iz univerze vrženih tudi nekaj takih, ki niso bili samo večni študentje, temveč nacionalistično obarvani...

● Dr. Bicaaj: Pa, bilo ih je... Ali, mnogo jih je bilo zapravo i zavedeno i verovali so neakvimi ideologima... Ali to su problemi koji su svugdje. Ima jih i u Sloveniji, čak su tamu i za neku drugu ideologiju i ne za socializam. Ali je mladog čoveka lakše vaspitavati, on još ima šanse, teže je sa starima. Onda čitaš, omladina čita, kako neki general kaže to i ono, čim ode u penziju, odmah zaboravi svoje uverenje i govori i protiv Tita i naše revolucije. Tako je omladinska štampa zapravo postala pravo neprijateljsko oružje naše omladine. Ponekad služi neprijateljima. Albansko štampati ne treba propaganda, dovoljno je da čitaš šta se kod nas piše. Mi ne moramo baš sve da pišemo, mi moramo neke stvari i da ostavimo, da o njima među nama razgovaramo.

KATEDRA: Ali je točno, da se na fakultetu ne morejo vpisati študentje, ki imajo kogarkoli v družini obsojenega ali pripoznane, da je nacionalist?

● Dr. Bicaaj: Tačno je. Jedino kod nas se radi tako. Jedino kod nas u svetu.

KATEDRA: Kako bi vi to ocenili?

● Dr. Bicaaj: Ne znam, u Albaniji se može upisati svako, u Bugarskoj isto i u Sovjetskom savezu, a i na ostalim fakultetima, recimo u Beogradu. Mi pored prijemnih ispita imamo još kriterijum moralo-političke podobnosti. Do prošle godine je još zaista bilo tako, da ako je bio tvoj brat nacionalista, ti se nisi mogao upisati. Ili isto, ako si iz ekstremne porodice, onda se isto nisi mogao upisati.

KATEDRA: Podatke o tem, kdo je nacionalist pa dobite verjetno od UNZ-ja?

● Dr. Bicaaj: Ne, ne... Dobijamo ih od opštinskog komiteta Saveza komunista.

KATEDRA: Kako pa to Zveza komunistov ve, kdo je nacionalist?

● Dr. Bicaaj: Pa zna Savez komunista o svakomu ko je na drugoj strani. Zna se ko je bio u demonstracijama, zna se iz škole, mestne zajednice. Ako neko ima vladanje pet, dobro, za mene je O. K. Ali dogovoreni smo sa opštinama, da zajedno sa osnovnim

i srednjim školama prave spiskove problematičnih studenata. Sada se ta lista predaje opštinskom komitetu za ONO i DS. Ali i taj organ ne daje konačni sud. A pita se isto i one iz mestne zajednice i oni isto daju ocenu. I omladinska organizacija i slično. Ako je napredan u selu, pomaže, učestvuje u akcijama, onda se kaže, u redu, možeš na fakultet. I tako se prave konačni spiskovi. Kod restrikcija postoje dve variante. Prvo — ne možeš se upisati a drugo — možeš se upisati a nemaš prava na studentski dom...

Naj bo dovolj ta droben izsek. Dr. Bicaaj je povedal še marsikaj, vendar bomo zaščitili vaše samoprepričanje o lepotech naše socialistične družbe in ne bomo več predalec razpirali krutih obzorij. Bilo je še marsikaj, kar bi bilo v tem primeru povedati. Vseeno pa je morda bolje, da ostanejo odgovori takšni kot so. Nič ne more bolje opisati stanja na univerzi kot teh nekaj dejstev. In nič ne opisuje bolje stanja na Kosovu kot molk.

MEKINA IGOR

HOJA V KROGU

Osemnajsti november. 22.30 železniška postaja v Kosovem polju. Na peronu je nenadoma slišati klice, žvižge in skandiranje. Pozoren pogled iz okna železniškega vagona mi takoj razjasni situacijo. Čeprav še nekoliko omotičen od nenavadno in začuda več kot tople notranjosti kupa naših predpotopnih železnic v trenutku pograbim plašč in torbo s priborom za verno snemanje vizualnih in slušnih dražljajev ter planem skozi vrata v hladno noč. Kar se dogaja na peronu je gotovo vredno izostrenega novinarskega peresa...

Med pozivi iz zvočnikov, ki prebivalce Babinega Mostu opozarjajo na red in mir ter na miren pogovor v neakakšni sejni sobi železniške postaje previdno prestopam železniške tirs. Mnogi ljudje, gotovo jih je preko dvesto, v spremstvu miličnikov, mladi in stari, med njimi so tudi otroci, stopajo v nekakšno dvorano. Sedežev je ravno dovolj za vse, ki z torbami in kofri v rokah vidno vznemirjeni posedajo na sive plahte stolov. Za mizo, ki je nekoliko povzdignjena, sedejo občinski funkcionarji. Začne se nagovor. Govori oblast. Predsednik borbevske organizacije Jordan Stanojević miri vse prisotne, Srbe, poziva jih na mirno reševanje sporov, na temelje socialistične oblasti in na spoštovanja dogovorov. Sam neposredni povod te delegacije, ki je očitno znova želela na pogovore v Beograd, je samo na prvi pogled čisto plebejske narave. Zaradi pretepa, ki ga je uprizoril Milorad Lazić, bi moral ta isti na odslužitve svoje kazni — petdeset dni zapor. Vendar se v ozadju razkriva še marsikaj. Prebivalci Babinega Mosta so očitno neza-dovoljni zaradi funkcioniranja oblasti, kjer naj bi sodna oblast ukrepala proti Alban-cem drugače in manj ostro kakor proti Srbom. In zato, pa seveda tudi zaradi stalnih pritiskov s strani albanskega življa je Milorad Lazić enostavno z petimi otroci in ženo odšel neznan kam. Poleg vseh odselitve je to bilo pika nari in kaplja preveč. Prebivalci Babinega mosta so se odločili, da sami vzamejo stvar v svoje roke. In so odšli. Kljub razgovorom, ki so jih malo predtem imeli z predstavnikmi oblasti. Kajti nezaupanje je veliko in skrivnostna so pota državnih uradnikov ter samoupravnih organov. Celo tega niso vedeli, če je Beograd resnično njihov cilj. Ali kot je dejala Branka, Stanojević, samo v Jugoslaviji je mogoče, da se gre, ne da bi vedeli kam. Zgolj zaradi tega, da bi se slišalo.

Pogovor s predstavnikmi oblasti pa seveda ni prinesel ničesar novega. Le kako bi. Obtožbam na račun sodnije in upravnim organom so sledili dolgi in učeni monologi politikov, ki so položaj prizadetih poskušali razumeti dialektično. Tako so seveda začeli z temelji marksizma in polagoma dospeli v območje politične teorije, pojasnjevali so ljudem, da lahko tudi odpokličejo svoje predstavnike. V tem trenutku je nekdo iz dvorane izstrelil briljantno

resnico. »Jedino da ga ubijemo,« je dejal. »Kako to, je odgovoril eden od politikov na to domislico. »Pa lepo« je nadaljeval tisti iz publike »uhvatijo je stolico i ne pušta je«. Ob tej logiki in presunjen nad nedoumevanjem temeljev našega političnega sistema je politični govornik ostal popolnoma brez besed...

Vendar imajo resnice tudi drugačno usodo. Najpreprosteje je vse pač preslišati. Na obtožbe in pričevanja ljudi, ki so jim maltretirali otroke, posiljevali hčerke in pretepali sinove je odgovarjal zgolj molk. In čeprav lahko seveda podvomimo v vsa dejstva, ki so bila resnično grozljiva natančno naštetja pred vsemi prisotnimi, pa je skoraj nemogoče ignorirati bolečino, strah in obup ljudi, ki so ta večer govorili. To, kar se je skozi besede ljudi iz Babinega Mosta počasi izrisovalo je bila preprosta in hkrati nedoumljiva tragedija. Nacionalni konflikt, ki ga ni več mogoče omejiti zgolj na delo neke iridente. Stanje, ki počasi in zagotovo prehaja — v vojno stanje...

Globokoume razprave o koreninah nacionalizma nimajo v tem trenutku nikakršne teže. Na nacionalizem se reagira z drugim in nemogoče je ugotoviti vse vzroke. Ti pa so očitno globlji, kakor pa zgolj na področju ekonomije in politike izrasli konflikti. Imajo svojo zgodovinsko logiko, ki je starejša od teh, čeprav so ekonomski in politični vzroki lahko pomemben dejavnik vzpodbujanja. Morda bo potrebno, da bi vsaj deloma razumeli dogajanje na Kosovu, ponovno postaviti nekatera vprašanja. Morda celo revidirati zgodovino. Če postavimo vprašanje nekoliko drugače: pod kakšnimi pogoji in kako so Šiptarji dejansko postali polnopravni člani Jugoslavije? Kako to, da so se prebivalci prav te pokrajine masovno udeleževali mobilizacije za boj proti partizanom? Ali je bilo leta 1945 na Kosovu res okoli 20.000 upornikov, zakaj je vojna uprava na tem ozemlju trajala še po vojni? Odgovori na ta vprašanja bi nas verjetno zapeljali predaleč... Vendar se zdi pomembno pripomniti tudi to, da ekonomska kakor tudi politična situacija sama lahko pozitivno ali pa negativno vpliva na sam razvoj krize. Ne zgolj ekonomski megalomanizmi, ki so bili izvršeni (tako kot še kje) na tem pedročju, predvsem uporaba neformalnih metod je tista, ki omogoča razraščanje vseh vrst ile-

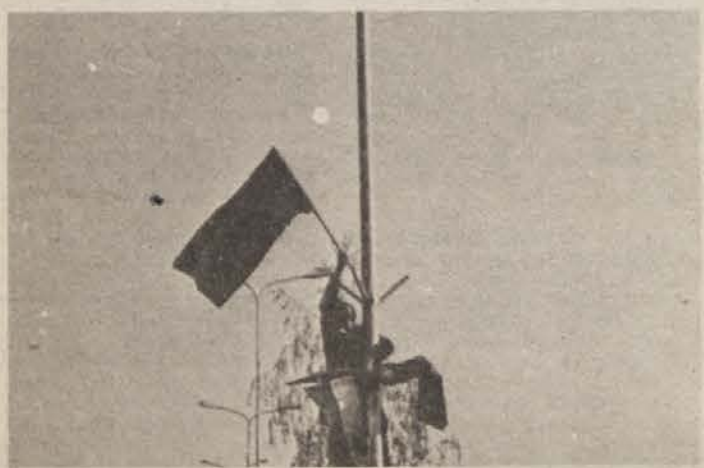
galizmov. Odsotnost uporabe pravnih sredstev je očitna tako kot pri boju proti nacionalizmu (posilstvo kot nacionalizem, omejevanje vpisa na univerzo s pomočjo »obveščanja« o karakterju učencev preko komitejev za SLO in DS ter krajevskih skupnosti) je sam druga stran medalje — neučinkovito delovanje proti nosilcem albanskega nacionalizma in namesto učinkovitejših pravnih sredstev uporaba »prepričevanja« in »dogovarjanja« — celo priklanjanje plemenski logiki. V tem primeru partijski organi dejansko nastopajo vedno znova kot rešitelj posameznih konfliktov, saj so se z negacijo pravnega aparata in svojo oblastjo kot nadparlamentarno in s tem izvenzakonsko pravzaprav tudi »samopoolblastili« za tako nalogo, ki je v polni meri tudi njen produkt. Znotraj takih, recimo jim blago »sistemskih rešitev« razplet na Kosovu očitno še tako hitro ne bo mogoče. Mogoče pa je seveda nadaljevanje in poglobljanje pat položaja, ki z svojo notranjo napetostjo enostavno teži k — radikalni razrešitvi...

Prebivalci Babinega Mosta pa so seveda povedali marsikaj. Dajmo se torej presenetiti in pojdmio po stopinjah njihovih besed — tako, kot so jih izrekli in ne da bi hoteli prav v vsaki iskati povsem trdno resnico.

VODITE RAČUNA O TOME, DA NE KRENE NAROD. AKO KRENE NAROD, NIKO GA NEČE ZAUSTAVITI!

Jordan Stanojević, predsednik Zveze borcev: Ajmo ljudi, ne ide to tako. Dajmo locirat probleme pa da jih rešimo svako u svojoj kući, gdje jim je mesto, jer tako ne možemo pojedinačne probleme...

Kosanović Ljubiša: »Naša pravda upošte ne radi kako treba, u tome je problem. Ako moraš ideš na komite, sto puta jedna vrata češ da otvoriš, da te ne primi, na druga da te izbacii, pa da ideš opet do nekog druga, do sekretara, do Janka Marka. Ja sam u Vučitrnu sestrići Miši, ja sam najmanje sto puta otvorio vrata komiteta, još nikad nisam saslušan, nikad ništa nije urađeno... naveo sam pre tri godi-



Praznik osvoboditve Prištine (izobešanje albanske zastave)

»MI BI IH MOŽDA I STRELJALI«

Odgovor dr. Muhameta Bicaja, prorektorja univerze v Prištini je bil jasein in odločen. Ko sem ga tistega jutra nenadoma in ne da bi sploh omenil namen svojega obiska pričakal pred njegovo izbrano opremljeno pisarno, je bil seveda več kot presenečen. Vendar se je hitro zbral in ko sem ga povprašal o ekscesih na univerzi ter o politično neprirnernih profesorjih, mi je odločno zatrdil: »Nikakvih ekscesa mi nismo imali. I kad bi imali takve kao su Šašelj, mi bi jih možda i streljali, a ne kaznili, da idu u zatvor, pa da onda šetaju kavanama. Takve stvari mi imamo...«

Precej ostre in krute besede so to, besede, ki pač lepo nakazujejo logiko tistih, ki so preživeli enainosemdeseto in morajo sedaj živeti in se boriti za obstoj na svojih položajih v krutem dokazovanju svoje pravovernosti in odločnosti. Do kje pa je politični boj pravzaprav pošten in kje se pričenja demarkacijska črta nasilja in netolerantnosti, to pa je vprašanje neke druge zavesti. Očitno je, da ta druga zavest danes na Kosovu nima veliko privržencev. Počasi geslom »ko če koga« je dovoljeno marsikaj. Tudi uporaba ne najbolj zakonitih in čistih udarcev. Ta logika je tudi lepo vidna v odgovoru enega izmed delavcev Univerze, ki mi je na vprašanje, ali ni morda uporaba moralno-politične neoporečnosti pri vpisu na Univerzo tudi nedovoljeno selekcijsko sredstvo preprosto odgovoril, da je potrebno proti tistim, ki ne spoštujejo zakona uporabiti tudi nezakonska sredstva... Seveda se znova zastavlja vprašanje — če takšno filozofijo sprejememo kot splošno priznan princip, ali ne pomeni to vladavino močnejšega, vladavino zakona ulice. V skrajnem primeru takšni postopki seveda pripeljejo do reševanja problemov na ulici. To pa je tisto, čemur bi se lahko izognili — če bi preprosto uporabljali samo pravna sredstva. Vendar v politično hibridnem sistemu, kakor je naš, vlogo sodišč prevzemajo komiteji

za SLO in DS, mladinske organizacije in partijski komiteji... Prav v primeru vpisa na univerzo je izgrajen cel informacijski sistem, ki žalostno spominja na nekatera prejšnja obdobja. Dr. Muhamet nam je lepo pojasnil kako to funkcionira. Po njegovih besedah že dolgo pred vpisom vse subjektivne sile spremljajo vse potencialne bodoče študente, pa tudi druge. Vsak ima pravzaprav že v začetku kartoteko. Predvsem mladinske organizacije, komiteji in osnovne organizacije zbirajo natančne podatke in ocene duhovnega stanja mladincev. Tako izbrani podatki se posredujejo dalje — vse do mestnega in pokrajinskega komiteja Zveze komunistov, ki v končni fazi posreduje vse pomembne podatke. Nato se vrši še enkratno preverjanje in podatki se korigirajo. Rezultat tega kompliciranega postopka so dolgi spiski oporečnih študentov. Sedaj sledi šele prava akcija. Po vzvodu demokratičnega centralizma se spiski transmutilirajo v partijsko direktivo in zavezujejo partijsko vodstvo univerze, da dosledno izvajajo politiko izbora. Krog je sklenjen. Vrata univerze so za oporečnike dosledno zaprte.

Dr. Muhamet Bicaaj pa je potrdil tudi našo drugo slutnjo. Ne samo tisti, ki so sami obtoženi nacionalističnega rovarjenja, ampak tudi tisti, katerih člani ožje družine so vpleteni v mreže iredentizma, ne smejo prestopiti praga hrama učenosti. Če je recimo tvoj brat sodeloval v demonstracijah, potem je s tvojo kariero odklenkalo. Kakšen smisel ima vse to? Zakaj takšni nelegalni postopki, ki so skregani ne samo z našimi osnovnimi opredelitvami, temveč tudi z preprosto zdravo pametjo? O tem smo se pogovarjali tudi z tovaršem Limanom Matošijem, predsednikom akcijske konference univerze Kosova. Pojasnil nam je, da je takšen postopek povsem v skladu z smernicami, ki so jih sprejeli na Pokrajinskem komiteju Zveze komunistov in to predvsem z namenom, da bi



Pogled na univerzo z muzeja revolucije

ne da sam pod pritiskom izašao iz Vučitrna. Ujak proteran, brat proteran, ja proteran, šta, šta tražimo mi ovde? Ako nemam prava da živim, što mi ne date odjavno listu?

Stanojević Branka: A zašto smo se mi borili drugovi? Za slobodu. A mi slobode nemamo. Ne možemo da isteramo fašiste i baliste, jeli? Terali smo i Taljane i Nemce, borili smo se za slobodu, slobodni nismo sada na Kosovu, ne zaboravimo to. Krv smo prolivali za slobodu a danas ne možemo sačuvati devojčice. Ako šaljemo devojčicu u školu, mi moramo da je čekamo, ako šaljemo sina, mi treba da ga čekamo, dali je slomljen, dali je slomljena ruka ili noga... mi slobode nemamo na Kosovu sad... treba se setiti da mi tražimo slobodu a mi ćemo naći našu slobodu kretnja. Drugovi! Borila sam se za slobodu, nisam dočekala slobodu za svoju decu...

Murganović Dragiša: »Drugovi, dajmo da dosledno sprovodimo sve stavove Saveza Komunističke partije... Ja mislim da na toj liniji moramo da se izborimo svi skupa, da dosledno sprovodimo stavove, koji se zauzimaju u forumima. Dajmo o svemu tome vrlo drugarski i otvoreno da razgovaramo, ne jedan nego pedeset dana da razgovaramo u forumima socialističkog saveza. U Babinem Mostu. Sve što je realno postavljeno na takvom mestu ima da bude razrešeno. Što vam je bilo rečeno one večeri, tako ima i da bude. I kad god dođemo u Babin Most, recite, ajmo da vidimo, šta je od tih zaključaka sprovedeno. I dajmo, nemojmo da nas neko večitno vodi od jednog do drugog sela. Neprijatelj upravo ovo treba. Neprijatelju treba to što mi izlazimo tako...

Glas iz ozadja: »Neprijatelj, izvinite, neprijatelj radi, a vi i ne dolazite...

Murganović Dragiša: »Mi smo jači od neprijatelja! (trušč, negodovanje)

Andančić Drago: »Ajde devojčica ustani! Koga sam ja to sina poslao u Jugoslovensku narodnu armiju a hčerka suknjicu ne sme da je obuče, kaže da ju šćiplju... ko to sprovodi politiku Komunističke partije... mene boli, za sve me boli... ako želiš vešaj me, ali njega nemoj, jer je dete Jugoslavije. Druže Ljubiša, nisi u pravu. Tvrdim, došao sam na sastanak, otišao sam do predsednika da ga izvestim. Ali ništa. Ja mislim, ako je sloboda, onda mora da je za sve jednako, i za Srba i za Albance i za Crnogorca. A hčerka druga osam godina mi ne radi, prva četiri i kad pitam direktora... ako je Albanska sutra mogu da je primim — imam svedoka — šta preduzimate druže Dragiša protiv neprijatelja? Ja kažem u ime naroda, neka živi i Komunistička partija i bratstvo i jedinstvo a neka bude jedinstveno i moje dete i albansko i crnogorsko... A nikako ja ne idem za Beograd pa da strahujem hoće li se vratiti živo. A vi kažete ako bude sud propuštao i ako bude dete silovano onda ja moram tebe da ubijem!

Murganović Dragiša: ??! Šta?

Andančić Drago: Ako bude silovano onda ja dolazim pa tebe ubijam jer si mi ti garantovao slobodu! Završio sam!

Murganović Dragiša: Ja ču se pobrinuti... mi svi mislimo isto...

Andančić Drago: »Moj sin služi vojsku i ako treba, neka ne bude kukavica, neka gine na frontu, iako je jedinac, a ovo je dete, isto, makar devojčica. Više dajem njoj...

Murganović Dragiša: Sve smo dogovorili...
Vzkljki: Videt ćemo i to!

(hrumenje iz ozadja. Smeh. Starejši muž, ki ne pozna dobro čudes stolarstva za trenutak vstane in prosji za besedo. Medtem se sedalo seveda dvigne in ko sede se ve-

ličastno zgrne po tleh. Vse-splošen krohót, nato se moški znova pobere. Konec smeħa.)

Starec: Ja sam tražio za reči!

Dragiša Murganović: Reci, Jovo!

Jovo: Druže Murganović, ja ne tražim slobodu da nam daš, ja tražim slobodu od 1945 pa do 1965. Kada je moja žena i moja majka slobodno izašla iz stana i niko je nije dirao — e tu slobodu ja tražim. A tad smo živeli u bratstvu i jedinstvu s Albancima. A sada, ne mogu da pošaljem decu peške... I pitam vas jasno i pošteno: mogu li ja svoju decu upisati u neku školu van pokrajine?

Dragiša Murganović: Čika Jovo, nema potrebe za to! (vzkljki, ogorčeno)

Glas iz ozadja: Više volim da mi dete ubije časno i pošteno, nego da mi ga obruka!

(ploskanje, odobravanje)

Počasi se razprava konča. Med vzkljki ljudi, ki očitno še zmeraj niso zadovoljni z odgovori in obljubami svojih vodilnih, ki prisegajo na boljše, objublja svoje bodoče napore in pozivajo k sodelovanju. Silka, ki smo jo lahko že velikokrat videli. Dvorana se počasi prazni, nad prizoriščem dvoboja leži redek in negiben cigaretni dim. Odhajam zadnji. Med miličniki, ki mrko stojijo na obeh straneh izhoda, za ljudmi, ki tiho in nezanesljivo stopajo v mrak. In ko odide še zadnji, s torbo v rokah in sključeno sestopi v hladno noč, takrat je dejanje končano. In dvojni ostaja nerazrešen. Namesto zmage ostaja tragedija.

Delegacija ni dosegla cilja svoje poti. Lahko pa bi rekli z besedami nekoga človeka: pot je končana, potovanje se pričinja.

Prisostvoval: Melina Igor

FRAGMENTI

Priština, 18. 11. 1986
Bilo je kakor da se zgodovina ponavlja.

Presenečeno sem obstal in opazoval množico ljudi, ki se je brez reda prerivala navzgor po asfaltu, napolnila cesto in pljusnila preko pločnikov, prestopila križišče pred Grand Hotelom in hitela naprej. Bila je že noč in vlažen zrak je ležal med sivimi in enoličnimi bloki tega nenavadnega mesta, zrak, ki je presvetljen za ostro svetlobo uličnih svetilk in reflektorjev trepetal v sapi hitečih ljudi... Med predirnimi žvižgi miličnikov, ki so poskušali napraviti vsaj malo reda, je bilo slišati kletvice in smeh. Razbito hreščanje zvočnikov je prihajalo iz zgradbe nekoliko više zgoraj. Odpravil sem se dalje, tja, kjer je bilo vrvenje največje in mrzlično iskral sprožilec na fotoaparatu. Nekaj se dogaja... Lahko sem že opazil velik in bel transparent, ki je razpet nad ulico privabljal poglede. Ljudje so ob tem transparentu stali nekoliko mirneje in v veliki skupini. Zdelo se mi je, da na njihovih obrazih leži neke vrste mirno pričakovanje, skorajda gotovost. Približal sem se jim previdno, kakor da lahko že z nenadnim premikom pokvarim predstavo... Potem pa sem na svoje začudenje nenadoma zagledal skupino mladih tekačev, ki so v kratkih hlačah in copatih prezeblj poskakovali pod transparentom, na

katerem je bilo z drobnimi črkami napisano CILJ. Bilo je očitno, da gre za nekakšno prireditev, za zgolj prireditev in nič drugega... Zgodovina se resnično ponavlja. Prvič kot tragedija in drugič... kot farsa.

Obrnil sem se k starejšemu možaku in ga povprašal, za kaj pravzaprav gre. Nezaupljivo me je premeril, potem pa odločno povedal, da je to praznik osvoboditve Prištine in da je v čast tega dogodka prirejen nočni tek. Iz vse Jugoslavije so tukaj, je še enkrat poudaril, kakor da ima to dejstvo dogodka prirejen nočni tek. Govorila sva še nekaj časa. Povedal mi je, da je učitelj telovadbe in da je tukaj s celim razredom. Nekaj dečkovo in deklic je resnično stalo v skupini za njim in me ocenjujuče opazovalo. Potem sem kar na lepem tvegal in mu postavil tisto nerodno vprašanje — kako se razumejo s Srbi sem ga vprašal. Za trenutek je bilo na njegovem obrazu opaziti presenečenje. Pomolčal je in se zagledal v skupino preznorenih tekačev, ki so ob mlačnem ploskanju občinstva dospeli do cilja. Revolucionarna pesem, ki je hrešče prihajala iz zvočnikov postavljenih visoko na balkonih hotela »Božur«, množica ljudi, za katere se je zdelo, kakor da so naključni postopači in postave miličnikov, na gosto posejane na obeh straneh ceste — ne vem zakaj, toda vse to je prizoru

dajalo videz narejenosti...

Prav tukaj, je potem nenadoma dejal moj sogovornik, prav tukaj kjer so pravkar tekli svoji cilji, so včeraj deklica, Srbinja in dva dečka, Albance, tekli za avtobusom. In potem je čisto slučajno eden izmed teh fantov s komolcem zadel ob punčko, da je ta nerodno padla in se hudo potokla. Ko je prišla domov, pa je dejala, da so jo topli Albanci. In njen oče, partijski sekretar, je seveda sprožil veliko gonjo. In to je bil samo slučaj. Nerodnost. Kako je sploh mogoče, da celo za otroke nenadoma postane pomembno, kakšne narodnosti so njihovi sošolci? Kako je to sploh mogoče, je možakar še enkrat vprašal in se zagledal v moj obraz, kakor da sem jaz tisti, ki mu lahko odgovorim na mučno vprašanje. Vendar nisem vedel odgovora. In tako sva molčala oba, prislonjena ob belo in hladno hotelsko ograjo, obkrožena s šolarji v pisanih trenerkah in opazovala urejeno in prazno predstavo bratstva, ki se je odvijala pred nama. Predstavo, ki kljub svoji doslednosti in morda prav zaradi nje, ni mogla prestopiti krožnice kiča in zlaganosti. Pa vendar ni bila samo izumetničena, ampak prav v prikrivanju grozljivja in tragična.

Bilo mi je dovolj neprijetnega molka. Bilo je potrebno izreči besedo ki bi lahko prekrila te mučne vtise. Z nasmehom sem se prijazno sklonil k majhni deklici, ki je stala poleg svojega učitelja telovadbe in se v meni nerazumljivem jeziku pogovarjala s prijateljico v rdečem krilu. S prstom sem pokazal na tekače in jo vprašal, ali bo tudi ona tekla. Bom, je dejala in se sramežljivo zagledala v tla.

In v trenutku sem pomislil na tisto deklico, ki je med tekom padla in na vse tiste, ki bodo morda tekli, ki bodo bežali in ki bodo padli. In postalo mi je hudo, za vse tiste, katerih prikrito resnico je ta punčka nevede izrekla, za vse iz Babinega Mosta in te, ki so bili neprizadeto zbrani na obeh straneh ulice. In bilo mi je hudo za njo...



Boljši trg v Prištini

MEKINA IGOR

Prejšnji številki Katedre so politični delavci očitali, da je preveč »politična«, da se je torej preveč ukvarjala s politikom. S to številko naposled uradno uvajamo znanstveno stran (pravzaprav se je že Naglerjev tekst o miru kot spremembi paradigme ukvarjal z znanstveno metodo) in za začetek bi [tudi zato, ker se politika tako rada sklicuje na znanstvenost svoje podlage, obenem pa se včasih sliči, da je beseda znanost v tistih kontekstih uporabljena bolj za reklamo (ne znanosti)] pogledali, kaj je svojim študentom o znanosti povedal eden pametnejših ljudi na svetu.
Za splošno izobrazbo in naravoslovno kulturo.

Stvari, ki nas v znanosti zanimajo, se pojavljajo v neštetih oblikah s premenljivimi lastnostmi. Vzemimo, da stojimo na obali in gledamo na morje — vidimo valove, lomeče se valove, peno, pljuskaajoče gibanje vode, zvok, zrak, veter in oblake, sonce in modro nebo, svetlobo. Pesek in kamne različne trdote in trajnosti, barve in teksture.

V silki so živili in morske rastline, lakota in bolezen, ter opazovalec na plaži; morda celo veselje in misli. Katero koli mesto v naravi ima podobno množico predmetov in vplivov. Vselej je tako komplicirano, kjerkoli že je. Radovednost terja, da postavljamo vprašanja, da poskušamo stvari urediti in poskušamo razumeti to množico pojavov kot — morda — posledico delovanja relativno majhnega števila elementarnih predmetov in sil, ki delujejo v neskončni množici kombinacij.

Poglejmo: Je pesek kaj drugače kot skale? Je morda zgolj velika množica zelo drobnih kamenčkov? Je luna velika skala? Če bi razumeli skale, bi razumeli tudi pesek in luno? Je veter pljuskanje zraka, podobno pljuskanju valov na morju? Kaj je podobnega pri različnih gibanjih? Pri različnih zvokih? Koliko različnih barv je? Vprašanja, vprašanja. Tako poskušamo korak za korakom analizirati vse stvari, povezati takšne, ki na prvi pogled nimajo nič skupnega, v upanju, da nam bo morda uspelo zmanjšati število različnih stvari in da jih bomo potem bolje razumeli.

Nekaj sto let tega so ljudje razvili metodo, da najdejo takšnim vprašanjem delne rešitve. **Opazovanje, razmišljanje in eksperiment** sestavljajo, čemur pravimo znanstvena metoda.

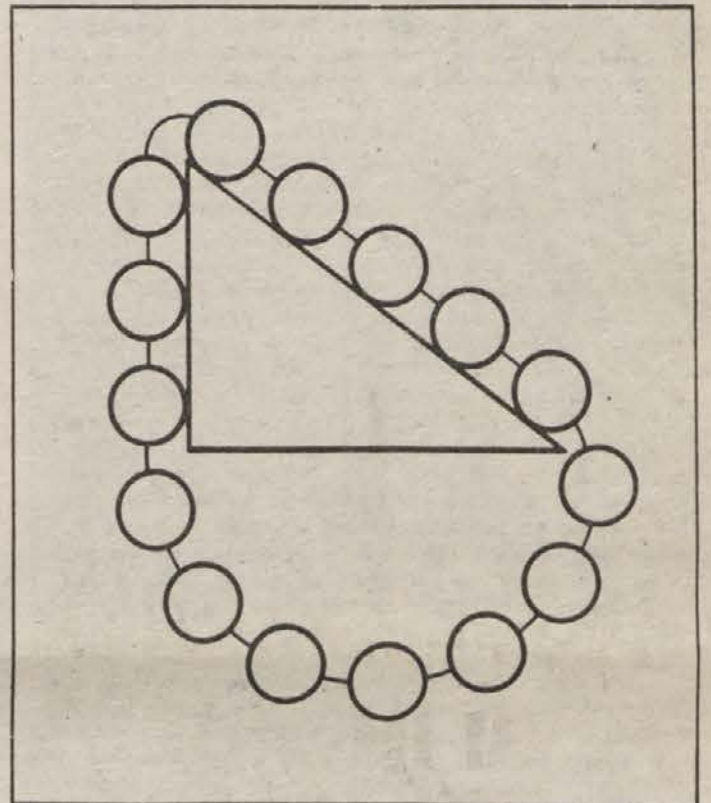
Če govorimo o »razumevanju« nečesa, kaj mislimo s tem? Lahko si predstavljamo, da je ta zapletena parada gibajočih se reči, ki sestavljajo »svet«, kot velika šahovska igra, ki se jo gredo bogovi, in da smo mi opazovalci te igre. Ne vemo, kakšna so pravila igre. Dovoljeno nam je le, da jo opazujemo. Seveda bomo, če gledamo igro dovolj dolgo, ujeli nekaj pravil. Ta pravila igre so temeljna fizika. A celo, če vemo za vsako pravilo v igri, morda ne bomo uspeli razumeti, zakaj je igralec potegnil to, ono potezo, že zato, ker je igra tako komplicirana in naš razum omejen. Če igra te šah, najbrž veste, da se je lahko naučiti pravil, da pa je včasih zelo težko izbrati najboljšo ali vsaj dobro potezo, ali razumeti, čemu je igralec premaknil kakšno figuro. Enako je v naravi, le da je še težje. Morda nam bo počasi uspelo, da bomo spoznali vsa pravila. (Sedaj se še vedno kdaj pa kdaj zgodi kakšna rošada, ki je ne razumemo.) Pa ni le to, da ne poznamo vseh pravil, težava je, da lahko z njimi v resnici pojasnimo bore malo, saj so skoraj vse pozicije na deski tako zapletene, da igri s samimi pravili še slediti ne moremo, kaj šele, da bi lahko rekli, da se bo v naslednji potezi zgodilo to ali ono. Tako se pač moramo omejiti na preprostejša vprašanja pravil igre. Če jih poznamo, pravimo, da razumemo (...)

Kvantna mehanika je v mišljenju znanosti prinesla še eno silno zanimivo spremembo: pravi, da je nemogoče natančno predvideti, kaj se bo pod katerimi koli danimi pogoji zgodilo. Tako si je mogoče poiskati atom, ki je pripravljen, da odda svetlobo, in ko jo odda, lahko ujame foton in izmerimo, kdaj jo je oddal. Ne moremo pa ne predvideti, **zakaj** jo bo oddal, ali, če opazujemo več atomov, kateri jo bo. Morda boste rekli, da je to zato, ker delujejo še drobnejša »kolesca«, ki si jih nismo dovolj skrbno ogledali. Pa ni tako. Nobenih skritih kolesčkov

Quitu enako kot v Stockholmu, bomo s temi eksperimenti formulirali kakšen splošen zakon, za tiste druge pa bomo rekli, da so posledica okolja pri Stockholmu. Našji bomo način, da povzamemo rezultate eksperimenta, in nikomur ni treba priti in nam povedati vnaprej, kakšen bo ta način. Če nam povedo, da bo eksperiment vselej prinesel enak rezultat, je to prav lepo, če pa poskusimo in to ni res, *potem to pač ni res*. Sprejeti moramo kar vidimo in potem oblikovati ostanek svojih misli po tem kar smo v resnici izkusili.

(...) Matematika ni znanost v

našem pomenu besede, se pravi, ni naravna znanost. Test njene pravilnosti ni eksperiment. In od začetka si moramo biti na jasnem, da če stvar ni znanost, to še ni nič slabega. Tako ljubezen ni znanost. Če torej o nečem rečejo, da ni znanost, to ne pomeni, da je s tem kaj narobe, pomeni le, da tisto ni znanost. (..)
Pesnik je nekoč rekel: »Vse vesolja je v kozarcu vina.« Verjetno



da lahko najdemo le povprečje, statistično sliko dogodkov. Pa vendar se znanost ni čisto podrla. Filozofi govorijo o marsičem, kar da je absolutno potrebno za znanost, in to, kar govorijo je vselej — kolikor lahko to človek vidi — precej naivno in najbrž zmotno. Tako je na primer ta ali oni filozof že rekel, da je za znanstveno delo bistveno tole: če nekdo dela eksperiment v denimo, Stockholmu, drugi pa ga ponovi v denimo, Quitu, morata biti rezultata enaka. To sploh ni res. Znanost to ni potrebno; morda je to izkustveno dejstvo, nujno pa ni. Če je torej eksperiment v Stockholmu, da se zazreš v nebo in vidiš severni sij, ga v Quitu ne vidiš. Pa boste rekli, »to je povezano z ozonjem. Se lahko v Stockholmu zapreš v škaflo in še dobiš različno?« Seveda. Vzemimo nihalo na univerzalnem sklepu, povlecimo in izpustimo. Nihalo bo skorajda v ravnini, a ne povsem. V Stockholmu se ravnina počasi spreminja, v Quitu pa ne. Okno je zagrnjeno, vrata zaklenjena. Zgodilo se je, a znanost se le ni podrla. Kaj je torej temeljna hipoteza znanosti, temeljna filozofija? Izrekl smo jo v prvem poglavju; edini test vrednosti katere koli ideje je eksperiment. Če se pokaže, da večina eksperimentov deluje v

ne bomo nikoli vedeli, v kakšnem pomenu je to misli, saj pesniki ne pišejo zato da bi jih razumeli. Res pa je da, če dovolj od blizu pogledamo kozarec vina, vidimo v njem vse vesolje. Tukaj so predmeti fizike: motajoča se tekočina, ki odpareva, odvisna od vetra in vremena, odsevi v steklu, naša domišljija doda še atome. Steklo je prekap zemljinih skal, in v njegovi gradnji vidoma skrivnost starosti vesolja ter evolucijo zvezd. Kako čudni nizi kemikalij so v vinu! Kako so nastali? V njem so fermenti, encimi, substrati, produkti vrenja. V vinu najdemo veliko generalizacij: vse življenje je fermentacija. Ničče ne more odkriti kemije vina, ne da bi odkril, kot je Pasteur, vzrokov mnogih boleznih, kako živ je teran (v izvorniku claret, substitucija prevajalca), vtiščujoč svoj obstoj v zavesti, ki ga opazuje! Če naš mali razum, ki mu je tako lažje, deli ta kozarec vina, to vesolja, na dele — fiziko, biologijo, geologijo, astronomijo, psihologijo... — spomnimo se, da narava ne ve za to! Pa sestavimo na koncu vse to spet v eno, in ne pozabimo, zakaj je. Naj nam da še končno veselje: izpijmo ga in pozabimo na vse skupaj! The Feynman Lectures on Physics, vol. 1

p.: S. R.



NIMAMO PRAVNE NITI IDEOLOŠKE DRŽAVE



Na odločitve za ukvarjanje z nekim določenim delom vplivajo različne okoliščine. Če človek ni »od boga dan« za opravljanje nekega dela — navadno pa ni — se motivacija za to delo razvije kasneje, med delom samim. Lahko tudi, da se ne razvije, da se ne izrazi. V tem primeru človek delo menja, ali pa ga opravlja z odporom. Srđjo Popovića, znanega beogradskega advokata, ki si je ugled pridobil tako, da brani pred sodiščem ljudi, »vpletene« v različne »primere« in druge dejavnosti, so za ukvarjanje s prej omenjeno stroko motivirale težave — zunanje in notranje. Ker se je v svojem poslu srečeval z mnogimi odpori, je bil prepričan, da opravlja koristno in potrebno delo. Razen tega se nikoli ni mogel navaditi pogleda na zvezanega človeka. Ne gre za nobeno metaforo. Zvezan človek je zelo osamljeno in patetično bitje, ki izziva sram. Ljudje od takšnih prizorov odvrta pogled, ker jih ni mogoče prenesti. Ker je takšen nagib Srđja Popovića odkril tudi v sebi, je začutil odgovornost, da se mu upre.

Upri se mu je na najboljši mogoči način. V sodnih procesih je branil pokojnega Leonida Šejko, arhitekta Pedjo Ristića, Slobodana Mašića, književnika Dragoljuba Ignjatovića, asistenta Pravne fakultete, dr. Kosto Čavoškega, novinarko Ranko Čičak, »šesterico«, Vojislava Šešlja, ... Andrijo Artukovića, sicer pa vseh ni mogoče naštetih.

Seveda je imel Srđja Popovića zaradi takšnega (advokatskega) udejstvovanja v življenju velik problemov in težav. Eden od novejših problemov je prav sojenje »beogradske šesterice«. Po aretaciji skupine 28 ljudi, ki naj bi se ukvarjala z »nedovoljno aktivnostjo za red in sistem«, oz. po njihovi izpustitvi po zaslišanju, se je v pisarni Srđje Popovića zbrala skupina vsaj petnajstih ljudi. Nekateri med njimi so bili Popovićeve kliente že prej. Razumljivo, Srđja Popovića si je razgovore z vsakim posameznikom kot vreden advokat tudi beležil. Pričakoval je namreč, da mu bodo beležke pomagale pri kasnejši obrambi obtoženih. Toda obrnilo se je drugače.

Na domu ga je obiskala uniformirana oseba v spremstvu petih, šestih ljudi, »civilistov«. Iskali so in iskali, ne da bi povedali kaj. Končno so vzeli omenjene beležke, Popovića pa je sodišče pozvalo, da se v »primeru šesterice«, namesto kot njihov advokat, pred sodiščem pojavi kot priča tožilstva. Kasneje je sodišče sprevidelo, da Popovićevo pričevanje »ni neizogibno«. Obrambo in usodo svojih klientov pa je advokat Popovića »vzel v svoje roke« šele, ko se je primer preselil na drugostopenjsko sodišče.

Vsekakor ne gre za edino neprijetnost, povezano s tem odgovornim in resnim poslom, niti ni šlo za prvo in zadnjo preiskavo stanovanja. Deske v stanovanju in pisarni Srđje Popovića so pogosto (kot po naključju) premaknjene ali izravnane iz svojih ležišč. Pred desetimi leti je, za boga, le malo manjkalo, da mu niso (popolnoma) prepovedali advokature. Kljub vsemu je Srđja Popovića ostal neomajen in dosleden v obrambi tistih, za katere se je zdelo, da so že vnaprej obsojeni. Zdi se, kot da se je preprosto specializiral za kazniva dejanja »politične delikvence«.

● **Popović:** Predvsem, tovrstna obramba ne predstavlja niti 1% predmetov, v katerih nastopam kot branilec. Ti predmeti zaradi razumljivega zanimanja javnosti samo bolj izstopajo. Najbrž pa bo držalo, da pogosteje od svojih kolegov branim v teh predmetih. Kako je do tega prišlo, ne vem. Prav gotovo da tudi tako, da te zadovoljen klient priporoča drugemu. Lahko torej, da so bili tisti, ki sem jih branil, z mano zadovoljni, lahko pa tudi, da je manjša konkurenca. Takšni in podobni predmeti se neradi sprejemajo.

Sicer pa sem se z advokaturto pričel ukvarjati v očetovi pisarni. Tudi on je namreč branil v političnih procesih: v predvojnih komuniste, pa vse do »belih orlov«, informbirojevcev in sovražne propagande, itd. Že zelo zgodaj sem lahko poslušal o sojenjih, na katerih je publika skandirala, zahtevala stroge kazni, prirajala ovacije tožilcu. Vseč mi je bil neodvisen položaj branilca: »Bogovi so bili na strani zmagovalcev, katon na strani premaganih.« V političnih procesih je razmerje sil neenako, zato je obramba zelo po-

membna. Ima namreč bistveno funkcijo v mentalnem zdravju družbe, pomaga, da se zrcne zdravega razuma ohrani v vseh razburjenjih, strasteh, vzklkih, da se, čeprav zelo tiho, sliši tudi druga stran. Ko pa se ost obrne tudi proti branilcu, potem tudi elementarni ponos zahteva, da se ne umakneš.

Kateri primer je bil najtežji?

Vsekakor Artukovićeve. Zaradi njega sem tudi največ trpel, čeprav sem bil v nekem drugem primeru tudi kazensko preganjan, s sodno odločitvijo mi je bila odvzeta advokatura za leto dni ... itd. Navadil sem se že na vse mogoče in nemogoče neprijetnosti, s katerimi je povezana obramba v političnih procesih. Menim, da gre, glede na okoliščine v katerih delam, za nekaj naravnega. To so iste okoliščine, v katerih tudi prihaja do procesov. Ne pritožujem se, ker je to vključeno v ceno. Kritike prihajajo z mest, s katerih morajo prihajati, vendar mi je vseeno. Toda v Artukovićevev primeru so kritike letele celo s strani tistih ljudi, katerih mišljenje sicer cenim, s strani tistih, ki so

prej govorili, da ima vsak pravico do obrambe, da je to civilizacijska pridobitev. Kaj bi naenkrat s pridobitvami civilizacije?! Ali ni svobode za sovravnike svobode?

Če se vrnem na prvi del vašega vprašanja... **Artukovićevev primer je bil najtežji, ker je bil najbolj paradoksalen.** Težave mi je delalo ravno to, da je bila obramba še preveč lahka. Ko sem primer prevzemal, nisem niti sanjal, da ga bom lahko branil s tako dobrimi argumenti. Bil sem prepričan, da ni možnosti, da se ovrže ali dejstveno stanje iz obtožnice ali kvalifikacija. Konec koncev je šlo vendarle za visokega funkcionarja NDH! Izkazalo se je, da stvari stojijo popolnoma drugače. Celotna obtožnica temelji na izjavi ene edine priče. In to kakšne?! To sem razumel šele med sojenjem. Proti Artukoviću je bil v letih med 1951 in 1959 voden ekstradicijski postopek, ki se je končal z zavrnitvijo zahteve za izročitev. Ko se je v osemdesetih letih klima spremenila in so ZDA pokazale pripravljenost, da Artukovića izročijo, preprosto ni bilo več mogoče uporabiti dokazov, ki so jih uporabljali že v petdesetih letih. Predočeni so morali biti novi dokazi o njegovi krivdi. Kaj sedaj?! Iskali so se dokazi, ki jih je kot neuporabne zavrglo že Okrožno javno tožilstvo v Zagrebu v petdesetih letih. Izjavo iz petdesetih let so našli, vendar je niso poslali v Ameriko, ampak so pričeli 1984. leta ponovno zaslišali. Na sodišču sem zahteval, da se spisu dodajo tudi prejšnje izjave priče, kot to zahteva Zakon, toda sodišče je to — odbilo. Zahteval sem tudi, da se ugotovi, zakaj je v petdesetih letih tožilstvo ocenilo izjavo priče za neuporabno, vendar pa obrambi vpogled v takratno izjavo ni bil omogočen. To je zelo neprijetno, če vemo, da gre za glavno pričo. Tega nisem pričakoval.

Drugič, na Artukoviću je bil retroaktivno uporabljen zakon, česar pa naša Ustava in zakon ne dovoljujeta, še več, to izrecno prepovedujeta.

Vprašujete, v čem je težavnost obrambe? Težavnost je v tem, da branite človeka samo za tisto, za kar je bil obtožen. Artukovića je lahko sam črni hudič, toda za tisto, za kar so ga tožili in kako so ga tožili, ga je bilo ne glede na znane nam rezultate te obrambe še preveč lahko braniti. Z dr. Ščeparovičem se strinjам, da se bo o tem primeru šele razpravljalo. Morda on niti ne ve, kako prav ima. Na kratko, s težavami sem se srečal, ko sem se prepričal, da je obtožnica neutemeljena, in sem moral zaradi tega zahtevati oprostilno sodbo za »črnega hudiča«. To sem povedal tudi na sodišču: Artukovića ne moremo postavljati izven zakona zato, ker je on izven zakona postavljaj druge.

Vseeno Artukovića ni odgovarjal zaradi »politične delikvence«. Zakaj ste se torej lotili tega procesa? Zdi se mi, da ste s to odločitvijo razočarali mnoge, ki so vam prej aplavdirali...

Popović: Res je, da Artukovića ni odgovarjal za politični delikt, vendar pa se ne bi strinjal z vami, da to ni bilo politično sojenje, vsaj kakor to jaz

razumem. Politično je vsako tisto sojenje, s katerim se želi doseči še kaj več od ugotavljanja konkretne krivde konkretnega obtoženega in od izrekazanja kazni. Tožilec je na tem sojenju »razširil obtožnico« na NDH, ustaštvo, fašizem, kar presega s postopkom določene naloge sodišča in tožilca. Politični govori v sodni dvorani za mene pomenijo politično naravo sojenja. To lahko počenjajo časopisni poročevalci, komentatorji, vendar pa tega ne smejo počenjati udeleženci v sodnem postopku. Ne glede na to, ali se sicer strinjate z vsebino teh govorov ali ne.

To obrambo sem sprejel, ker je bila nepopularna. Gre za najvišji princip naše profesionalne etike. Bil sem celo zadovoljen, da sem bil postavljen pred takšen izpit. Če ga namreč nikoli ne opravite, tudi nikoli ne veste, kako bi ravnali. Ni mi žal. Prigovarjanja, s katerimi so me zasuli, so pokazala, da je bila moja odločitev koristna. Ljudje so se s tem vprašanjem veliko ukvarjali, o njem so razmišljali, kresala so se mnenja... To je dobro, ker dviga pravno zavest. Vsi se strinjajo v tem, da imata Gojko Djogo in Šešelj pravico do obrambe. To je lahko. Toda Artukovića je že trši oreh.

V odmoru med sojenjem v Zagrebu je k meni pristopil človek, ki je bil vidno razburjen in me zasul z žalitvami. Predstavil se je kot »otrok s Kozare«. Rekel je, da če bi jaz imel njegovo izkustvo žrtve, ne bi nikoli mogel braniti Artukovića. Moral sem se strinjati. Seveda ga ne bi mogel braniti. Poskušal pa sem mu pojasniti, da se Artukoviću ne sodi iz maščevanja. Emocije žrtvi razumem. Prisotne so pri vsakem kazenskem predmetu.

Seveda tega človeka nisem v nič prepričal. To se mora ponavljati skozi stoletja, da je lahko sprejeto. Na žalost je

Popolnoma razumljivo je, da nekdo želi smrt nekemu drugemu človeku, ki mu je posilil otroka. Toda sodišče uporablja samo zakon, ker ne sodi v imenu žrtve. Naloga sodišča je omejena. Sodišče nikoli ali skoraj nikoli ne zadovolji žrtvenim emocijam, niti ni za to postavljeno. Zato se tudi žrtev po zakonu ne more pojaviti kot sodnik, branilec ali tožilec. Njena vloga je samo vloga ene stranke v postopku, stranke, katere interes je v pravosodnem postopku zamišljen kot parcialen, sodi pa se v splošnem, javnem interesu.

običajen odgovor: »Ma Balkan je ovo Bato, šta ti tu pričšaš! Ovdje je pitanje, ko će koga.« itd.

Zahtevate dosledno uporabo pravnih norm za vse. Toda tudi delovanje demokracije je nemogoče, dokler se ljudje ne bodo naučili svobodno in odgovorno uporabljati svojih pravic. Kako daleč smo danes kot posamezniki in kot družba pri tem?

V resnici vprašujete, kakšen nivo pravne zavesti je pri

nas. O tem, kolikor vem, ne obstajajo na žalost nobene empirične raziskave. Prepričan sem, da bi takšne raziskave pokazale, da povprečen Jugoslovan slabo pozna zakone in Ustavo, da nima zaupanja v naš pravni sistem in da ne interiorizira, ne sprejema za svoje njegove pravne norme.

Kje so vzroki za to?

Pogoji za razvoj zavesti so bili neugodni. Znano je, da po vsaki revoluciji na mesto pravnega sistema stopa revolucionarni pragmatizem. Revolucija, ki sledi svojim ciljem, ne hiti k temu, da bi si zvezala roke s formalnimi in abstraktnimi pravili obnašanja. Ker se kaže prezir do pravnih tradicij kot praznih form, se konkretni primeri rešujejo ad hoc. Norme, kolikor se sprejemajo, so elastične in dovoljujejo arbitrarno uporabo glede na politične efekte h katerim stremijo.

Kakšne so posledice takšne prakse?

S časom se sicer oblikuje nek pravni sistem, toda v tem primeru se tudi norme deducirajo iz politično programskih premis, namesto da bi izhajale iz realnih življenjskih odnosov. Naslovniki takšnih norm imajo težave pri njihovi interiorizaciji, nobene norme pa ni mogoče uveljaviti izključno s prisilo. Če še vemo, da je naslovnik norme neobstajajoči, idealizirani »novi človek«, prvi angel v človeški podobi, bitje, ki podreja svoje osebnosti in egoistične interese in potrebe splošnemu cilju s posredovanjem »nove zavesti«, potem je razumljivo, da mora biti takšen pravni sistem neučinkovit. Norma niti deducirana iz stvarnosti niti ni usmerjena na dejanski subjekt pravnega odnosa. Pravni sistem dobiva elemente propagande. Implicitno trdi tisto, kar želi uresničiti in trdi, da bi to uresničil.

Neučinkovitost pravnega sistema po eni strani vodi do izgubljanja zaupanja v njega, izgubljanje zaupanja v pravni sistem pa spet pelje do nadaljnje neučinkovitosti pravnega sistema. Tako se tvori začarani krog, ki lahko v skrajnem primeru pripelje celo do razpada pravnega sistema. V vsakem primeru prispeva k temu, da življenje teče mimo in zunaj pravnega sistema. Oblikuje se shizofrena zavest, po kateri smo na eni strani vsi ZA zakonitost, po drugi strani pa vemo, da je življenje nekaj drugega, da so v njem prisotni različni interesi, ki jih javno priznavamo ali pa jih minimaliziramo. Obstaja torej pravni sistem, ki postuliira idealne in nedosegljive odnose med idealnimi in neobstajajočimi subjekti.

V tem primeru trpi, če hočete, zmeraj socialno in fizično slabši. Alternativa pravnemu sistemu je namreč t. i. »naravno stanje«, v katerem socialno močnejši neposredno zadovoljuje svoj interes na način, ki mu v konkretni situaciji tudi najbolj ustreza, z ali celo brez privida zakonitosti. Močnejši se sklicuje na zakon, kadar mu to ustreza in na višji interes, kadar mu zakon ne ustreza.

In to deluje?

Tudi ne deluje. Vsak dan poslušamo o pojavih široke nezakonitosti v družbi. Bero mo o tem, da občani ne pla-

čujejo stanarine, ne plačujejo računov za električno energijo, za prevoz, da informacij o širjenju podkupnin in korupcije in o brezpravnosti občanov na Kosovu niti ne omenjamo. Namerno govorim o občanah, ker je njihova nacionalna pripadnost za naš predmet irelevantna. Pa potem izigravanje predpisov v gospodarstvu! Takšen položaj ne more trajati v neskončnost, ker onemogoča normalno življenje.

Družbeni organizem se pred neekonomičnim trošenjem družbenih sil brani tako, da teži k pravnemu sistemu. Toda v naši družbi, zavesti in v našem pravnem sistemu še vedno dominira načelo smotrnosti nad načelom zakonitosti.

Lahko to malo pojasnite — kaj pravzaprav pomeni dominacija načela smotrnosti?

Če z normo zakona ali Ustave omejite uporabo zakona, s obstojem določenega interesa, ki ga izvršilna oblast definira od primera do primera, omejite uresničevanje določenih pravic... Enostavnije rečeno — iz političnih vzrokov omejite veljavnost ustavno-pravnega sistema, tako ste ne le relativizirali veljavnost le-tega, temveč ste ga od znotraj ukinili, iz njega naredili privid.

Vsaka norma, ki usmerja svojega naslovnika (organ, ki naj bi normo izvrševal) k omeni interesov v danih okoliščinah, izgubi značaj norme, ohrani le njen videz. Manjka ji nujen element — univerzalnost, splošnost, abstraktno formulirani pogoji uporabe. Takšna norma je administrativni ukrep izvršilne oblasti, je samo preoblečena v zakon. Imamo zakone, ki predpisujejo lastno izvajanje, kadar je to v »splošnem družbenem interesu«, »v interesu jugoslovanskega gospodarstva«, »v interesu socialistične, samoupravne, demokratične ureditve« (Ustava SFRJ, čl. 203). Tako se izognemo cilju norme — pravni regulaciji določene problematike. To se prepušča praktiki, ki z oceno interesov v konkretnem primeru prinaša ad hoc rešitve. Načelo pravne varnosti bi zahtevalo reguliranje problematike z določevanjem formalne, abstraktnosti in univerzalne norme, ki bi predpisovala določeno obnašanje. Toda to je samo posledica revolucionarnega pragmatizma, o katerem sva že govorila.

Lahko navedete kak primer?

Recimo — osem profesorjev Filozofske fakultete v Beogradu so v sedemdesetih letih odstavili po zakonu, ki pooblašča izvršilne organe za take poteze, kadar je to v »splošnem interesu«. Predpisana je zapletena samoupravna procedura, s katero se ugotavlja, ali je učitelj primeren za vodenje pouka, predpisani so pogoji...; toda neodvisno od tega zakon dovoljuje izvršilni oblasti, da v imenu »splošnih interesov« odloči, kot se ji zdi primerno. O pravici teh učiteljev do opravljanja njihovega poklica, je odločila osebna percepcija »splošnega interesa«. Njihova pravica do dela, pravica do opravljanja poklica sploh ni nikakršna pravica, če je lahko vsebina te pravice omejena z določenim interesom, pa četudi se ta imenuje — splo-

šni! Za splošni interes se lahko proglasi karkoli, to državljanu ne daje nikakršne garancije o vsebini njegovih pravic.

Pravica, ki ni jasno definirana, sploh ni pravica, saj je lahko z odlokom izvršilne oblasti kadarkoli preklicana. Pravica se tako reducira na preklicljivo dovoljenje izvršilne oblasti.

Toda, pustimo oblast, pogledimo gospodarstvo. Zakon o dolgoročnem gospodarskem sodelovanju s tujimi partnerji v desetih točkah predpisuje, kaj vse mora vsebovati dogovor o tovrstnem sodelovanju, da bi ga izvršilna oblast registrirala, torej, da stoji v veljavo. Potem pa nenadoma zakon pravi, da lahko — seveda »izjemoma« — izvršilna oblast pogodbo odobri, čeprav ni izpolnjen nobeden od predpisanih pogojev, pod pogojem, da to po mnenju izvršilne oblasti ni »škodljivo«. Čemu potem zakon?! Kakšno pravno varnost daje zakonodajca, ki izvršilne oblasti sploh ne obvezuje?!

Za gospodarstvo je to pogubno. **Predpogoj** zdravega gospodarjenja so jasno definirana pravila igre, spoštovanje načel pravne varnosti, te pa ni, kadar je izvršilna oblast pooblaščenca, da prinaša odločitve v skladu z nedefiniranimi interesi.

Ostanimo še malo pri konkretnih primerih. 10. člen ZKP SFRJ se glasi: Prepovedano in kaznivo je od obtoženca ali od druge osebe, ki sodeluje v postopku, izsiliti priznanje, oziroma kakšno drugo izjavo. Čeprav je zakon v tem smislu jasn, včasih slišimo in beremo, da so organi UJV nekoga topli in maltretirali, pošiljali na opazovanje k psihiatru... Kako bi to komentirali? Ali (in koliko) je sodišče vztrajno pri določanju (pravega) kršitelja?

Čeprav so vsi zakoni jasni, včasih slišimo, da se kršijo. O zakonu imamo čudne predstave. Zakonodajni voluntarizem je povzročil spremembe tudi v zavesti občanov. Tudi občani sami so začeli verjeti, da sprejetje nekega zakona lahko spremeni svet. Pri nas se pogosto sliši: »Morali bi sprejeti zakon, morali bi kaznovati, morali bi prepovedati...« Zakon je končno samo papir. Sam po sebi ničesar ne spremeni. Vzemimo vaš primer: zakaj Ustava in zakon prepovedujeta izsiljeno priznanje? Zato, ker izkušnja kaže, da obstoji realen interes, od tod tudi tendenca, da se priznanja izsilijo. Če ne bi bilo interesa in tendence, bi bil zakon odveč.

Sprašujete še nekaj: ali je ta zakon učinkovit, ali uspešno zatira obnašanje, ki ga prepoveduje? Načelna predpostavka za učinkovitost norme je: biti mora del učinkovitega pravnega sistema, njeno vsebino mora intimno sprejeti večina naslovnikov, tako da se prostovoljno odpovedo kršitvam. Mislim, da je to pomembno, to dejstvo lahko kompenzira tudi morebitno neizpolnjevanje drugega pogoja. Motiv za sprejem določene pravne norme je namreč lahko tudi zunaj konkretne vsebine le-te — v dejstvu, da naslovnik sprejema globalni pravni sistem, v njegovem okviru pa tudi konkretno normo, ki omejuje njegov neposredni interes. Sprejema jo kot nujno zlo, kompenzirano z zaščito ostalih njegovih interesov, kar mu zagotavlja globalni pravni sistem.

Ko govorimo o organih pregona, moramo vedeti, da so pod velikim pritiskom učinkovitosti lastnega dela. Ta zahteva je zelo nevarna, če je ne spremlja zahteva po zakoni-

tem ravnanju in izdelanem mehanizmu sankcij za nezakonito obnašanje. Toda pri nas prevladuje načelo smotnosti, tako da celo od najvišjih političnih avtoritet lahko slišimo javne zahteve, naj se, na primer, pravosodni organi »ne držijo zakona kot pijan plota«, mehanizmi sankcij pa niso izdelani.

Kakšen učinek ima na sojenju izjava obtoženega, da mu je bilo priznано izsiljeno? Ali se je kaj podobnega dogajalo vašim klientom?

Seveda. Imel sem 19-letnega klienta, obtoženega za povezovalne s sovražno skupino v tujini, zaradi sovražne dejavnosti. Pred organi za notranje zadeve je podpisal priznanje, ga ponovil pred preiskovalnim sodnikom, na naslednjem zaslišanju pa ga je umaknil. Nikakršnih drugih dokazov ni bilo za to »povezovanje«, po naravi stvari jih tudi ni moglo biti. Na sojenju je obtoženi trdil, da je bil v priporu pri organih za notranje zadeve pet dni brez hrane in vode, da so mu pretili, da so pretili njegovi družini, pretili so mu, da bo obtoženi za terorizem, če ne podpiše izjave itd.

Njegovo obrambo je sodišče zavrnilo iz dveh razlogov: sam je priznal, da ga niso tepili in drugič, prvotno priznanje je ponovil pred preiskovalnim sodnikom, ki se je, kot priznava obtoženi sam, vedel do njeg korektno.

To pa je zdaj posebna zgodba. Najpogostejši argument, ki ga uporabljajo sodišča, kadar odbijajo takšne obrambe, se postavlja tako: »dobro, recimo, da so mu organi za notranje zadeve priznanje izsilili — čeprav to ni res — toda zakaj je potem priznanje ponovil pred preiskovalnim sodnikom?«. Ta logika je napačna, saj ignorira notorična dejstva. Vsak človek, ki so ga s pritiskom prisilili k lažnemu priznanju, ga bo ponovil tudi, ko neposredni pritisk preneha, recimo — naslednji dan. Odpor je zlomljen, izsiljeno priznanje se ponavlja, ker je človek ponižan, deprimiran, obupan, izoliran, zapuščen, vseeno mu je, kaj bo z njim. Toda hitro se popravi, vendar je že prepozno. Obtoženi ne ve, da izjava, ki jo je podpisal pri organih za notranje zadeve nima nikakršne dokazne moči, zato je vidi smisla v negiranju priznanja, za katerega misli, da ga je že dal. Tretjič — mnogo obtoženih ne dela nikakršne razlike med zaslišanjem pred organi za notranje zadeve in pred preiskovalnim sodnikom, niti ne vedo, kdo jih zaslišuje, tudi ko pridejo pred preiskovalnega sodnika menijo, da so v oblasti organov za notranje zadeve.

Za lažna priznanja je karakteristično, da so dana popolnoma nemotivirano, to je, da obtoženi ni priznal pod težo dokazov, temveč praktično sam sebe prijavlja. Ljudje tega ne počno po svoji volji. Značilno je tudi, da se izsiljena priznanja ne preverjajo, niti kadar bi bilo to mogoče. Vsebujejo pač minimum dejstev, omejujejo se na dejstva, nujna za obsodbo.

V strokovni literaturi je opozorjeno na dejstvo, da se obtoženi pritožujejo na izsiljevanje priznanja napogostejše v tistem tridnevnem obdobju, ko jih »zadržujejo« organi za notranje zadeve brez sprožanja postopka. Pogosto sem videl, da so zadrževali tudi priče. Glavna priča proti Veselici je bila starejša ženska, bolna za rakom, ki so jo pridržali osem dni, ko je končno podpisala izjavo. Na sojenju skupini Muslimanov v Sarajevu so pričar kar po vrsti umikale izjave in trdile, da so jih prisilili, da se jih učijo na pamet, omenjali so celo pištole. Na t. i. »bombaškem« procesu v Zagrebu so omenjali celo elektrode, toda obtoženo so končno oprostili obtožbe

za dejanje, ki so ga »priznali«.

Takšno prepričanje se po navadi utemeljuje na materialnih temeljih, na t. i. operativ-

Ko so torej obtoženi na sojenju pritožuje, da mu je bilo priznanje izsiljeno, sodišča take obtožbe energično odbijajo: kakšen interes za tovrstno početja bi imeli organi, ki sodelujejo v postopku?! Včasih celo odbijajo pritožbe z obrazložitvijo, da bi bilo takšno obnašanje nezakonito, torej — ga ni bilo. Obtoženi in njegova obramba tukaj ponavadi obstanejo, saj postane razgovor občutljiv. Organi, ki vodijo postopek, imajo razumljiv interes, da dokončajo posel, izpolnijo zahtevo po učinkovitosti, recimo — dobijo priznanje obtoženega, posebno kadar so osebno prepričani o krivdi, z dokazi pa je bolj slabo.

nih podatkih, ki se jih ne da javno uporabiti. To je velika preizkušnja. V interesu tega, kar vidijo kot resnico, v interesu zaščite družbe pred napadom na »pomembnejše« vrednote se žrtvuje ta ali ona oblika, ker to tudi sistem v celoti neredko počne. V tem ne vidim nič neobičajnega. Težave nastopijo, ko se takšna realna situacija negira, kot da gre za angele, ne za ljudi, kakor da ne bi sam obstoj prepovedi izsiljenja priznanja nakazoval interesa organov, da »dokončajo posel«, da so uspešni... Tu se začnejo težave, saj se v skladu z opisano filozofijo sistema oddaljujemo od realnih življenjskih odnosov, na njihovo mesto pa postavljamo sliko idealne situacije, ki je v resnici ni.



Vidite kako rešitev?

Da. Mislim, da je rešitev v krepitvi splošne primarne učinkovitosti celega pravnega sistema, ki bi ga približala realnim odnosom v družbi. To pa je zopet mogoče samo s čim večjo demokratizacijo zakonodajnega procesa in krepitvijo vloge javnega mnenja v tem procesu. Da bi bili identificirani vsi javni interesi, mora biti najprej omogočena njihova artikulacija. Šele potem lahko sploh opazimo, kje se različni interesi spopadajo, in predpišemo pravila razreševanja sporov. Ne opažam začetkov teh procesov, razen na makro nivoju, v medrepubliških diskusijah o spremembah ustave SFRJ. Nasprotno — še vedno se z velikim nezaupanjem gleda na zakonodajne iniciative »od spodaj«, ne glede na njihovo vsebino.

Govorimo o obtoženem človeku. Poudarek je na »političnih deliktih«. Spregovorimo tudi o kaznovanju »ostalnih«. Čeprav pogosto slišimo, da je »človek naš največja vrednota«, je v zveznem zakoniku smrtna kazen pred-

videna v 45 primerih! Kaj mislite o obstoju smrtnih kazni in kako pojasnjujete ta absurd v Kazenskem zakoniku?

V nasprotju s pogosto slišanim, pa naša Ustava nikjer ne proglašča človeka za »največjo vrednoto«. To je zelo razširjena trditev, ki, zdi se mi, nima prave osnove v hierarhiji vrednot, zaščiteneh z Ustavo. Največja vrednota naša Ustave je kolektivna vrednota: interesi delavskega razreda. Vrednota človeka — posameznika izhaja šele od tod, iz narave teh interesov, ki so humani in emancipatorski. Samo buržoazne abstraktne ustave postavljajo posameznika na prvo mesto lestvice vrednot. Zato so po naši Ustavi, kar ni vsem jasno, pravice in svoboščine občanov podrejene interesom delavskega razreda, kot jih vidi, tolmači in zastopa, po zakonskih zgodovinskih nujnosti — ZKJ.

Kar se tiče smrtnih kazni, menim, da je njena prisotnost, takšna kot je protiustavna! Ustava namreč predvideva obstoj smrtnih kazni kot izjeme! Če pa jo zakon predvideva v 40 od 140 členov, potem to niso več izjeme. Sam sem tudi sicer proti smrtni kazni, saj menim, da se z njo uniči človek, preden je dokazano, da to sploh čemu služi. Preventivni učinek smrtnih kazni v znanosti ni dokazan, če že ni dokazano prav nasprotno. Toda narobe je reči, da ničemur ne služi, da je absurdno. Ne služi pač tistem, čemur uradno služi — preventivi, varnosti. Objektivno vedno služi nečemu drugemu — splošnemu zastraševanju. Zakon, ki vsebuje smrtno kazen se nasploš doživlja kot strožji ali, kot pravi Enzensberger — smrtna kazen »brutalizira« cel kazenski kodeks: če te lahko

tudi ubijejo, si lahko predstavljaš, kaj vse zmorejo.

Zanimivo je omeniti, da je bil pri nas storjen poskus registriranja združenja abolicionistov, ljudi, ki se zavzemajo za ukinitve smrtnih kazni, toda Vrhovno sodišče Srbije je ugotovilo, da bi bila takšna dejavnost »protiustavna«. To je že na prvi pogled zgrešeno. Logika tega stališča je, da Ustava dovoljuje obstoj smrtnih kazni, torej zavzemanje za njeno ukinitve postavlja pod vprašaj Ustavo samo. Ustava samo določa, da smrtna kazen lahko obstaja, ne pa, da tudi mora obstajati. Tudi če bi jo ukinili, bi ustavno določilo o smrtni kazni lahko ostalo takšno, kakršno je. Mislim, da je Vrhovno sodišče Srbije z omejeno odločitvijo resno kršilo ustavno pravico državljanov do združevanja. Verjetno zopet pod vplivom načela smotnosti. Komu je to potrebno?!

● Iz povedanega je jasno, da se pri nas pravne norme prepogosto tolmačijo po potrebah — seveda — »splošnega interesa«, kot tudi, da

niso redki primeri kršitve zakonitosti in ustavnosti, tako s strani sodišč in organov za notranje zadeve, kot tudi s strani nekaterih drugih organov in organizacij. Ve se, kateri »notranji« mehanizmi so potrebni, da bi se stanje izboljšalo. Toda v primerih, ko ti odpovedo, kako mednarodna skupnost takrat zagotavlja izvajanje sankcij (in katerih) proti režimom, ki negirajo ali ne izvajajo določil Deklaracije o človekovih pravicah?

Sankcije mednarodne skupnosti so izključno moralne, kar pa ne pomeni, da ne morejo imeti za kršitelja tudi težkih političnih posledic. Pogledimo v Poljsko, pa Južnoafriško republiko. Moralne sankcije so lahko v svetu velike medsebojne odvisnosti zelo pomembne.

Po drugi strani pa ni dovolj znano, kot sem že omenil, da slabo poznamo svojo Ustavo, saj so vsi podpisani in ratificirani mednarodni dogovori — n. pr. Mednarodna konvencija o državljanskih in političnih pravicah, ki je izjemno pomembna in ki jo je Jugoslavija podpisala in ratificirala — del naše nacionalne zakonodaje (210. čl. Ustave). Naša sodišča bi morala neposredno izvajati določila teh dogovorov. To je celo našim pravnikom tako slabo znano, da še nisem slišal, da bi se kdo skliceval na te dogovore kot na del jugoslovanskega pozitivnega prava, ali da bi sodišče ta določila v konkretnih primerih uresničevalo.

Ko sem, n. pr., zastopal profesorje beograjske Filozofske fakultete, sem se skliceval na t. i. konvencijo št. 111 Mednarodne organizacije dela, ki jo je Jugoslavija podpisala in ratificirala, in ki pre-

drugim tudi za slovenske domobrance, pomeni odločitev, da se pozabi. **Amnestija** ima isti koren kot **amnezija**, pozaba. Ne zajema samo oseb, ki so neposredno izvrševale zločine, toda, tem osebami je bilo sojeno, prestali so kazni in zdaj so njihove pravice po zakonu enake pravicam ostalih državljanov. Kaj potem pomeni klic: »Ne sme se pozabiti!«? Nad besedo »sprava« se je vsul neobrzdani bes; 22. 11. 1944 pa so vsi jugoslovanski časopisi prinesli Titovo izjavo, da se vsem, ki jih amnestija zajema, ponuja roka sprave:

»OVA AMNESTIJA TREBA DA POKAŽE DA MI NEMAMO NAMJERU DA SE SVETIMO I DA SMO SPREMI PRUŽITI RUKU POMIRNICU SVAKOM ONOM KOJI NIJE OKRVAVIO RUKU NEJUŽNOM NARODNOM KRVLU«.

Ne razumem, ali je sedaj, po štirih desetletjih, ta roka umaknjena?!

Na osnovi vsega povedanega — ali lahko sklepamo, da živimo v državni skupnosti, ki se ravna po principu pravne države ali pa smo morda vendarle v državi, ki se ravna po drugačnih principih, denimo tistih politične, ideološke državnosti?

To je vprašanje za pravne teoretike. Osebo sprejemam stališče nemškega teoretika Radbrucha, ki smatra, da je tip države odvisen od hierarhije vrednot, postilirane v ustavno-pravnem sistemu. Radbruch meni, da ima pravo trojno vsebino: zadovoljiti mora zahteve po pravni varnosti, pravici in smotnosti. Dominacija enega teh načel opredeljuje tip države. **Pravno državo, n. pr., opredeljuje dominacija načela pravne varnosti. V tem smislu menim da nismo pravna država, saj v našem pravnem sistemu dominira načelo smotnosti.** Poudarek je na ciljnih, ki se jih želi uresničiti, ne pa na pravih za njihovo uresničevanje.

Menim, da tudi ideološka država nismo, saj ideologija nima značaja, ki se ji pogosto pripisuje. Cilji so namreč postavljeni tako visoko (doseganje carstva svobode, osvobodjenje človeka, itd.), da se nujno dnevno operacionalizirajo v celo verigo »nižjih namenov«, ki, kot se trdi, vodijo k Cilju. Ti »nižji nameni« se menjajo pri večini političnih sprememb pri nas. Politični dejavnik, to pa je ZKJ, definira in redefinira te namene, sredstva, ki vodijo k Cilju, ker je to po Ustavi njegova vloga, ostali pa — spremljajo. Namen zase tako postane neprenehno mobiliziranje mas, smer in vsebina tega gibanja sta spremenljivi, »zaradi dinamične razvoja«, kot običajno rečemo. Organizirano gibanje mas postane tako glavna konstanta tega procesa. Ideološko polnjenje je sekundarno.

Končni Cilj je sicer konstanten, a postavljen tako visoko, da je težko vzpostaviti zvezo med njim in tem, kar predstavlja vsakdanje življenje. Ne vem, kako bi tako državo imenoval, toda saj ni nujno vsemu iskati imen. Popolnoma zadošča že — razumevanje mehanizmov.

V zadnjem času se precej govori o »neprijetni« ideji Spomenke Hribar, da bi se v Ljubljani postavil skupni spomenik vsem padlim v 2. svetovni vojni. Ali obstoje pravne osnove za napade na Hribarjevo zaradi proklamiranja takšne ideje?

Ni osnov, da se komur kolisodi za proklamiranje kakršne koli ideje. Pa tudi iz drugih vzrokov takšno sojenje ne pride v poštev. Ko se je članek S. Hribarjeve pojavil, so vsi skočili: »Nobene pomiritve! Ne da se pozabiti!« Toda, kot jaz vidim to zadevo — enkrat smo se, kot država odločili, da pozabimo in da se spravimo. Amnestija, ki je bila sprejeta že 21. 11. 1944, med

Intervju:
SVETLANA VASOVIĆ,
ZORAN PUREŠEVIĆ
Fotografije:
RADOVAN VUJNOVIĆ

S takšnimi grozovitostmi se narodi kot narodi v zgodovini postavijo ali vzpostavijo na novo, drugače. Tudi ta poboj je take vrste zločin, ki nas je vzpostavil na novo; brez njega bi bili drugačni kakor smo.

Brez tega poboja ne bi bili to, kar smo in kakor smo za vso našo prihodnost vnaprej.

Brez tega poboja ne bi bila to, kar sem in kdor sem.

Takšno grozovitost je treba pozabiti. Pozabiti kot **maščevalno** misel, ki bi iskala zadoščanje in opravičilo za greh — pa se le zagrinja v nove in nove grehe, da bi zakrila tisti prvi greh: **zločin**. Pozabiti je treba to grozovitost kot strupeno zel, ki bi iskala vedno novo in novo prst za svojo rast. **Spominjati** pa se je treba takšne grozovitosti prav kot narodove tragedije in njegove velikine v trpljenju. Pozabiti je treba **sovražstvo**, ne pa tiste usodne sprepletenosti, ki jo je izzvala, in ki tudi nas druži v eno narodovo telo.

Toda najprej si jo moramo vzdigniti v **spomin** prav kot **narodovo tragedijo**, da jo bomo sploh mogli pozabiti kot sovražstvo. In da bomo zmogli postati eno narodovo telo, ki ga prevevata »spominski občutek«⁷³ in »spominsko čustvovanje«⁷⁴. **Spomin** kot stoja (v-stanje) na meji med praznikom in nihilizmom.

KRIVDA IN GREH

3. in zadnji del

Stanje na tej meji, na tem **mestu**, mi omogoča, da povežem preteklost s sedanjostjo in da šele od tod pogledam naprej v prihodnost. Omogoča mi, da ne prezrem tistih, ki so odšli; da stegnem roko do tistih pred menoj in da jo ponudim tistim, ki prihajajo. Takšna stoja mi omogoča drugačen odnos do zgodovine, do bližnjika.

Nikogar ne kličem na za-govor, niti v tem smislu ne, kakor **Kocbek**, ko pravi v **omenjenem** intervjuju Pahorju: »Odgovorni ljudje nam morajo razložiti, kako je mogla osvobodilna zmagata spočiti iz sebe tako ostudno bojazan pred nasprotnikom. Povedati nam morajo, kako more odgovornost za zgodovino odvezati od odgovornosti do človeka?«⁷⁵ Odgovornost do človeka je na paradoksen način povezana z odgovornostjo do zgodovine. Iz brezna zgodovinskosti zgodovine, iz breztemeljnosti naše biti prihajajo nedoumljive osebnostne odločitve. Poslednjega, vse-utemeljujočega odgovora na »zakaj?«⁷⁶ — ni. Tega odgovora ni niti za nas, ki nismo bili konkretno udeleženi v tem dejanju, kakor tudi ne za tiste, menim, ki so bili konkretni udeleženci in eksekutorji sami. Grozno in nedoumljivo je, nikoli doumljivo, kakor je nedoumljiva skrivnost človekovega prebivanja.

Neposredno vmešani v to dejanje nam morejo osvetliti konkretne okoliščine za takšno odločitev in izvedbo te eksekucije, morejo nam pojasniti svoje osebne razloge in strahove, — ki so do tega pripeljali — toda odgovora kot odgovora ni. Ni Odgovora, ki bi to dejanje dokončno opravičili in tudi ni Odgovora, ki bi to dejanje dokončno obsodili. Ne obstaja beseda, ki bi dejanje zbrisala s sveta in tudi ne beseda, ki bi ga dokončno utemeljila, opravičila. Obstaja dejanje samo, **to mesto**. Skrivnost in nedoumljivost človekovega življenja je prevelika, zadnjega razloga svojega delovanja ne vidimo. — Zakaj o tem pišem? Ne vem. — To je preprosto treba vzeti nase. Dejanje je **to mesto**, kjer se moramo in moramo srečavati ljudje kot ljudje. »Nikoli do kraja spoznana vezljivost zgodovine«⁷⁷ nas sicer ne rešuje odgovornosti za greh in krivdo, toda ta uvid **dopušča** nas same prav kot **ljudi**.

Strinjam pa se s Kocbekom, da je to dejanje porojeno iz ostudne bojazni pred nasprotnikom. Ampak — od kod bojazan? Mar jo je res dokončno mogoče pojasniti zgolj s potekom državljanske vojne pri nas? Če bi iskala odgovor, takorekoč *za-govor od odgovornih ljudi, mar ne bi počenjala istega, kar so počeli oni sami, to je iskala od njih odgovor in zadoščanje, kakor da so absolutno odgovorni, pač po isti logiki: ni važno, kaj ste subjektivno hoteli, objektivno ste izvršili zločin. In pika. — Mar tako vprašujoč ne bi počela natančno istega, kar so počeli in dokončali oni sami?*

Ne more biti stvar v tem, da se krivda zagovarja, od-plačuje in maščuje — temveč, da se NOSI. Da se niti ne prekrije — plobabi s ciničnim opravičevanjem niti ne razraste kakor rak sovražstva in maščevanja. Ne: odgovarjati za krivdo, ne: odplačevati jo, temveč — prenašati jo. VZDRŽATI JO. To je edina pot iz verige sovražstva, v katero smo že tako dolgo ujeti.

Ni nobene zgodovine kot Zgodovine, kot Resnice, ki bi jasno in nedvoumno razločevala, kaj je zgolj dobro in kaj je zgolj zlo, kaj je laž in kaj resnica. To seveda ne pomeni, da ni ne greha ne krivde. Nasprotno, to ravno pomeni, da greh je in krivda je, a da se nikoli ne dasta ne odplačati ne zničiti. Nič ni mogoče zanikati, zbrisati. Poboja domobrancev na Rogu ni mogoče zanikati, zničiti. Samo Bog bi ga mogel »utemeljiti«⁷⁸ — ker bi ga tudi mogel preklicati, obrniti trak časa nazaj in — zbrisati kot nikoli-dogodenega. — Torej tega dogodka, tega brezna, **praznega mesta** tudi ni mogoče z ničimer zapol-

niti. Kot tak ostaja del naše zgodovine. Kot tak dogodek mora ostati ves čas razprt prav kot naš dogodek, zadevajoč nas v naši biti, v naši človečnosti. Razprt kot **groza**, ki nas utemeljuje kot narod in nas tudi razpira v prihodnost. Breztemeljnost zgodovine, zbrana v tem **groznom** dejanju je obenem vse-(nas)-utemeljujoča.

Zakaj res je, vsa človeška zloba se je zbrala v odločitvi **tako likvidirati** svoje ujetnike — toda od kod zloba? Iz brezsrdne misli, iz mrzle in trde ideologije. Ali pa je v ideologiji le našla svoje mesto in opravičilo? V človeku je brezno vprašanja, ki mu nihče ne ve odgovora: »kaj je tista lahkota, ki z njo eden postaja klavec, drugi pa njegova žrtev?«⁷⁹ Kdo bi mogel na to odgovoriti?

Šele takšno gledanje, ki vzame naše razporenost človekovega nehanja in vzame nase s tem tudi narodovo zgodovino kot tako, nam dopusti, da tako v žrtvi kakor v klavcu navezujemo vidimo zgolj človeka, človeka v njegovi usodi. Kot »žrtev«⁸⁰ usode, tj. človek sam. Morda mora človek prehoditi veliko poti, da bi se »zbal sam sebe«⁸¹ in da bi spoznal, da se nedolžnost in krivda prepletata, da »nedolžni postaja krvnik, krvnik pa postaja žrtev nedolžnega.«⁸² To je ta čudna sprepletenost. Kdo je Abel in

kdo je Kajn — samo v simbolični zgodbi je to čisto jasno.

Razporenost začetka

Ko pravim, da je ta zločin začetek, to nikakor ne pomeni, da menim, da je bil to dober začetek ali celo, da je bil nujen prav **tak** začetek. Začetek je bil, razporen začetek.

Samo dejstvo tega in takega poboja je gotovo opredeljevalo naše povojno življenje tako v političnem kakor v moralnem pogledu. Deset in več tisoč družin, ki so objokovale svoje drage, ki so se vdrli v zemljo, je moralo nekako preboletti te smrti. Tudi iz velikine tega preboletja, »pozabe«, raste naš čas. Kdo bo izmeril njihovo trpljenje, ko niti niso vedeli — in ne vedo danes — kje počivajo njihovi dragi? Glede na to, da je bila tudi resnica o tem poboj zamolčana, in zato zakrita grožnja, pa je gotovo, da so svoji čutili to eksekucijo kot nasilje in da jih ni moglo prevevati zaupanje v novo oblast; krivci sami pa so se — neodrešeni — gnetli v svojem lastnem grehu na mučni poti hkratnega skrivanja zločina in hkratne težnje po odrešitvi. *Ne strah in pogum, temveč strah in nezaupanje sta oteževala naše povojno sproščanje.*

Do tega poboja še danes nimamo sproščene razmerja; še danes se nadaljuje ta nihilizem — z zamolčevanjem. Zamolčanje smrti je tudi nesposobnost smrti in torej način nihilizma. Nikoli to dejanje ni stopilo iz zamolčanosti zgodovine v svetel prostor iskanja odveze. Še danes se skriva za samoumevnostjo svoje Pravice in Resnice. Nikoli v vsem povojnem obdobju ta **zločin** ni bil predstavljen — nismo si ga predstavili — kot zločin, kot dejanje nad narodom, ki ima svoje vzroke, svoj namen, svoj pomen. Nihče ni stopil pred svoj narod rekoč: krivi smo, ker smo izvršili našo sodbo nad krivci bratomornih zločincov; krivi smo, ker smo mislili, da moramo to storiti in smo to tudi storili, ker smo tako hoteli končati sovražstvo, ki ga je sploščala ta vojna. Začeli bomo znova, povsem znova, na široko bomo odprli vrata v demokracijo, naredili bomo vse, da se sovražstvo konča in da se nikoli več ne začne znova.

Ne, znova nismo začeli: še po tej grozni smrti jim nismo dali odveze; še danes veljajo domobranec in samo domobranec za edine krivce, za absolutno krive, še kot mrtvi; Mi pa nismo krivi. In tudi nikoli Mi nismo bili krivi. Ker vse, kar naredimo Mi, je prav. In to nam daje pravico, da si jemljemo pravico, da korakamo naprej in samo naprej — ne da bi se kdaj ozrli nazaj. Ne da bi se kdaj ozrli na nekatere postopke in se zamislili nad njimi. Kdor se ozre v preteklost, je preklet. Ne da bi (si) kdaj dovolili, da bi nas ti postopki srečali v vseh dimenzijah, in tudi v svoji grozljivosti. Še posebej v svoji grozljivosti.

In tako se več ne — odgovornost do svojih postopkov, temveč totalna ne-odgovornost in razvezanost odgovornosti in krivde za svoja lastna dejanja. Toliko lažje se je od odgovornosti za osebno avtentično življenje odvezati ljudem, ki za dejanja na Rogu ne morejo biti osebno odgovorni ali kakor koli konkretno (u)deleženi, saj so se rodili šele po tem dejanju. Posledice tega si komaj moremo predstavljati v vsej njihovi grozljivosti — le kdo jih vidi kot take? »Izginja notranja zveznost, izginja kontinuiteta, širi se epidemija pozabljanja, preteklost postaja brezobvezna, deli človekove duševnosti razpadajo, ne čutijo več intimne zveze, ki bi jih objemala v nedeljivo celoto.«⁸³ Narod, ki mu je zakrit — ki si zakriva — del svoje zgodovine, živi, kakor da je ne bi imel. *Narod brez zgodovinskega spomina tudi pozabi zares ne more ničesar. Narod brez zgodovinskega spomina se počasi spreminja v primeren material za kakršno koli manipuliranje, od katerih je gotovo najhujše samo-manipuliranje.*

V tem poboj je zametek naše povojne zgodovine. V dobrem in v slabem. To moramo vedeti. To je naša zgodovina, to smo mi. Če tega ne vzamemo nase, naša ljubezen do zgodovine ne bo ljubezen, kvečjemu papagajenje o zmagah, nikoli pa ljubeča in zgrožena **poklonitev** žrtvam, ki so bile, ki so morda — po neki čudni logiki — celo nujno bile. Če

tega hrepenenja in žrtvovanja. Če kot narod nismo zmogli vzeti nase vsega tega trpljenja kot trpljenja našega naroda, tedaj tudi nismo sposobni končati državljanske vojne, ki nas je zdesetkala.

Če nismo sposobni v zločincu videti človeka, če se ti človeško ne smili tudi zločinec sam, strupene ga žela vojne nisi premagal in katarze, očiščenja ne boš dosegel.

Narodna sprava
Prvo dejanje narodne sprave je priznanje te krivde, te naše velike krivde. »Brez tega dejanja Slovenci ne bomo nikoli stopili v čisto in jasno prihodnost.«⁸⁴ pravi Kocbek Pahorju.

To bi bil prvi korak k narodni spravi v najbolj polnem smislu besede. Ne — k spravi z belogardizmom kot takim, temveč k spravi med ljudmi kot ljudmi. »Prav tragika bo povezala oba in ju človeško približala.«⁸⁵ Ne le ateista in teista, temveč oba dela, vse dele naroda. Takšna sprava pomeni spravo z našo človeškostjo, pomeni spremembo »narodnostne človečnosti.«⁸⁶ Ne samo tisti, ki je bil na Rogu ubit in je prej ubijal, tudi tisti, ki jih je dal pobiti in tisti, ki jih je pobijal, je moj bližnjik.

Kaj je torej narodna sprava? Je kohezija vseh narodnih sil, vseh ustvarjalnih sil v narodu, kohezija, ki se more kazati le v »priznanju nazorskega pluralizma, usmerjenega v enotno slovensko bit.«⁸⁷ Takšna kohezija je edina alternativa »smrtno nevarni družbeni diferenciaciji«⁸⁸ — pa najsi bi le-ta temeljila v katerikoli že ideologiji. *Vsa k (ideološki) ekskluzivizem je smrtno nevarno.*

Takšna kohezija vseh narodovih sil je še neizpolnjena dolžnost revolucije, meni Kocbek. V **Predgovoru** k ponatisu **Tovarišje** pravi, da »bi rad pozval vse slovenske ljudi, predvsem komuniste in kristjane, da tiste neizpolnjene dolžnosti ne vidijo le v tako imenovanih reformah v tem ali onem območju, temveč v celostni prenovitvi našega položaja, v koheziji vseh narodovih sil in v razvitku pravih medčloveških odnosov.«⁸⁹ Ne gre le za revolucioniranje kot tako ali za reformiranje kot tako, »kajti narodnostne človečnosti ne more niti nadomestiti univerzalnega duha religije niti je ne more odpraviti socializacijski produktivni sredstev.«⁹⁰ kar pomeni: ne gre za standard ne zgolj za stabilizacijo, temveč za to, kako **samo** kot ljudje »znatraj«⁹¹ narodnostne človečnosti. **Gre za naš človeški habitus.** »Organizirana pravica ni dovolj, potrebna je dejavna ljubezen do bližnjega, edino ta lahko ustvari medčloveško zaupanje.«⁹² Medčloveško zaupanje in — dopušča nje.

Potemtakem gre za celostno prenovitev našega položaja: kje smo? Kako smo? Kako bomo jutri? Koliko je odgovorov! Koliko je iskanj! Koliko je pot!

Kaj torej »storiti glede na nezasiščano usodo domobrancev«, sprašuje Pahor Kocbeka v omenjenem intervjuju. Kocbek odgovarja: »Predvsem si jo moramo vzdigniti iz zanikanja v javno priznanje.«⁹³ Danes smo še vedno sredi tega zanikanja. Objava Kocbekovega intervjuja v **Naših razgledih** ne more imeti značaja nekakšne **objave**, s katero da je že vse opravljeno. Ta objava mi prej zveni kot cinična prezentacija moči, ki si pač lahko dovoli tudi »objavo«⁹⁴ takšnega intervjuja, kakor tudi izjavo ob njem, češ da gre za »politični pamflet, ki skuša ponarejati našo zgodovino«⁹⁵ in — pika. (Seveda ta kritika ne leti na uredništvo **Naših razgledov** — pa saj odločitev o objavi tudi ni bila njegova.)

Ne! Gre za to, da si to domobransko usodo priznamo prav kot usodo sestavnega dela slovenskega naroda. Kot zavezujočo za nas: »Vzdigniti si jo moramo iz potlačene in pohabljenosti zavesti v jasno in pogumno zavest«, sporoča Kocbek.

Potlačena in pohabljenost je zavest naroda, ki zanika del svoje zgodovine. Pobiti domobranci so del našega naroda. Naše zgodovine. In v njej smo na skrivnosten način vsi, živi in mrtvi, pretekli, sedanji in prihodnji rodovi. Razmisliti pa bi morali, v čem je bistvo nihilizma, ki se kaže z zanikanjem dela naroda. Kot da bi bila zgodovina last nekoga, drugega pa ne. Zgodovina je moja.

In je prav toliko tvoja. Zgodovine ne more noben človek dati ali odvzeti drugemu človeku. To nam je vsem **dano**, podarjeno. Še mrtvi ne izpademo iz nje. Na čuden način je naša posmrtna »prisotnost«⁹⁶ in vzemirja in opredeljuje žive. Zatorej je **krivda** do mrtvih zavezujoča:

»Gre torej za javno priznanje krivde, ki se tiče nas vseh. Tako dolgo se ne bomo znebili preganjanja in mōre, dokler javno ne priznamo krivde, svoje velike krivde.«⁹⁷ Kocbek govori o krivdi, o naši veliki krivdi. **Naša** je, nad vse zadevajoča. Njegova napoved, da se tako dolgo ne bomo otresli preganjanja in mōre, dokler ne vzamemo nase te velike krivde, pa je mogoče še preveč optimistična; rekla bi namreč, da je danes stvar v tem, da sta potonili tudi preganjanje in mōra in se vgnezdili v vsesplošni indiferenci. Da že sploh nihče več ne ve, od kod to čudno prekletstvo, ki nas vedno globlje in vedno manj razumljivo pelje v — temno prihodnost. Ta najgloblja indiferenca, ki že ni več nikogaršnja krivda, se mora razpreti!

Svojo zgodovino si moramo odpreti. Ključ do teh zgodovinskih vrat pa ni iskanje krivca zavedajoč se svoje edine Resnice in Pravice, temveč je to ključ premisleka, **te in take** zgodovinske poti naroda prav kot zgodovinske v epostalnem smislu. In če se kot narod ne bomo »naučili«⁹⁸ objokovati vse naše žrtve, tega »ključa«⁹⁹ ne bomo nikoli našli.

Jasna in pogumna zavest bi zmogla ne le priznanje tega zločina kot **zločina**, temveč bi zmogla tudi to, da bi ti množični grobovi, kjer koli že so, postali eno od svetih mest na naši zemlji, dostopni ljudem, da jih obiskujemo — če ne že to, da se te žrtve prekopljejo in dostojno pokopljejo, kakor je to primerno naši civilizaciji in kulturi. Ne zato, ker so bili domobranci, ampak ker so bili ljudje. Mrtvi so mrtvi, drugega »zanje«¹⁰⁰ pač ni mogoče storiti. Dostojni pokop bi bil do-god-ek za nas, žive, z nami bi se do-god-ila bistvena sprememba naše zgodovinske biti, saj bi bili sposobni sprave s smrtjo in s svojo lastno zgodovino.

Da bi že enkrat nehali sekšatišiti med mrtvimi!

Sredi Ljubljane, v njenem srcu, bi moral stati obelisk, ki bi krikal v nebo o tragediji malega naroda, ki je v boju za svoj obstoj po nedoumljivi človeški usodi postal obenem svoj lastni krvnik in kaznovalec. Na tem obelisku naj bi preprosto pisalo: »Umrli za domovino«. Res so **vsi** umrli za domovino. Vsa k za svojo ljubljeno, izsanjano. Mi pa smo ostali. Torej smo mi, vsi mi in vsak med nami, dediči

tega hrepenenja in žrtvovanja. Če kot narod nismo zmogli vzeti nase vsega tega trpljenja kot trpljenja našega naroda, tedaj tudi nismo sposobni končati državljanske vojne, ki nas je zdesetkala.

Če nismo sposobni v zločincu videti človeka, če se ti človeško ne smili tudi zločinec sam, strupene ga žela vojne nisi premagal in katarze, očiščenja ne boš dosegel.

Narodna sprava

Prvo dejanje narodne sprave je priznanje te krivde, te naše velike krivde. »Brez tega dejanja Slovenci ne bomo nikoli stopili v čisto in jasno prihodnost.«⁸⁴ pravi Kocbek Pahorju.

To bi bil prvi korak k narodni spravi v najbolj polnem smislu besede. Ne — k spravi z belogardizmom kot takim, temveč k spravi med ljudmi kot ljudmi. »Prav tragika bo povezala oba in ju človeško približala.«⁸⁵ Ne le ateista in teista, temveč oba dela, vse dele naroda. Takšna sprava pomeni spravo z našo človeškostjo, pomeni spremembo »narodnostne človečnosti.«⁸⁶ Ne samo tisti, ki je bil na Rogu ubit in je prej ubijal, tudi tisti, ki jih je dal pobiti in tisti, ki jih je pobijal, je moj bližnjik.

Kaj je torej narodna sprava? Je kohezija vseh narodnih sil, vseh ustvarjalnih sil v narodu, kohezija, ki se more kazati le v »priznanju nazorskega pluralizma, usmerjenega v enotno slovensko bit.«⁸⁷ Takšna kohezija je edina alternativa »smrtno nevarni družbeni diferenciaciji«⁸⁸ — pa najsi bi le-ta temeljila v katerikoli že ideologiji. *Vsa k (ideološki) ekskluzivizem je smrtno nevarno.*

Takšna kohezija vseh narodovih sil je še neizpolnjena dolžnost revolucije, meni Kocbek. V **Predgovoru** k ponatisu **Tovarišje** pravi, da »bi rad pozval vse slovenske ljudi, predvsem komuniste in kristjane, da tiste neizpolnjene dolžnosti ne vidijo le v tako imenovanih reformah v tem ali onem območju, temveč v celostni prenovitvi našega položaja, v koheziji vseh narodovih sil in v razvitku pravih medčloveških odnosov.«⁸⁹ Ne gre le za revolucioniranje kot tako ali za reformiranje kot tako, »kajti narodnostne človečnosti ne more niti nadomestiti univerzalnega duha religije niti je ne more odpraviti socializacijski produktivni sredstev.«⁹⁰ kar pomeni: ne gre za standard ne zgolj za stabilizacijo, temveč za to, kako **samo** kot ljudje »znatraj«⁹¹ narodnostne človečnosti. **Gre za naš človeški habitus.** »Organizirana pravica ni dovolj, potrebna je dejavna ljubezen do bližnjega, edino ta lahko ustvari medčloveško zaupanje.«⁹² Medčloveško zaupanje in — dopušča nje.

Potemtakem gre za celostno prenovitev našega položaja: kje smo? Kako smo? Kako bomo jutri? Koliko je odgovorov! Koliko je iskanj! Koliko je pot!



Šele ko so ustvarjalnosti odprte vse poti, je tudi zares odprta pot v prihodnost.

V prihodnost kot mogočnost novih ali drugačnih začetkov, novih iskanj in drugih ali drugačnih ustvarjalnih poti. Ustvarjalnih poti, katerih »vrednost« se ne bo merila po nekakšnih vnaprej danih ideoloških kriterijih, ki bi samoumevno oklicevali za sovražnika nekoga samo zato, ker je v svojem iskanju našel odgovor, ki se pač ne ujema z vnaprej znanim in samozvanim »dognanjem« Resnice. Ustvarjalnosti niso in ne morejo biti odprte poti tam, kjer na dnju bdi Objektivna Resnica, ki sproti določa, kaj je res in kaj ni res, kaj je (objektivno) dobro in kaj ni dobro, kaj je subjektivno in kaj je objektivno, skratka, kaj je kaj. Kaj je (življenja) vredno in kaj je (življenja) ne-vredno. Kjer se šari in grozi z abstrakcijami kakor so koristi družbe, zgodovina, z oblastjo, ki je sama na sebi in po sebi čista pozitivnost; z revolucijo, ki je a priori pozitivna in brezmadežna in zato brezprizivni kriterij vsega iskanja in nehanja — tam se ustvarjalnosti slabo piše. Še več, Kocbek je bil prepričan, da je to znak nove nečlovečnosti: »In že dejstvo, da bi ga nova družba ovirala pri tem, bi pričalo o novi nečlovečnosti v novi družbi, kajti nečloveški je sleherni sistem, ki zanika problematiko, stvariteljski nemir in iskanje in ki mu je duhovna bojevitost sumljiva in nevarna.«¹⁰² Odprte poti vsej narodovi ustvarjalnosti in ne zametavanje katere koli na osnovi kakršne koli ideološke pravovernosti — to je edina alternativa Resnici in njenemu nihilizmu, katerega nujna posledica je »subjektivna diktatura.«¹⁰³ In katerega prav tako nujna posledica je zametavanje velikih ustvarjalnih sil na osnovi ideološke pravovernosti in ozkosti, ki se je že za časa narodnoosvobodilnega boja izkazala »za preostro merilo.«¹⁰⁴

Kocbek, ta veliki sanjač, je bil prepričan, da »nam ni potreben avtoritarni, temveč demokratični komunizem.«¹⁰⁵ to pa ne nazadnje pomeni: »Družba posledaj ne sme biti več nedotakljiva, nikoli več se ne sme maščevati nad človekom, ki odkrije njeno slabost.«¹⁰⁶

Ustvarjalnost je za Kocbeka sinonim za svobodo, zato si krčevito zapisuje: »če po vojni ne bomo zbudili v ljudstvu stvariteljskega razpoloženja, potem je vse zaman, zaman je neznansko trpljenje vseh dni, zaman je trpljenje ustreljenih, zadavljenih, zasramovanih, obešenih, posiljenih in pohabljenih, zaman vsi napor duha in telesa, zaman vse tvegane in prebujanje sil, zaman mobilizacija ljudstva in organizacija življenja, zaman vsa vera, upanje in ljubezen.«¹⁰⁷ In če pregledam svoje lastno življenje, si moram pošteno priznati, da vse to ni bilo zaman — če naj to pomeni, da so se uresničile mnoge sanje, zavoljo katerih so vse te žrtve bile. Gotovo je res, da se je naše povojno življenje izkazovalo tudi »kot vrsta izgubljenih stvariteljskih prilik.«¹⁰⁸

vendar pa je nam, ki imamo srečo, da uživamo sadove vsega tega trpljenja, trpljenje naših očetov in bratov prej opomin, da bi izgubljenih stvariteljskih prilik ne bilo več in preveč, kakor pa občutek, da so takšne izgubljene prilike bile. Bile so. To je res. Pa tudi to je res, da se je ustvarjalnost naših narodov po vojni razvila do neslutene mere. Pa tudi to je res, da je to ustvarjalnost z ene strani vzpodbujala in z druge omejevala prav na piedestal Resnice postavljena ideologija (našega) razvoja.

Zato, kakor je nujno in pošteno priznati vse srečne dosežke naše povojne graditve, pa je prav tako nujno in zavezujoče, da ne izgubimo spred oči možnosti, da se mnoge te pridobitve morejo pogrezniti tako rekoč čez noč v nič, če ne bo »totalitarna skušnjava premagana.«¹⁰⁹ tj. če bi se omejevanje ustvarjalnosti na ideološki osnovi podaljšalo v »smrtno nevarno družbeno diferenciacijo«, kajti potem bi bilo res vse zaman! Zaman bi bila vsa naša in naših prednikov vera, upanje in ljubezen! Zato pa predvsem »ne smemo cepiti sil, ki jim je skupen cilj suvereno in socialistično slovenstvo.«¹¹⁰ zakaj vsi mi in vsak med nami gradi našo, »svojo podobo demokratičnega socializma.«¹¹¹ ne le nekateri, izvoljeni. Vsaka misel je premisleka vredna. Šele to priznanje odpre ustvarjalnosti prista pota, sicer nam grozi nevarnost, da zapademo v novo ideološko ozkost, v nov klerikalizem, kajti »klerikalizem ni le konfesionalne narave.«¹¹² temveč je posledica »nerazčiščenega in nesproščene razmerja do življenja.«¹¹³ Med nerazčiščena in nesproščena razmerja do življenja je nujno treba uvrstiti tudi nesproščenost do našega lastnega bratomornega greha, izvršenega na Rogu, in nesproščen odnos do naše lastne zgodovine sploh.

Spoštovanje smrti in spoštovanje svojih lastnih mrtvih, vseh mrtvih, je mogočnost za preseženje nihilizma in možnost za javljanje sve te ga med nami. Ta »pozabe polni spomin«¹¹⁴ nas bo šele situiral v našo lastno zgodovino kot naš domači, ne tuji dom.

Ni druge poti.

Kocbek je upal, tudi prepričan je bil, da se nam grozljivost narodove vojne skušnje kot taka, kot grozljivost, ki zavezuje, ne bo izmaknila izpred oči in iz srca: »Strahotna in veličastna izkušnja zadnjih let nas odpira za resnico življenja, saj jo doživljajo vsi Slovenci brez izjeme, partizani in domobranci, Slovenci kot nemški in italijanski vojaki, Slovenci po ječah in taboriščih, partizani kot borci, aktivisti in obveščevalci. Koliko drznih dejanj in napornih podjetij, koliko nadčloveških odločitev in nečloveških storitev, koliko zadržev in tesnob, razkolov in slovesov, koliko aretacij, mučenj in sodb, koliko počasnih umiranj in naglih nasilnih smrti, koliko tihega, neznanega trpljenja in brezprizivnih junaštev, koliko solza in radosti, koliko upa in obupa, koliko

blaznosti in jasnovidnosti!«¹¹⁵ Res, koliko trpljenja, koliko vsega! In kako malokdaj se temu trpljenju odkrijemo in skromno priklonimo, kako malokdaj nas najde in zadrži — četudi le za kratek hip — v pozornosti in hvaležni misli. Mar ni po tolikem času že čas, da damo vsemu temu trpljenju, trpljenju, ki ga je preživljal ves narod v območju vsega svojega telesa, spoštovanje in priznanje?

»Prej ali slej bomo morali izkazati spoštovanje tudi tistemu trpljenju, ki si ga je morala skoraj polovica mladih Slovencev proti svoji volji naložiti na rame in dušo. Krvaveli so od Narvika do afriških puščav, od Rokavskega preliva do Finske, Moskve in Povolžja.«¹¹⁶

In tudi na Rogu!

Prej ali slej bo treba vzeti nase vse to trpljenje. In navsezadnje bo treba vzeti nase tudi trpljenje moža, ki je prvi pri nas spregovoril na tak način o narodni tragediji.

Ta zapis je odziv in skromna poklonitev temu možu, Edvardu Kocbeku, ki je pričeval o paradoksnih razklanosti zgodovinske in usodne resnice človeka. Ki je v svoji avtentični zavezanosti zgodovinskemu klicu naroda ostal odprt za usodno nedoumljivost človekovega pre-bivanja. Ki se v svoji neomajni zvestobi tovarišiji in revoluciji nikoli ni istovestil z njeno ideologijo do te mere, da bi bil izgubil spoštovanje do človekove osebe, do »meja svetosti, ki jo nosi življenje slehernega človeškega bitja.«¹¹⁷ Ta odprtost za sveto samo je tista, ki je omogočila njemu in ki je omogočila nam, da zmoremo problematizirati pota in stranpota revolucije, njeno svetost in prekletstvo, njeno tragičnost in veličino.

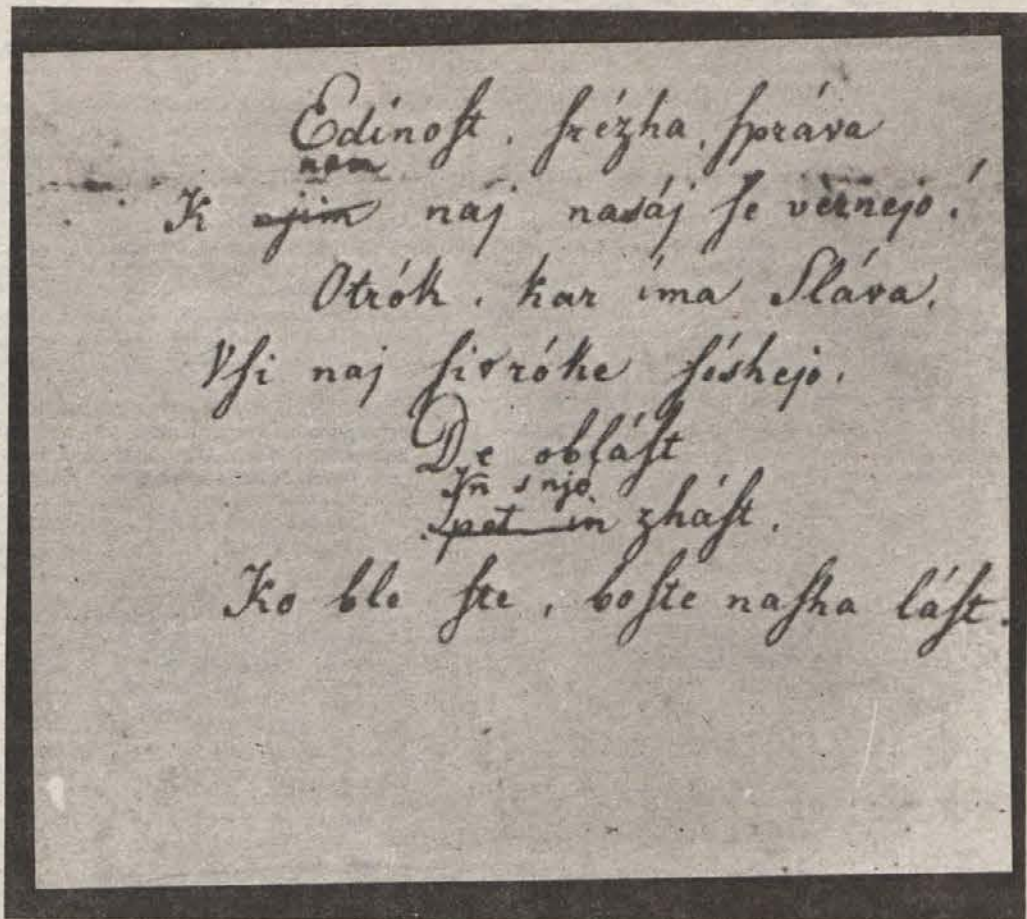
Tragičnost in veličino, ki zavezujeja v prihodnost.

Naj nazadnje povem, da sem se — tehtajoč med strahom in pogumom — zavestno odločila za takšno pisanje. Za takšno pisanje, ki se izrecno trudi ne skriti, temveč najti kar najustreznejše besede za stvar samo. V tem načinu pisanja ni le neki upor zoper sprenevedanje in iskanje besed, ki ravno prav skrijejo in ravno še dopustno odkrijejo stvar, o kateri je govor, temveč je tudi izrecno napor povedati stvar tako, da sama kot taka stopi pred nas v svoji grozljivosti in nas v njej zadrži, pre-vzame. Pobjo na Rogu bi bilo mogoče »lepo« imenovati tudi drugače — vendar menim, da se ne moremo več delati, kakor da ga ni bilo. Zato mi je šlo izrecno za to, da stvar stvari primerno imenujem in jo kot tako predstavim na videj. Da bi nas našla kot naša narodna tragedija.

Ni mogoče brez natančnih besed najti sproščene razmerje do stvari, o kateri je govor. In šele stvar, ki je stvari primerno imenovana, stopi pred nas in s tem šele tudi mora oditi kot zamočana groza.

Naj odide!

Seveda more tak način pisanja zbuditi hude odmeve v družbi, v kateri je »verbalni delikt« večji greh, kakor pa je dejanje, ki ga opisuje. Ker se tudi more dogoditi, da ne bi



imela možnosti za-govora, naj povem še enkrat, da dogodenega na Rogu ni mogoče zbrisati do te mere, da bi se zničilo, kakor da ga sploh nikoli ni bilo. To pa pomeni, da se bodo za menoj oglašali drugi »svobodni strelci« in da — kar mene zadeva — samo sprejemam štafetno palico od Kocbeka in jo podajam naprej — komu? ne vem.

Kakor je nepreklicna smrt, tako je nepreklicen in neizbrisen pobjo, zločin na Rogu; ostal bo večno. Moremo le spremeniti naš odnos do njega: ali še nadalje kažemo tej grozi hrbet in ostajamo tako nezaščiteni vnaprej — ali pa ji pogledamo pogumno v oči in iščemo drugih in drugačnih poti.

Ali preprosto: dejstva ni mogoče spraviti s sveta, mogoče ga je le drugače interpretirati (pa tudi interpretacija ne more zbrisati dejanja samega). Moja interpretacija je pač le ena, osebna seveda, ali če hočete subjektivna, objektivne nimam v zakupu. Kam peje negiranje subjektivne resnice, je pokazal Kocbek sam. Vsa njegova dejavnost je utemeljena na naslednjem spoznanju: »Spoznal sem, da potvarjam resničnost, če si ne ustvarjam lastnih odgovorov.«¹¹⁸ Torej ne, da bi bil svet brez mojih subjektivnih odgovorov le drugačen, temveč gre prav za potvorbo resničnosti, če si človek ne išče svojih lastnih odgovorov.

Brez svoje osebne (subjektivne) resnice svet ne bi bil enak.

Se motim? Ne vem — in ta »ne vem« jemljem nase kot mojo lastno odgovornost zanj. To je blažena krivda, o kateri govori Kocbek s takšnim prepričanjem. Blažena krivda, ki je posameznikov dar drugamu, bližnjiku.

Tako ustvarjamo ta naš čudoviti svet.

Spomenika Kocbek

- ¹⁰² Listina, str. 503.
- ¹⁰³ Listina, str. 502.
- ¹⁰⁴ Listina, str. 498.
- ¹⁰⁵ Listina, str. 270.
- ¹⁰⁶ Tovarišija, str. 369.
- ¹⁰⁷ Listina, str. 470.
- ¹⁰⁸ Tovarišija, str. 235.
- ¹⁰⁹ Tovarišija, str. 235.
- ¹¹⁰ Listina, str. 521.
- ¹¹¹ Listina, str. 184.
- ¹¹² Listina, str. 415.
- ¹¹³ Listina, str. 184.
- ¹¹⁴ Listina, str. 196.
- ¹¹⁵ Listina, str. 360.
- ¹¹⁶ Listina, str. 69.
- ¹¹⁷ Listina, str. 163.
- ¹¹⁸ Listina, str. 69.
- ¹¹⁹ Listina, str. 182.
- ¹²⁰ Listina, str. 433.
- ¹²¹ Tovarišija, Predgovor k ponatisu, Založba obzorja, Maribor 1967.
- ¹²² Listina, str. 117.
- ¹²³ Listina, str. 380.
- ¹²⁴ Tovarišija, str. 284.
- ¹²⁵ Tovarišija, str. 48.
- ¹²⁶ Prav tam.
- ¹²⁷ Tovarišija, str. 128.
- ¹²⁸ Listina, str. 325.
- ¹²⁹ Listina, str. 155.
- ¹³⁰ Listina, str. 18.



K POBUDAM ZA CIVILNO SLUŽBO

Pred enim letom, natančneje 14. oktobra 1985, se je dogodila prva okrogla miza o civilni službi. Do dogodka je prišlo v Kapelici na Kersnikovi 4, v javnosti pa ni vzbudil ravno velike pozornosti. Kljub neodmevnosti okrogle mize pa lahko rečemo, da je šlo za izjemno pomembno stvar, saj so pobude tiste okrogle mize postale temeljni kamen vseh kasnejših razprav. In teh ni bilo ravno malo.

Od kongresa v Krškem, Beogradu, javnih medijev, pa do zakulisnih razprav v armadi.

Kaj se je pravzaprav dogajalo tistega oktobrskega večera v Kapelici? Po daljšem uvodu razprava nekaj časa kar ni hotela steči, čez čas pa se je oglašil Branko Klarič. Če bi sodili po njegovi zaporniškari, bi lahko rekli, da gre za kriminalca največjega kalibra. Desetletna zaporniška kariera, enajst zaporov, trikrat obsojen: tako izgleda njegova kartoteka. Podatki, vredni kakšnega Jarka Razparača. In vendar se je tistega večera izkazalo, da Branko Klarič ni storil ničesar. Ker ni hotel sprejeti orožja, saj mu prepričanje to prepoveduje, je moral v zapor. In ne enkrat, kar trikrat. Tistega večera je kakšnih šestdeset poslušalcev in razpravjalcev, zbranih v socialistični kapelici, izvedelo še več pretresljivih stvari. Tudi to, da Klarič ni edina žrtev predpotopne vojaške zakonodaje, pač pa le eden od mnogih.

Grozljiva zgodba socialističnih mučnikov je prav gotovo vplivala na razpravjalce slovenskega mladinskega kongresa. Storiši so prve korake k spremembi krute vojaške zakonodaje, kmalu pa so jih zato dobili po grbi. Grobe potvorbe na partijskem in mladinskem zveznem kongresu so bile posledica dotikanja nedotakljivega.

V nekaj mesecih je govorjenje o t.i. civilni službi postalo hit tema pogovorov, pa tudi časopisnega pisanja. O civilni službi so pisali v verskem časopisu — npr. v *Družini*, pa v vseh dnevniki in tudi v *Komunistu*. Rečemo torej lahko, da gre za univerzalno temo, pomembno tako za ateiste kot vernike, mlade in stare, partije in tiste, ki to niso. O civilni službi so govorili tudi na radiu in sicer v elitnem terminu, v oddaji *Studio ob sedemnajstih*, pa na televiziji in še kje. In nenazadnje, o civilni službi so govorili tudi na Radiu *Študent*. In ravno ta pogovor (šlo je namreč za kontaktno oddajo *Radia Študent*, v kateri so sodelovali člani mirovne skupine in poslušalci) je odprl nekaj novih dilem in hkrati razlogov in argumentov o civilni službi.

Pred kakšnim mesecem smo v Delu lahko prebrali poročilo o sestanku republiške mladinske organizacije v Bohinju, na katerem so med drugim govorili tudi o civilni službi. Na koncu poročila smo lahko zasledili stališče predstavnika mladine naših oboroženih sil, ki je trdil, da politične posledice uvajanja civilne službe niso predvidljive. Teza predstavnika vojske je udeležencem kontaktnega programa služila za izhodišče. Ob dejstvu, da v zahodni Evropi poznajo civilno službo že lep čas (v Skandinaviji so jo postopoma začeli uvajati že po prvi svetovni vojni), pravzaprav ni bilo težko ugotoviti, kakšne so posledice civilne službe po svetu. Število ljudi, ki se odločajo za to možnost je relativno majhno, še zlasti, če vemo, da je kultura miru na zahodu precej bolj razvita kot pri nas. Glede na to, da je t.i. herojski kodeks prevladujoča vrednota v Jugoslaviji, bi lahko trdili, da bi bilo ljudi, ki bi se odločili za civilno službo, še manj. Herojski kodeks je namreč vrednota, ki poudarja borbenost, priseganje na odpor proti morebitnemu sovražniku itd.

Politične posledice uvajanja civilne službe bi torej lahko ugotovili z enostavno primerjavo z zahodom. Hkrati pa bi lahko tezo Bečirja Sirovine, predstavnika armade v predsedstvu mladinske organizacije, obrnili in se vprašali, kakšne so politične posledice dejstva, da civilna služba ne obstaja. V zahodnih državah so ugotovili, da so posledice obstoja civilne službe mnogo manj boleče, kot pa stanje brez te možnosti. Vzhodne države do te ugotovitve sicer še niso prišle (razen v Nemški demokratični republiki),

kljub temu pa njihova zakonodaja ni tako zaostala. Le v Romuniji je namreč predvideno ponavljanje zaporne kazni za oporečnike, ki ne želijo služiti vojaškega roka. Pri nas pa je skoraj pravilo, da gredo oporečniki v zapor dvakrat ali trikrat. V Albaniji je najdaljša predvidena kazen za oporečnike pet let, v Jugoslaviji pa so te kazni enkrat daljše. Vsi ti podatki mečejo precej čudno luč na deklarirano demokratičen in human politični sistem.

Vendar pa drakonske in ponavljajoče se kazni niso edina posledica dejstva, da civilna služba pri nas ne obstaja. Druga, nič manj resna posledica, ki je sicer ne omenjamo ravno pogosto, je izmikjanje služeni vojaškega roka. Tehnike izmikjanja so raznovrstne: od biefiranja do emigriranja. Človek, ki ne želi v vojsko, ob prihodu v armado ali pa že pred tem igra najrazličnejše vloge. Prisiljen je torej goljufati.

Tretji razlog, ki bi ga lahko navedli, je dejstvo, da bi se z uvedbo civilne službe lahko izognili pogostim duševnim motnjam pri ljudeh, ki vojaškega režima ne prenašajo.

Četrti razlog pa je najbrž povezan z enim največjih tabujev naše armade: samomorom. Število samomorov v armadi je največja vojaška skrivnost, dejstvo pa je, da obstajajo. O tem so se lahko prepričali bralci knjige *Samomor med Slovenci* doktorja Milčinskega, ki med študijami primerov omenja tudi samomor vojaka. Eden redkih člankov, ki dokazuje, da problem samomorov v armadi obstaja, je bil objavljen pred 18 leti v reviji *Front*. Članek ni zanimiv le zaradi vsebine, pač pa tudi zaradi vsega, kar v članku ni napi-

sano. Te luknje pa dokazujejo kar precej. Npr.: v članku je navedeno, da je 25 % samomorov med vojaki povezanih s težavami iz časov, ko še niso bili vojaki, ena četrtnina samomorov je povezana z duševnimi boleznimi, ki prav tako izvira iz časov pred vpoklicem, 16,6 % samomorov je povezanih z nesrečnimi ljubeznimi, 13,8 % pa s strahom pred kaznijo. Avtor članka Živomir Stanković navaja še, da je bil v stari jugoslovanski armadi strah pred kaznijo glavni razlog samomorov. Poleg tega izvedemo, da je odstotek samomorov že dalj časa konstanten. Reklji pa smo že, da je v članku pomembnejši tisti del, ki pravzaprav ni napisan. Ne izverno namreč, koliko je samomorov in ali je samomorov več kot med civilnim prebivalstvom. Dovolimo si manjšo špekulacijo in recimo, da je ključni del vsakega govorenja in pisanja prav tisto, kar ni napisano. Psihoanaliza nas namreč uči, da je prav zamočeno tisto, kar je bistveno, odločilno in simptomatično. Tisto, kar je zamočeno, je ključna travmatična točka. V članku o samomorih pa manjkajo prav ključne in pravzaprav edine zanesljive številke: torej, koliko je samomorov, ali jih je več kot med civilnim prebivalstvom in ali jih je več kot v drugih armadah. Glede na to, da so odstotki izračunani doka natančno (na eno decimalno), bi lahko rekli, da jih je kar precej. Če pa bi nadaljevali s špekulacijami, bi lahko trdili, da je samomorov preveč. Za statistiko namreč velja pregovor, da **obstaja laž, velika laž in statistika**. Statistika je torej največja laž, saj z njo lahko dokažemo, kar hočemo. Pisec članka pa bi prav gotovo z veseljem dokazal, da je

VOJNI SUD U BEOGRADU
IK broj 215/86.-
01. oktobra 1986. godine

U IME NARODA

Vojni sud u Beogradu, u veču sastavljenom od sudije potpukovnika Miloša Šaljića, kao predsednika veća i sudija porotnika Luneta Ljubisavljevića, potporučnika i Čedomira Šapića, starijeg vodnika I klase, kao članova veća sa zapisničarem Jasminom Lukić, odlučujući u krivičnom predmetu protiv IVANA ČEČKA, vojnika iz VP 1709 - Svilajnac, koga Vojno tužilaštvo pri VP 2280 - Beograd optužicom I.VTK broj 307/86. od 18. avgusta 1986. godine i optužnim predlogom pod istim brojem od 28. avgusta 1986. godine, optužuje zbog krivičnih dela odbijanja primanja i upotrebe oružja iz člana 202. stav 1. KZ SFRJ, neodazivanja pozivu i izbegavanja vojne službe iz člana 214. stav 1. KZ SFRJ i neizvršenja i odbijanja izvršenja naredjenja iz člana 201. stav 1. KZ SFRJ, ne održanom usmenom, javnom, glavnom pretresu u dane 24. septembra i 01. oktobra 1986. godine, u prisustvu zamenika vojnog tužioca - potpukovnika Marinka Novakovića prvog dana a drugog - kapetana I klase Tomislava Cvetkovića, optuženog i njegovih branilaca advokata Slobodana Perovića i Silvija Degena, doneo je i dana 01. oktobra 1986. godine javno objavio

PRESUDA

Opt. IVAN ČEČKO, vojnik iz VP 1709 - Svilajnac, od oca Ivana i majke Heleno rođene Gradišnik, rođen 04. jula 1956. godine u Mariboru, gde i stalno živi, ul. Zrkovska cesta br. 44/A, Slovenac, državljanin SFRJ, završio osnovnu školu i SUP, tesar, zaposlen u fabrici "Svila" - Maribor, neoženjen, bez dece, neodlikovan, bez nepokretne imovine, osuđivan presudom Vojnog suda u Skoplju IK 3/79. od 05.03. 1979. godine na kaznu zatvora u trajanju od 4 godine, zbog krivičnog dela iz člana 202. stav 1. KZ SFRJ, presudom Vojnog suda u Zagrebu IK 75/83. od 16. maja 1983. godine zbog istog

- 2 - IK broj 215/86.-

krivičnog dela na kaznu zatvora u trajanju od 5 godina - kazne izdržao, neodlikovan, bez nepokretne imovine, vodi se u evidenciji SNO 80 Maribor, vojni rok služio od 02.02. do 01.06.1979. te 11.04. do 03.06.1983. i sada se nalazi na odsluženju od 19. jula 1986. godine, u pritvoru bio od 02. 08. do 08.09.1986. i od 01. oktobra 1986. do pravnoснаznosti presude.

K r i v i j e

Sto je:

1.- nakon privođenja u VP 1709 - Svilajnac, radi odlučivanja vojnog roka, kao vojnik navedene Vojne pošte, dana 21. jula 1986. godine, oko 08.00 časova, u kancelariji komandira čete - kapetana Slobodana Vojnovića, pred više starišina odbio da primi oružje, sa kojim je kao vojnik trebao da bude zadužen,

- čime je učinio krivično delo odbijanja primanja i upotrebe oružja iz člana 202. stav 1. KZ SFRJ;

2.- propustio da se odazove pojedinačnom pozivu SNO 80 Maribor br.10 od 14. maja 1986. godine, da se dana 16. juna 1986. godine javi navedenom sekretarijatu radi odlaska na odsluženje vojnog roka u VP 1709 - Svilajnac, gde se trebalo javiti 17. juna 1986. godine, niti svoj izostanak opravdao, pa je 19. jula 1986. godine prinudnim putem uveden u navedenu jedinicu,

- čime je učinio krivično delo neodazivanja pozivu i izbegavanja vojne službe iz člana 214. stav 1. KZ SFRJ;

3.- kao vojnik VP 1709 - Svilajnac, u vremenu od 08. do 23. septembra 1986. godine, u više navrata, odbio da izvrši naredjenje komandira čete - kapetana Slobodana Vojnovića, da primi i obuče vojničku uniformu, usled čega je služba bila teže ugrožena;

- čime je učinio krivično delo neizvršenja i odbijanja izvršenja naredjenja iz člana 201. stav 1. KZ SFRJ;

pa ga sud, na osnovu navedenih zakonskih propisa a pošto mu je prethodno utvrdilo pojedinačne kazne, i to:

- 3 - IK broj 215/86.-

- za krivično delo iz člana 202. stav 1. KZ SFRJ - kaznu zatvora u trajanju od 4 (četiri) godine,
- za krivično delo iz člana 214. stav 1. KZ SFRJ - kaznu zatvora u trajanju od 11 (jedanaest) meseci, i
- za krivično delo iz člana 201. stav 1. KZ SFRJ - kaznu zatvora u trajanju od 6 (šest) meseci.

primenjujući odredbu člana 48. KZ SFRJ

OSUDJUJE

NA JEDINSTVENU KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 5 (PET) GODINA.

Optuženom se u izrečenu kaznu uračunava vreme provedeno u pritvoru od 02. avgusta do 08. septembra 1986. godine i od 01. oktobra 1986. godine pa do pravnoснаznosti ove presude.

Optuženi se oslobadja od obaveze plaćanja troškova krivičnog postupka - sudskog paušala.

Obrazloženje

Vojno tužilaštvo pri VP 2280 - Beograd podiglo je optužicu I.VTK broj 307/86. dana 14. avgusta 1986. godine protiv Ivana Čečka, vojnika iz VP 1709 - Svilajnac, zbog krivičnih dela odbijanja primanja i upotrebe oružja iz člana 202. stav 1. KZ SFRJ. Dana 28. avgusta 1986. godine isto tužilaštvo je pod istim brojem podiglo optužni predlog protiv Ivana Čečka, zbog krivičnog dela neodazivanja pozivu i izbegavanja vojne službe iz člana 214. stav 1. KZ SFRJ. Sud je rešenjem KV 128/86. od 29. avgusta 1986. godine izvršio spajanje postupaka po ova optužna akta. Na glavnom pretresu dana 24. septembra 1986. godine zamenik vojnog tužioca je probirio optužbu i za krivično delo neizvršenja i odbijanja izvršenja naredjenja iz člana 201. stav 1. KZ SFRJ.



OPOREČNIŠTVO RAZPRAVI O CIVILNEM SLUŽENJU

»Znani razlogi«, zaradi katerih smo se morali v četrtek, 13. novembra gnesti v nepopisni vročini prostora knjigarne Mladinska knjiga, so postali dejansko znani šele na koncu predavanja. Takrat so bili tudi laže razumljivi, zato se mi zdi smiselno obdržati tak vrstni red.

Kje bi lahko našli vzrok, da razprava o civilnem služeni vojaškega roka dobiva zmeraj večjo razsežnost ali, kot je bilo to vprašanje formulirano po predavanju, od kod njena aktualnost? Na odgovor lahko napolitijo besede, prebrane v dnevnem časopisu: »Čeprav se je 67 odstotkov anketirancev v raziskavi Slovensko javno mnenje 1986 izjasnilo za drugačno služenje vojaškega roka, klima v celotni Jugoslaviji najbrž ni najbolj naklonjena temu: to najbrž velja za JLA, del javnosti v drugih republikah in pokrajinah, pa tudi za del javnosti v sami Sloveniji.« (Večer, 14. novembra, 1986)

Temeljna poteza avtoritarnih mehanizmov je ta, da iz objekta našega hotenja napravijo neki abstraktum z dobrim namenom, da bi prusmerili naše želje. Na primer: Zveze združenj borcev skoraj praviloma zavračajo predlog slovenske mladinske organizacije o t. i. civilnem služeni vojaškega roka in obenem opozarjajo, da je to »poskus oslabiti JLA kot najpomembnejšega dejavnika, ki varuje našo svobodo in neodvisnost« (Delo, 20. novembra), v prvi vrsti seveda pred notranjim sovražnikom, ki pa je praviloma definiran z abstraktnimi silami, katerim drži oporo še tak ali drugačen pridevnik. Skozi morje takšnih označevalcev se je praktično nemogoče prebiti do samostalnika, ki sredi njih varno kraljuje, medtem ko mi operiramo samo še z videzi, katerim posvečamo vso skrb in pozornost. Odevec je razlagati, da s tem krepimo le notranjega sovražnika. Predlog civilne službe zahteva reorganizacijo okostenelega vojaškega sistema — in to strukturne spremembe v samem jedru njegovega funkcioniranja tako, da ga v zadnji konsekvenci ukine. Teh daljnosežnih načrtov ne skriva. Janez Janša jih je imenoval »trajni mir«; čas, ko vojne nevarnosti sploh ni, in je zato vsaka vojska nepotrebna. To, kar danes živimo in imenujemo mimosodobno stanje, je le »relativen mir«. Z uzakonitvijo pravice vsakega posameznika do ugovora vesti (ali možnosti odklonitve služenja vojaškega roka sploh) se bližamo prvemu. Z »odpravo« uniforme se zruši hierarhična struktura, ki je pogoj delovanja vojaškega sistema. Komično bi bilo v njem iskati

avtodestruktivne elemente. Armada seveda še nikoli ni težila k samospreminjanju, zmeraj pa se vsaki spremembi upira — njena funkcija je že po definiciji varovati družbeno-politični status quo, ki ji omogoča življenje. In ta je drugo ime za »klimo«. Gre torej za nujnost spremembe (in ne za izničenje!) družbeno-političnega sistema, če naj se izvršijo strukturne spremembe togega vojaškega sistema. Na prostoru za priče je demokratičnost naše ureditve. Odgovor na vprašanja aktualnosti razprave o civilnem služeni vojaškega roka je v današnji družbenopolitični situaciji, v »klimi«. Pavle Gantar piše v 38. številki *Mladine*: »Ne vemo sicer, ali bo razprava o civilnem služeni vojaškega roka kaj spremenila, mogoče tudi nič, vsekakor pa bomo vedeli, kje smo.« To je njena aktualnost, množičen odziv pa je moč najti v nenavadnem obratu — demokratičnosti razprave o civilnem služeni vojaškega roka širi okvirje prav tisti abstraktum (»klima«), ki naj bi upravičil njeno neizvajanje ali odklanjanje. Ta, in sklicevanje nanj, je resnični sovražnik demokracije in se skriva pod masko njenega poveličevanja. Odklonilo zavrnitev (brez pravih argumentov) je enaka besedam, izrečenim v Mariboru, ob poskusu reševanja problemov s prostorom predavanja:

»Z vami se nimam kaj pogovarjati!«

Predavanje Janeza Janše naj bi bilo v Muzeju NOB, kot spremiljavni program tamkajšnje razstave vzhodnonemških knjig. Na izrecno željo Zveze borcev češ, da takšna tema pač ni primerna za tisti prostor, in kljub zagotovitvi organizatorja, da gre izključno za kulturno manifestacijo in da ne bo motila muzejskega miru (čeprav je MK tudi tega verjetno najela skupaj s prostorom za razstavo), se je kraj predavanja premaknil prvič, tokrat v ponujeno halo Doma družbenih organizacij. Zaradi slabih izkušenj in zaradi premalo vidne povezave predavanja z razstavo, se je kraj predavanja premaknil drugič in to tja, od koder je pravzaprav startal — v knjigarno MK, kjer je seveda onemogočen vsak dialog, kaj šele kakšna polemika. Ugotovitev Janeza Janše, da »se v nekaterih državah ukvarjajo s problemi, o katerih lahko mi samo sanjamo, da jih bomo kdaj imeli«, je s tem dobila novo obliko: mi se ukvarjamo s problemi, ki so (hvala bogu) samo moraste sanje nekaterih držav. D. P.

samomorov v armadi manj kot v vsakodnevnem življenju in da je odstotek pri nas manjši kot v drugih državah. Ker tega ni navedel, lahko trdimo, da tega tudi ni mogel, saj bi potvarjal dejstva. Končajmo tole špekulacijo z ugotovitvijo, da bi se visokemu odstotku lahko izognili, če bi civilna služba obstajala. Samomora sicer ne bi mogli popolnoma odpraviti, lahko pa bi odstotek vsaj znižali.

Argument o nepredvidljivih političnih posledicah pri uvajanju civilne službe se je torej izkazal za konstrukt, saj dejstva sama velikim povedo o škodi, ki jo imamo, ker civilna služba še ne obstaja.

Pri vsem tem je najhuje, da armada noče v javno polemiko o tem problemu, pač pa od govora njihovega poveljnika Mamule na partijskem kongresu le ponavlja isto mnenje. To seveda ne pomeni, da armada sama ne razmišlja o civilni službi, vendar pa se vsa razmišljanja odvijajo za zaprtimi vrati, tako da nikoli ni jasno, kako je mnenje sploh nastalo. Načelo subordinacije in monolitnega nastopanja navzven pa hkrati povzroča blokado v diskusiji med civilno in vojaško strukturo. Zaradi tega načel armadni predstavniki enostavno ne morejo in ne smejo sklepati kompromisov, pač pa ostajajo ves čas neomajni. Do spremembe stališč »pogajalcev« iz vojaških vrst lahko pride šele takrat, ko armada sama spremeni generalno linijo. Do takih sprememb pa, kot vemo, ne prihaja čez noč.

V dosedanem govorjenju o civilni službi se je pojavilo še eno protislovno stališče: namreč, da

je vprašanje civilne službe stvar, ki zadeva predvsem vojsko samo. Če bi to držalo, bi vojska sama predlagala rešitve in potegnila zadnjo potezo. Edina naloga armade v demokratični družbi pa je izbira taktičnih in strateških potez, nikakor pa vmešavanje v takšna vprašanja, kot je civilna služba. Ko je tržaški Primorski dnevnik pred časom pisal o samomorih med vojniki v Italiji, je jasno in glasno zahteval, da mora parlament nekaj ukreniti: predvsem demokratizirati razmere v vojašnicah. Pri tem tržaški novinarji niso niti z besedo omenili, da bi bila demokratizacija razmer v vojašnicah stvar, ki bi jo urejala vojska sama.

Čas bi bil, da se pri sosedih končno nekaj naučimo. **Morda pri Albancih**, kjer se zaporne kazni za oporečnike vesti enkrat krajše kot pri nas, ali pri Grkih, ki kljub temu da so v neprestanih konfliktih s Turčijo, poznajo civilno službo. Ali pri Bolgarih, kjer zaprejo oporečnike le enkrat, in ne trikrat kot pri nas. Ali pri Madžarih, kjer so prav tako prizanesljivi in oporečnikov ne zaprejo za celo mladost. Ali pri Avstrijcih, kjer je civilna služba krajša kot pri nas redna vojska. Ali pri Italijanih, kjer lahko časopis od parlamenta zahteva, naj razbije predpotopno vojaško upravo in disciplino. Mi pa se oziramo le k Romunom, k edinemu evropskemu režimu, ki oporečnike zapira večkrat zaporedoma.

O kontaktnem programu Radia Student je pisal Ali Žerdin

imelo izrekanje podpore ugovoru vesti izključno duhovne smotre, in da je bil cilj ohraniti vest pri življenju v vseh odločitvah, ne pa razsojati za ali proti vojaškemu služenju kot takemu; niti najmanj da niso s to deklaracijo želeli postaviti pod vprašaj mirovne politike Nemške demokratične republike.

V naslednjih petnajstih letih so bili mirovni aktivisti omejeni predvsem na skupine nekdanjih »Bausoldaten« (tj. na tiste, ki so izbrali neoboroženo, alternativno služenje v gradbenih enotah; »Bau« je gradnja). Njihov odmev v širši skupnosti je ostal zelo slaboten.

Nacionalni dogodki, takšni kot so konferenca »Bausoldaten« v Leipzigu (ki je potekala vsako leto in je sedaj postala »Leipziški mirovni seminar«) ali prvi mirovni seminarji v Nemški demokratični republiki v Königswalleu, ki so se pričeli dogajati ob koncu šestdesetih, običajno v povprečju niso imeli več kot 30 do 70 sodelujočih.

Od leta 1979 naprej, obenem z odločitvijo pakta NATO, da v Evropi instalira manevrirne rakete in Pershing II, s stopnjevanjem oboroževalne tekme, kot tudi z nastopom Zahodnih mirovnih gibanj, prihaja do opazne, široke rasti zanimanja za temo miru.

Brezštevne nove mirovne skupine in seminarji vznikajo zlasti v velikih mestih, kot so Karl-Marx-Stadt, Dresden, Rostock, Berlin, Leipzig in Meissen, pa tudi številno sodelujočih v teh skupinah skokovito narašča. Veliki dogodki, takšni kot dresdenski Forum leta 1981 s 5000 udeleženci in berlinske mirovne delavnice s po 300 do 500 sodelujočimi, to jasno ilustrirajo.

V letu 1983 je bila osrednja tema cerkvenih konferenc v Nemški demokratični republiki mir. Od leta 1981 potekajo tu, ravno tako kot v Zahodni Nemčiji, tako imenovane »mirovne dekade« oziroma desetdnevja. Število far in farnov, ki se jih udeležujejo, zadnjih nekaj let konstantno narašča. Marca 1983 je v Berlinu potekal prvi osrednji mirovni seminar. Država je poskušala tovrstne seminarje prepovedati, ker se je bala izgradnje nacionalne organizacije. Cerkevni voditelji in mirovne skupine so vseeno vztrajali, in druga nacionalna mirovna konferenca je bila leta 1984 v Eisenachu, medtem ko naj bi bila tretja, načrtovana za leto 1985, v Mecklenburgu.

Vendar vzhodnonemškega mirovnega gibanja ni vzpodbujalo samo nameščanje raket, rastoče oboroževanje ter rast mirovnih gibanj na Zahodu, ampak je bilo občutljivo, tudi in predvsem, na naraščajočo notranjo militarizacijo Nemške demokratične republike. Na primer na:

— Uvedbo vojaške vzgoje v šole. Proti njej je cerkev na svojih konferencah v Erfurtu in Stralsundu organizirala tako peticije, kot ugovore cerkvenega vodstva.

— Razširitev civilne zaščite in vaj civilne zaščite z zatemnitvijo in testiranjem siren v mnogih mestih, tema civilne zaščite je sploh prevladujoča tema mnogih diskusij in pisem oblastem.

— Nove zakone o vojaškem služenju iz leta 1982, po katerih bi bilo v primeru mobilizacije ali izrednega stanja vojaško služenje obvezno tudi za ženske. Od takrat so se v mnogih mestih pojavile »Ženske za mir«. Dve izmed njih, Ulrike Poppe in Bärbel Bohley, so decembra 1983 zaprla, a so ju januarja 1984, kot rezultat mednarodnega protesta, zopet izpustili.

— Stopnjujočo se militarizacijo vzgoje v otroških vrtcih in osnovnih šolah, stripov, ter proizvodnjo vojaških igračk, ki so od konca šestdesetih naprej razglašene za učno koristne igrače. Od prvega leta šolskega pouka se prirejšajo vsakoletni pionirski manevri, v katerih morajo sodelovati vsi učenci. To je obvezen šolski dogodek pri katerem otroci nosijo doma narejene epolete in vojaške kape. Ti manevri običajno privzemajo obliko vojaških vaj, v katerih se šolske torbe uporabljajo kot vojaške nahrbtnice torbe.

Osrednja tema mirovnega gibanja je bila, in je, ugovor vesti proti vojaškemu služenju. Leta 1980 je bila ustanovljena »Aktion SOFD« (akcija za civilno služenje vojaškega roka), ki je postavila na dnevi red idejo alternativne vojaškemu služenju, utemeljena na načelih Zahodno nemškega civilnega služenja v socialnem skrbstvu.

Idejo je podprla tudi protestantska cerkev. »Ne« države, tej zahtevi, je bil nedvoumen. Danes

je glavni način artikulacije volje za mir še vedno ugovor vesti, ki ga energično podpira rastoče število »Bausoldaten«, potem oporečnikov, ki zavračajo vse oblike služenja vojaškega roka, ter oporečnikov, ki odklanjajo služenje v rezervnih enotah.

Od leta 1981 je bila druga velika tema mirovnih krogov pacifizem. Na tem področju so imela precejšen vpliv na splošno diskusijo posvetovanja oddelka za teološki študij zveze protestantskih cerkev v Nemški demokratični republiki. Med mirovnimi krogi je največja množina teoretičnih diskusij zadevala problemska področja ugovora vesti, pacifizma, vzgoje za mir, zlasti otroške vzgoje, in nenasilne obrambe.

2. AKCIJE MIROVNEGA GIBANJA V NEMŠKI DEMOKRATIČNI REPUBLIKI

Vse do konca sedemdesetih, in še naprej, so se aktivnosti mirovnega gibanja držale predvsem meja cerkve, zlasti protestantske cerkve. Nasproti državi so se te aktivnosti izražale v glavnem v oblikah, kot so peticije, individualni ugovor vesti in sodelovanje v javnih diskusijah. Vendar se leta 1981 pojavijo nove oblike, ki so začele prestopati cerkvene meje, t. j., ki so kljubovale prevladujočemu umevanju legalnosti. Bistveni sestavni del tega so avtonomne mirovne skupine, od katerih so nemara najbolj znane nekdanja Jenska skupina in avtonomne ženske skupine, ki so se sedaj, v letu 1984, znašle v fazi okrepljene državne represije (aretacije v Leipzigu, Weimarju, Potsdamu, Karl-Marx-Stadtu in Berlinu), ki jih je prisilila, da so se umaknile nazaj v cerkvene meje.

Meje med avtonomnimi in cerkvenimi skupinami, so zlasti na osebnem nivoju, zbrisane.

Akcije izven cerkve so bile in so še vedno:

- tihi protesti;
- nočni sprevidi s svečami pred ambasadama Sovjetske zveze in Združenih držav Amerike, 1. septembra 1983;
- razdeljevanje letakov (to je pripeljalo do Dresdenskega Forum-a leta 1983);
- akcije pisanja grafitov potem, ko so bili vsi avtobusi v avtobusni garaži nasprejani z mirovnimi gesli, je bil lokalni promet v Annaberg-Buchholzu tri ure imobiliziran);

— sodelovanje pri prazniku Svobodne nemške mladine (mladega krila vladajoče partije); pri

Sud je cenio navedenu odbrano optuženoga mu se stavljaju na teret. Ovo stoga što je obaveza svih građana SFRJ a posebno građana muškoga pola u pogledu opšte-narodne odbrane regulisana Ustavom i posebnim zakonskim propisima. Niko nemá pravo da se ovih ovako regulisanih obaveza oslobađa zbog svojih verskih ubedenja. Sa svoje strane sud ne dira u ta verska ubedenja niti ih na bilo koji način ograničava ali ona moraju biti u određenim slučajevima kao što je pitanje odbrane zemlje usklađena sa zakonskim obavezama. Naime, svima građanima odbrana zemlje predstavlja neotuđivo i neprikosnoveno pravo i najvišu dužnost i čast (član 172. Ustava SFRJ). Zakonom o vojnoj obavezi je regulisano u kojim sve slučajevima dolazi do oslobodjenja od obaveze služenja vojnog roka, s tim što verska ubedenja nisu predviđena kao razlog za oslobodjenje od navedene obaveze. Nadalje, svi vojnici po dolasku na odsluženje vojnog roka imaju obavezu da se obučavaju u rukovanje i upotrebi oružja kako bi mogli da spremno dočekaju svakog neprijatelja koji bi ugrozio našu slobodu i nezavisnost. **Optuženi na pitanje suda kako bi postupio u slučaju ukoliko bi eventualni agresor napastvovao njegovu majku, sestru ili ženu**, odgovara da on ne zna kako bi se u takvoj situaciji ponašao. Činjenica je da onaj koji nije obučavan i koji nije pripreman za odbranu od agresora nije ni u mogućnosti da agresoru pruži adekvatnu odbranu i otpor. To optuženi očigledno zapostavlja jer smatra da su njegova verska ubedenja važnija od odbrane zemlje i od slobode svih naših građana. **Pre nego pristupe bilo kakvoj obuci vojnici su dužni da obuku vojnu uniformu što predstavlja preduslov za obavljanje svih ostalih obaveza** koje imaju pripadnici JNA za vreme odsluženja vojnog roka.

Činjenica da optuženi odbija da služi vojni rok ne može biti od značaja ni u pogledu postojanja bitnih elemenata krivičnog dela iz člana 201. stav 1. KZ SFRJ. Ovakvo stanovište zasniva se na činjenici da je optuženi postao vojnik onog trenutka kada je bio privržen u jedinicu i od tog trenutka on ima obavezu da izvršava sva naređenja predpostavljenih starešina koja se tiču službe. Nesumljivo je, da je naređenje da se obuče vojnička uniforma veoma važno jer oblačenje uniforme predstavlja preduslov za obavljanje svih drugih obaveza koje imaju pripadnici JNA na odsluženju vojnog roka. Odbijanjem takvog naređenja optuženi sigurno teže ugrožava službu jer odbija da izvrši jednu od obaveza od kojih zavisi izvršenje svih daljnjih njegovih obaveza.

Prilikom odlučivanja o kazni, sud je u smislu člana 41. KZ SFRJ, imao u vidu sve okolnosti koje su od značaja za njenu vrstu i visinu. Od otežavajućih okolnosti sud je imao u vidu ispoljenu upornost optuženoga upravljenu na izbegavanje svih obaveza prema odbrani zemlje, kao i da je zbog takvog svog ponašanja od sada dva puta osuđivan, dok mu olakšavajućih okolnosti nije našao.

PRESEDNIK VEĆA potpukovnik, Miloš Šaljić

ZGODOVINA MIROVNEGA GIBANJA V VZHODNI NEMČIJI

Tekst, ki ga objavljamo, je kratka zgodovina akcij mirovnega gibanja v Nemški demokratični republiki od leta 1962 dalje, torej od leta, ko je bilo tudi v tej deželi uvedeno obvezno služenje vojaškega roka. Besedilo ki ga je sestavil aktivist vzhodnoberlinske mirovne skupine, je bilo prebrano leta 1984, na tretji konvenciji o jedrski razorožitvi Evrope, v italijanskem mestu Perugii.

1. KRATEK ORIS MIROVNIH AKCIJ OD LETA 1961

Splošna vojaška obveznost je bila v Nemški demokratični republiki uvedena šele po zgraditvi zidu avgusta 1961. To, kar je za tako dolgo časa preprečilo množično izseljevanje iz Nemške demokratične republike, je postalo realnost januarja 1962. Prišlo je kot velik šok za večino državljansov NDR, nenazadnje zato, ker je država leta in leta polemizirala proti rekrutaciji, ponovnemu oboroževanju in prodaji vojaških igračk v Zahodni Nemčiji. Kakorkoli — cesar država ni pričakovala, je bilo ogromno število oporečnikov vesti (okoli 3000 v obdobju 1962—64), ki so se pojavili navkljub dejstvu, da so tvegali zaporne kazni. Vzoredno s tem protestnim gibanjem — ki v resnici ni bilo toliko gibanje, kolikor skupna vsota številnih političnih odločitev, odločitev iz prepričanja in odločitev na podlagi vesti — so potekali poskusi protestantske cerkve, da bi nastalo situacijo razrešila skozi dialog z državo. 12. marca sta se škofa Krummacker in Mitzenheim sestala s prvim ministrom Stophom in sekretarjem za cerkvene zadeve Seigewasserjem. Za cerkvena predstavnik naj bi pogajanja obravnavala štiri glavne točke:

1. Uveljavitev temeljne pravice do svobode prepričanja in vesti celo za vojake. To je dejansko pomenilo jamstvo pravice do sodelovanja v verskih obredih in drugih cerkvenih dejavnostih.

2. Interpretacija vojaške zaprisege v kateri bi bil prostor za religiozna prepričanja posameznika.

3. Možnost navedbe razlogov za ugovor vesti. Pri tem je cerkev poudarila, da ni pridigala upiranja obveznemu vojaškemu služenju.

4. Oprostitev vojaškega služenja za tiste, ki se šolajo v verskih učiteljskih.

Država je s svoje strani izjavila, da se je pripravljena sporazumeti o vseh štirih točkah. Glede ugovora vesti proti vojaškemu služenju je zatrnila, da je več kot sposobna odločiti, kdo ugovarja iz globokega verskega prepričanja in kdo ravna tako iz izključno »anti« stališča.

Odluk, izdan 7. septembra 1964, je vojaškemu služenju postavil neoboroženo alternativo, ki naj bi se opravljal v gradbenih enotah, priključenih k vzhodnonemški ljudski armadi.

Leta 1965 je cerkveno vodstvo na svoji konferenci predstavilo deklaracijo, v kateri so ugovor vesti ovrednotili kot krščansko pričevanje za mir in nenasilje. Izjavili so, da bi moral ugovor vesti zaradi krščanskega pričevanja za mir, v svetu, ki mu gospoduje jedrska grožnja, imeti prednost pred vojaškim služenjem. Država je zoper deklaracijo protestirala in zahtevala njeni preklic. Cerkev tega ni bila pripravljena storiti, toda na konferenci leta 1966 je cerkveno vodstvo predstavilo dodatek, namenjen pomiritvi. V dopolnilu deklaracije so poudarili, da je



tem so ljudje nosili neodvisne transparente, zaradi česar je bilo izvedenih več aretacij. Leta 1983 je država v nekaterih predelih dopustila takšno sodelovanje — s pogojem, da oblasti vnaprej pregledajo neodvisne transparente;

— ženske demonstracije za ugovor vesti (oktobra 1983 so ženske v črnih oblačilih na poštnem uradu na Alexanderplatzu vztrajale, da se njihova pisma, ki so vsebovala ugovor vesti, odpošljejo);

— gladovne stavke za mir;

— sklepanje individualnih mirovni pogodbe.

LABOUR FOCUS ON EASTERN EUROPE prevod: Oto Grum

»Atr mu je nekoč razlagal, kako je vse to organizirano, kako deseterji ukazujejo vojakom, in deseterjem, kako kapetani... in tako dalje in tako dalje gor do generalov, ki lahko ukazujejo vsem ostalim in jim ni treba ubogati nikogar, le vrhovnega komandanta. Shevek ga je poslušal z nojgovrnim gnusom. »Temu praviš organizacija?« je vprašal. »To imenuješ disciplina? Ne eno ne drugo ni. To je izredno učinkovit mehanizem prisile — kot kakšen staroški parni stroj! Kako naj takšna toga in krhka struktura naredi kakšno delo, ki ga je vredno opravljati? To je dalo Atru priložnost, da je zagovarjal vrednost vojskovanja, ki da vzgaja pogum in močost ter izloči slabost, a celo ta argument ga je prisilil, da prizna učinkovitost gverilcev, organiziranih od spodaj, discipliniranih po svoji volji. »A to deluje le, če ljudje mislijo, da se borijo za nekaj svojega — saj razumeš, svoje domove, ali to ali ono idejo,« je rekel starec. Shevek je opustil pogovor. Sedaj, v temneči se kleti med zaboji neoznačenih kemikalij, ga je nadaljeval. Pojasnil je Atru, da sodaj prav dobro razume, zakaj je vojska organizirana, kakor pač je. Čisto nujno je. Nobena racionalna oblika organizacije ne bi služila namenu. Moral je le doumeti, da je namen to, da možje s strojnimi lahko pobijejo neoborožene moške in ženske zlahka in v velikih količinah, ko se jim tr ukaže. Le tega ni videl, kje se v tej sliki pojavljajo pogum, močost ali vzdržljivost.« (The dispossessed, Avon Books, 1975, str. 245)

PASCAL BONITZER: DOLOČENA TENDENCA AMERIŠKEGA FILMA

Eden mojih prijateljev zagovarja tezo, ki je bolj verjetna kot se na prvi pogled kaže; vsekakor je neizpodbitna: ameriški film ne obstaja. Če dalj časa sem prepričan, da je ta trditev razširjena tudi med samimi ameriški cineasti. Vsaj trudijo se, da bi jo potrdili z dejstvi. Pred nekaj leti se je pojavil fenomen, ki se mu ne posveča pozornosti, ki bi si jo zaslužil: to, kar se v svet izvažata kot ameriški film, kar se prodaja pod tem imenom (in vrh tega zelo dobro) obstaja samo kot preostanek radikalne ukinitev vsakršnega osebnega podpisa filma. Z eno besedo: v Ameriki ni več režiserjev.

To ni preprosto in čisto izginotje. Nekaj je prišlo na mesto režije, je zamenjalo režijo. Nekaj kar je zaživelo in živi na račun režije in to nekaj so posebni efekti pomovani v najširšem smislu. V ameriškem filmu ni več režije, ostali so samo posebni efekti. Ali: v ameriškem filmu so samo specializirani za efekte, ni več režiserjev. Pri tem nimam v mislih le manipuliranje z vsakovrstnimi podobami, niti vedno novih umetnij, temveč tudi igro akterjev ali »acting performer«, ki človeka silni na bruhanje, ki pa se pokriva s scenariji, pisanimi po istem kopitu, katerih osnova sta nična psihologija in mehanična emocija. Vse to celo v filmih brez očitnih

mili) proti moralni, formalni in politični cenzuri Hollywooda. Manj znani so znali to obiti in ta spretnost je bila njihova inteligenca in to je bila režija. Kadar »Gilda« razgala roko, spada to v režijo in je to inteligenca Charlesa Vidorja. Vendar je ta inteligenca izginila skupaj s cenzuro, ki jo je ustvarjala; pojavila pa se je splošna bebovost, prej podtalno prisotna in vidna, in nič več je ni ustavilo.

Ameriška neumnost se od zdaj naprej imenuje »specialni efekti«. Njen zakon, njen novi zakon temelji na spretnosti stare cenzure, to je: pokazati kar največ. Specialni efekti so pornografija obilja, pornografija novega obilja. Od zdaj naprej se lahko pokaže vse: od zadnjic in spolnih organov do glav, ki eksplodirajo, teles, ki se praznijo, gorečih stolpnice. Tudi sliši se lahko vse: najbolj prostake besede, najbolj vulgarna govorica. Iz tega sledi permanentno naraščanje vulgarnosti, nizkotonosti, krvavenja, rezanja, ostudnosti, bleščanja, gromenja. Ti pojavi so postali temeljno bistvo filma in so grajeni na osnovi napihnjene plastike, raznoraznih tekočin, sintetičnih luči in surovih besed. Še nikdar do zdaj ni nobena stvar tako škodovala filmu, kot prav ti sintetični materiali in elektronika. Katastrofa je brez dvoma začela, čeprav se ne more zaustaviti, kot ni bilo moč ustaviti kata-

ma »Mačja zver« in Schraderjeve nove verzije z naslovom »Mačji ljudje«. Poučna zato, ker jasno pokaže, kaj so napravili posebni efekti in varljiva odprava cenzure z mitom »Mačje zveri«. Schrader, tega gotovo ni treba posebej poudarjati, ne sodi med najbolj neumne ameriške cineaste. Pri filmu je začel kot scenarist, prešel k režiji in se intelektualno preskusil v teoretični študiji »Transcendentalni stil: Dreyer, Ozu, Bresson«. Prav nasprotno je bil Tournour skromen režiser, tako skromen, da se vedno znova sprašujemo, kolikšen del kreacije fantastičnih filmov, ki jih je režiral, pripada njemu in kolikšen del producentu Valu Lewtonu. Zakaj je Tournourjev film tako lep in zakaj je Schraderjev tako aboten, neoseben, vulgaren?

Pri snemanju remakea Schraderju ni delala težava izbira glavne igralkice: Nastassia Kinski je bila v glavnem enakovredna Simone Simon. Problem se je pojavil z detajlom, ki je spremenil veliko stvari. Homoseksualnost Simone Simon je v Tournourjevi verziji skriven element filma, vendar njeno kapitalna skrivnost, ki kot taka vsebuje vso ne-izrečenost in vsa dvoumja iz katerih se konstituira filmska fikcija. Tournourjev film »Mačja zver« je brez dvoma najboljši film, kar jih je bilo kdaj posnetih na temo ženske homoseksualnosti in smisel ima le v tem okviru. Ali se je Schrader odločil za snemanje heteroseksualne verzije »Mačje zveri« namerno, si je to želel ali pa mu je preprosto prišla na misel? Kako ni mogel vedeti, da to nima nobenega smisla. S tem ne mislim samo na groteskno dodanega brata, ki ga igra Malcolm McDowell, in na incestuozno temo, ki zamenja homoseksualno ljubosumje ženskega rivalstva. Tako »globinska psihologija« debilno nadomesti močno, vznemirljivo intersubjektivnost (trikotnik Irina — Alice — Olivier). Obenem Schrader pomete z logiko zgodbe, z eleganco, lepoto režije, ko odstrani prepovedi, ki so to izzvale, provocirale. V Tournourjevem filmu se Irina, ko se ji moški skuša približati, v off polju, spremeni v divjo zver; njena sprememba je zgolj sugerirana. Spremeni se zato, ker ne preneša seksualnega, intimnega zblizanja z moškimi. Irina ljubi Oliviera, vendar se mu ne sme pustiti dotakniti. In prav v tem je logika in resnična drama. V Schraderjevem filmu se mačji ljudje (moški in ženske) spreminjajo v zveri v vidnem polju ekrana, vsem na oče, zato ker med seboj občujejo. To pa je neumna in paralizirana metafora, kjer ni več nobene logike ne drame.

Tako je Schraderjev problem pri spoprijemanju s to snovjo dobro viden: kako v današnji Kaliforniji, kjer se ljudem zdi samoumevno, da se ljubijo brez represije in je potlačevanja, vrtni preletstvo seksualnosti mačjih ljudi, v času, ko v permissivni kalifornijski ideologiji ni prekleto seksualnost, temveč samo prekletstvo. Od tod tudi injekcija z incestuoznim bratom. Incest je, z drugo besedo, reševna prepoved. Vendar presaditev ne uspe, ker Schrader ni hotel izbrati in osredotočiti drame na trikotnik, v katerem bi dominiral moški. Očitno je, da v logiki zgodbe, logiki želje, ki ni neverjeten mit mačjih ljudi naredi verjeten, manj šteje izbira snovi kot z besedami Jacquesa Ranciera, zapoved obrnjene cenzure, ki jo je potegnili za seboj permissivnost: pokazati vse, kar je skrtil Tournourjev film, producirati efekte, ki so v prvem filmu ostali zunaj polja.

Prav v tem je prekletstvo stotletja, prekletstvo specialnih efektov: »mogoče je pokazati« se avtomatično spremeni v »treba je pokazati«. In kar se prikazuje je vseskozi isto: golota, mesarjenje, transformacije v vidnem polju — neizčrpana krama za kretene. »Treba je pokazati« pomeni, da režiser na listi točki, kjer ta zakon preide v realnost, nima več kaj reči: svoje zmognosti prenese na tehnike, specialiste, ki znajo pokazati, kako se Nastassia Kinski, slika za sliko, spreminja v panterja iz risanke. Kar pa je kaj beden čudež.

Cahiers du Cinema
Prevedla: Leonara Nardoni

Kategorija razumevanja je skoraj enaka pojmu »kritika«. Da bi se ta postavka izkazala za resnično, jo je treba peljati skozi eksplikacijo samo. Razumeti film pomeni predati resničnost iluziji, kajti »ker nisem prepričan, da nasprotnik v vsem greši, se raje trudim, da bi ga razumel, kot da se proti njemu borim. Zato prav nič ne pomenim v diskusiji, zapustim svoje stališče, da bi spremeljal drugega, izgubim se in kmalu več ne vem, pri čem sem« (Andre Gide, Dnevnik). Dogaanje v filmu se začne s prikazom jetniške (bolniške) celice, kjer glavni igralkica filma, plavalas fant, na tleh nekaj piše.

Šele kasneje zvemo, da piše spomine, da je kamera njegov svinčnik in njegov upravitelj, nasledovalec oziroma nadzovalec obnemem. Ta dvojnost, biphlarost navidez erotičnih pojavov, delov, ki tvorijo navidezno koherentno celoto, se mi zdi najodličnejša poteza filma. Osnova zanjo so prizori, ko A. P. zapre pas. Gesta, s katero loči prizor

PAS A. P., FRAGMENT SPOMINA IN ZAPISA

od naslednjega in obnemem pokaže na razločenost med osnovnima deloma prizora. Pas kot simbol reza skozi (lažno) enovitost obvladuje ves film. Širok pas z veliko zaponko, ki se zapre tudi med film in interpretacijo, med spomin in zapis. S tem ponovi temeljno preokupacijo filma samega, še bolj prepričljivo pa ponovi nazorno prikazano dejanje fanta, ko ta zapisuje svoje spomine — film z interpretacijo zahteva, da ga ponovimo, da ga odnesemo s seboj. Spominov ni mogoče nasledovati z opisovanjem kadrov ali vsebine filma; ta je določena s fantovo situacijo in načinom podajanja in je zato nujno konfuzna in fragmentarna. Film ni obnovljiv ali prevedljiv. Ne zahteva le skrajno subjektivne točke gledanja ampak tudi povsem samovoljno konstrukcijo videnja, povsem drugačno razumevanje, ki s filmom navidez »nima nič skupnega«. Njegova vrednost ni v prikazanem ampak v tem, da samo prikazovanje učinkuje kot (razločevalni) pas. Edina možna interpretacija je, da tamo filma ponovimo (kar počnemo že s tem, ko ga gledamo). Česar se plavalas fant spominja, to kamera zapisuje tako dolgo, dokler dogajanje ne prestopi v prezenco, ko je na delu samo še kamera, ki posame fantov konec (uboj).

Zapisan spomin je obredno priklicana preteklost; natančneje to opredeli Jan Kott: »Kadar se v tragični konstrukciji usode preteklost vrne, ubija.« Cena za takšno vrnitev je v filmu podana s slikanjem lažnih enotnosti. Na primer: osrednja figura, A. P., ki nosi ime Julija in s tem poudari univerzalistično vlogo, objame in v naročju nudi zavetje otroku, ko ta pobije glavnega igralca na tla. Seveda je Julija ideal junakovih želja, hotenij in sanj, njegovo hrepenenje je v celoti usmerjeno nanjo, je smisel njegovega vztrajanja in (posreden) vzrok njegovega konca. Njene roke so tisti prostor, ki dobesedno oklene glavnega igralca — so obnemem pribižalščice in morščice. Julija je podoba Janusa, boga začetak in konca, miru in vojne, ki z enim obrazom gleda v preteklost in z drugim v prihodnost. Glavni igralec z zapisovanjem vrača preteklost, piše spomine na lik Julije, katero igra A. P., ki v tem zapisu igra enako vlogo. Je pojmovna zamenjava instrumenta, ki pomaga razčleniti tisti Včeraj, ki bistri Danes in pomaga graditi Jutri.

»M. me je danes seznanila z A. P. Prebrl bi naj scenarij za gledališko igro, katero pripravljajo na l. gimnaziji. A. P. v njej nastopa. Skleparam, da je iste starosti kot M. (ona je leto za menoj), pa tudi drugače sta si zelo podobni po silovitosti izraza, načinu govora in razmišljanja, po neki zavrti intenzivnosti dojevanja in čutenja. Komajda lahko verjamem, da obstaja še nekdo tako čudovit kot M. Ko se bom čez nekaj let tega spominjal, kako bom gledal na ta vihravi čas, poln razpetosti in divjanja sem ter tja, na to naglenco, na hlastanje sveta, na toliko vrednih in pomembnih reči? Kako se bom spominjal tega bolečega in naslednjega iskanja, boleštno obsedenosti od tolikih stvari? Takrat bo gotovo lažje. Starejši bom, bolj umirjen, dosegel bom

željeno izobrazbo in poklic... To, kako blizu bom A. P., je odvisno od danes; ali se bova pozdravljala na ulici ali ne, sploh vedela drug za drugega, vse to je odvisno od naju. Zelo rad bi zasledoval začetek in razvoj nekega prijateljstva ali vsaj znanstva in zdi se mi, da imam tokrat priložnost. Začutil sem to, ko je M. izgovorila njeno ime (tega, ali sem ji stisnil roko, se ne spominim).

To so bila leta, ko je vsak izmed nas predstavljal povsem svoj svet, samozagledan in obnemem zelo občutljiv za nova preverjanja, nova znanstva. Tako sem tudi doživel A. P. — kot komaj resnično osebo, saj sem za konstrukcijo, za scenarij »najine« zgodbe potreboval zgolj ime, vse ostalo sem si izmislil in izpopolnjeval v spominu. Tako gledam danes nazaj. In počnem isto. Znova postavljam preteklo za jutri, igram na spomin in zapis. Celota obstaja samo skozi fragment, spomin skozi trenutek — skozi skupno točko porekla vseh

in od nas samih, kamorkoli? Družimo se le radi lastne nemoči, zaradi otročje nebojnosti vsakega od nas — kako drugače razumeti vsakotedenski pojav, ko se pijana družina razbije v nekem trenutku, ki slejkoprej zmeraj nastopi, zmeraj enak, in ko potem ostane samo še nekaj osiromašenih, cmeravih osebkov, ki vsak v svojem kotu objokuje sebe in še bolj sovražni, črni, kruti... svet. Svet — to veliko besedo, cilj naših blodenj, predmet našega hrepenenja. In po drugi strani sinovni za intimni prostor vsakega od nas posebej, katerega nismo pripravljene deliti. Ko sem malo prej zaprl vrata svoje sobice zaseboj, sem se z olajšanjem naslonil nanje. Zdal sem nekdo povsem drug, zdaj sem v nekem drugem svetu, kjer vse moje začenja in dobiva zalet. Tu je prostor moje-ga življenja, sanj, pesmi. In takoj nato vprašanje: bi ga bil pripraviljen deliti z A. P., na primer? Bi. In kako dolgo? Tega odgovora ne poznam, le slutim ga lahko. Kako se spletejo prijateljske vezi, kakr-

šne živijo le v moji glavi? Prijateljstvo — danes najsvetjša vrednota, nekaj najlepšega kar poznam. Tako tudi je naš svet tako reven, naše preživljanje tako prazno — ker ne poznamo bogastva prijateljstva, ker smo polni le lastne praznine. Kako sebično sem gledal v hišo, ko sem danes odklepal vrata! Komaj sem čakal da vstopim, se naprej umaknem pred tujostjo ulice in potem hitro v prvo nadstropje, da ubežim hladnim pozdravom, katere sem dolžan odpremiti do soljudi. In potem vrata moje sobe. Tesno sem jih zaprl.

Danes se mi zdi, da je bilo takrat vse mnogo lažje, vse je bilo bolj pristno. Mnogo manj je bilo nepotrebnih ali brezsmiselnih pregrad med nami in tudi manj zamočanih vprašanj v nas samih. Ulice, hiše, stanovanja, sobe so bile varne in tople. Bežna znanstva, iskanja, so bila željena in plodna. Med potencialnim je bilo treba izbrati.

Neka drugačna tesnoba in pregrada let je tisto, zaradi česar bi pred toliko časa filmu navdušeno ploskal in hotel napraviti enakega, danes pa povsem drugačnega. In to isto kliče k življenju preteklo z enim samim namenom — umoriti sedanost. Film ne govori o »danes«, film ga šele postavlja, ustvarja. Ko je Proces končan, nas pospremi skozi vrata in zapusti. Tisti zadnji del, ko kamera do kraja aktualizira še zadnje koščke spomina in preide v dogajanje samo, je posnet v barvah. Ulice so bile prazne, opustele, kot izumrle, ko sem se danes vračal v to sobo. Vse je bilo tako tesnobno, sivo. In mrzaj je bil.

(v noči od 15. na 16. november 1986, v nekem stanovanju v Šiški, Ljubljana)

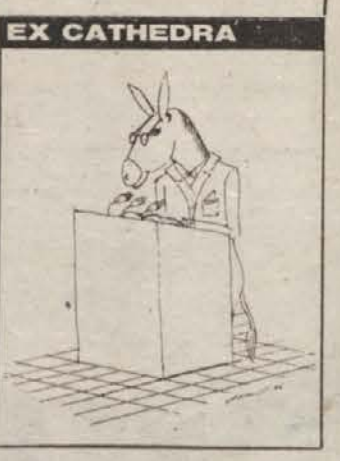
Silvo Brumen

Citirani odlomki so vzeti iz dnevnika S. B.
Film »107« je režiral Uroš Smasek.

GLOSA

Kakšna naj bi bila interpretacija filma takšne vrste, kot je to »107«, kjer je treba neke drugje najti tisti poudarek, ki temu filmu daje težo? Kakšen pristop naj bi bil zanj najprimernejši, da ne bi zgrešili njegove usmeritve, obnemem pa ne bi padel pod nivo njegove kvalitete? »107« nosi v sebi mnogo filmskih problemskih zasnov, katere je treba izpostaviti in razviti. Pozitivistično »ugotavljanje« in opisovanje dejstev ne pride v poštev. »107« eliminira tiste osnovnošolske spretnosti z najenostavnejšimi matematičnimi operacijami, ki se danes na veliko prodajajo kot kritika in katere je moč najti v vseh etabliranih časopisih in revijah. Takšna deskripcija je povsem brez lastne vsebine. Zato kritik že s tem, ko neko delo podvrže takšni manipulaciji, označi to delo kot izredno slabo, saj si ni izbral drugičnega pristopa oziroma se ni ujelo globlje vanj in ga prisililo k vdaji, se pravi k molku. Pogrom nad umetniškostjo dela je najodličnejši in najbolj drastičen pri gledaliških predstavah — to, da se delo vendarle prilaga v vnaprej znane kalupe priča o premajhni intenzivnosti predstave, to, da je takšne kalupe moč najti prav povsod, pa govori o slepoti, nesmiselnosti in nepotrebnosti toliko enakih poročevalcev. Film »107« terja drugačno metodo analize. Klasično razumljene vsebine pravzaprav ni, zato t. i. objektivni registralor nima kam gledati. Film najde vrednost šele v skrajno subjektivnem in celovitem doživljanju gledalca. Večplastnost izredno zgoščene besedila S. Brumna je treba sproti razkrivati z interpretacijo in interpretacije. Pomenko in formalno je zelo strogo urejeno in po svoji strukturi enako samemu filmu, kar se mi zdi izredna rešitev — vse, s čimer se film ukvarja, zajame na svoj način, pa vendar tako, da s filmom drži korak. Bralec ga bere na isti način kot gledalec gleda film: ne pušči, da si po filmu oddahnemo ampak takoj terja nov napor razumevanja. Ne pomaga »obnoviti« filma, daleč od tega, kajti šele ko razumemo film, lahko razumemo tekst (ali obratno). Ne samo, da »Pas A. P., fragment spomina in zapisa« stoji povsem zase, pokriva tudi celoten prostor ustvarjalnosti, je umetniško delo samo.

»Katedra« je zadnje čase osrednji predmet raznoraznih pogovorov. Da bi prepričali morebitna škodoželjna natolcevanja, smo dolžni pojasniti nekatere stvari. Objavljena risba seveda ne pomeni, da lahko že vsak osei opleta z našim imenom, pa tudi tega ne, da je vse ex cathedra (lat. »s stolice«, uradno) rečeno navadna oslarija. Ne; samo aktivno smo se vključili v širša družbena napeziranja. Ta so seveda ekonomske narave — naše ime smo izvozili na Zahod, natančneje, v Francijo. Ker pa se dobro zavedamo naše skupne mitološke preteklosti in verovanja, da tisti, ki pozna ime osebe ali predmeta, temu tudi vlada, smo kot protivrečnost vzeli v uporabo njihove najnovejše idejne konstrukte. In tako je ta slika samo plod prijateljskega sodelovanja — dokler bo na Zahodu kaj veljalo naše dobro ime, tako dolgo bomo tukaj govorili z oslovskim jezikom (z besednjakom revije L'Ano)



trikov, kot npr. v »Agnès de Dieu« ali v »A double tranchant« proizvede učinek, ki je enak gibu dobro naoiljenega aparata, bodisi Steadycam ali Louma.

Režiser, »director«, je samo specialist za režijo, kot je komedijant specialist za komedijo in masker za masko. Ti nujno mnogooblični specialisti sodelujejo zaradi produkta, ki ga izdelujejo. Produkt-film — pa je ob svojem predvajanju zelo neoseben in obupno banalen. Če je eden izmed specialnih efektov kvantitativno pomembnejši od drugih, bo produkt nosil znak tega efekta in se bo prodajal pod imenom njegovega specialista. Če je npr. tak efekt igra ali emocija, se bo prodajalo ime Fonda ali Bancroft — če se režiser imenuje Norman Jewison ali Octave Clapteau, je popolnoma vseeno; če so to mišice, se bo film prodajal pod imenom Schwarzenegger.

Standardizacija, ki sledi iz takšnega stanja stvari, je neprimerljiva s standardizacijo starega Hollywooda, kjer je vladala standardizacija žanrov, snovi, morale. Vendar so se v mejah tega tipiziranja vseeno lahko pisali dobri scenariji in veliki režiserji so se lahko izkazali. Geslo starega Hollywooda je bilo: prvič: dobra zgodba, drugič: dobra zgodba in tretjič: dobra zgodba. Ali je videti, da je to geslo zastarelo?

Kdo bo verjel, da so »Koman-dos«, »Rambo 2«, »Agnès de Dieu«, »A double tranchant« ali »Goonies«, »Indiana Jones 27« in »Rocky 35« dobre zgodbe? Strogo vzeto, ti filmi kot zgodbe niso nič; nič drugega, kot že tisočkrat ožete limone, prazne lupine. Ostanjejo efekti in, skoraj bi pozabil, ritem, vseskozi enak, pa vendarle ritem.

Nova standardizacija je standardizacija efektov, ki so se povampirili in uničili tako zgodbo kot režijo. Zdelo se je, da bodo Američani, potem ko so odpravili cenzuro, Haysov kodeks, končno zmogli pripovedovati zrele zgodbe, podpisovati odrasle filme. Prav to pa je bila usodna zmnota. Odrasle zgodbe in filme so lahko podpisovali samo tako, da so se držali licenststva Haysovega kodeksa in njegovih moralnih prepovedi. V trenutku, ko so te prepovedi podrli, se je podrla vse. Nekdanji veliki režiserji so se morali boriti (in včasih so se tudi zlo-

strofe, ki jo je nekoč, ob svojem prihodu, povzročil zvočni film. Prav gotovo pa bodo nekega dne veliki režiserji kos tudi tej katastrofi, čeprav je bolj zahrbtna in težje premagljiva kot je bila katastrofa povzročena z zvočnim filmom, ki je bila masivna, pa kljub vsemu plodna. Treba pa jo je vsaj pripoznati.

Nova katastrofa se imenuje Specialni efekti. Začenja se pri montaži in od tam preplavlja ves film. Clipmani so poklicani zato, da napravijo film, npr. »Highlander«, tako kot so včasih poklicali na pomoč reklamne agente. Vse to nima nobenega pomena, razen mogoče ekonomskega, kajti rezultat je namerno brezpomenski. Vendar je prav brezpomenskost tista, ki ugaja, ki se prodaja.

Škoda bi lahko ocenili s preprostimi primerjavami. Prekruto in nepravilno bi bilo primerjati filma »A double tranchant« in »L'in-vraisemblable vérité«. Poučna pa je primerjava Tournourjevega fil-



EKOLOGI PROTI EKOLOGOM ALI 4:5



TA MRAČNI PREDMETI POŽELE- NJA (MEASURE FOR MEASURE)

Kdor je vsaj del svoje spolne vzgoje prejel na ulici — kar je, milogrede, v skladu s strategijo našega izobraževanja, ki se v dobrovoljni evforiji vendarle zaveda, da spada spolnost med »neformalna znanja«, ki jih je mogoče pridobiti le na način namigov in prakse, neskončnega naskakovanja nepreverljivega torej — dobro ve, kaj pomeni štafeta. »**Ko obnemore eden, poprime drugi**«, takšen bi bil obrazec tovrstnega početja. In več kot je udeležencev, boljša je štafeta. Njena temeljna zakonitost je poljubno število menjavajočih se subjektov in pa objekt, ki predstavlja konstanto, identifikacijski vez. V posiljevalsko-machistični matrici je to žensko telo ter sam spolni akt, kot ponavljajoče se dejanje, v matrici jugoslovanske mladinskega krogotoka (tako kot na telediških in atletskih stadionih) pa štafetna palica. In ta nas zanima.

Eksplisitni odnos akterjev in družbe nasploh do objekta (štafetne palice) je malikovalski. Čaščenje, pripravljanje svečanih sprejemov in proslav, ustrezna medijska pozornost, predvsem pa varovanje, ki implicira možnost in nevarnost oskrumbe — vse močno presega realni pomen izrezljane palice in nosi polivalentnost simbolnega objekta, katerega označenec je seveda definiran, a zaradi posega v polje emocionalnega hkrati presega lastno definicijo in razkriva iracionalne korenine. Njihovo jasno sled lahko najdemo (kije drugod kot) v označevalcu samem. Ta, kot nacionalnemu faličnemu simbolu priliči (spomnim se, da nam časopisje ob začetku Velike poti ponudi natančen opis štafetne palice — material, dimenzije ipd), roma iz rok v roke, iz občine v občino, republike v republiko, pri tem pa ohranja svojo neomadeževanost in nedotakljivost. Ena od bistvenih razsežnosti štafetne palice je prav njena nespremenljivost, trajnost, ki jo dolguje likovnemu mediju. Ta ne poseduje časovne dimenzije, ampak trenu-

tek, ki je katerikoli trenutek — sama po sebi je vedno tu, vedno ponujena v užitek gledanja, otipavanja... Vsa je prežeta s fantazmagorijsko zvrstjo, ki je fantazma prav na ta način, da briše, zakrije, zataji bistveno značilnost falosa, njegovo »set on and take off, up and down« naravo (če si nekoliko prikrojimo Shakespeara). Nadaljujmo v tem žargonu in povejmo kar naravnost, česar se tako in tako ne da povedati — narava štafetne palice je »always up«. Štafetna palica je meta-moški, meta-falos, pred katerim smo vsi, ne glede na spol, le potencialni vaginalneži. Briše torej spolno razliko, tako da postavlja novo — razliko med seboj in vsem ostalim, med neizčrpnim, večno vzravnanim veseljakom (za nepoučene: priprava za samozadovaljevanje, bolj ali manj umetelno izdelana imitacija spolnega uda, znana že v Babilonu in starem Egiptu) in v časovni tok užitka vpetimi organi zapolnitve. Ni kaj, njene penetraijske zmognosti so neomejene, od Triglava do Gevgelije je ni vlačuge, ki bi ne pomnila ideološke defloracije.

Poleg tega je štafetna palica kot erotični subjekt personificirana — posebna čast za kraj je, da v njem »prenopči«. Za razliko od odnosa posameznik-štafeta, ki je spolni in religiozni, pa se družba (ki jo v konkretnih primerih predstavlja določena lokalna skupnost) prav ob najbolj izpostavljenih in delikatnih priložnostih trudi zanikati spolno dimenzijo. Atmosfera »prenočevanj« je slovenska, praznično vesela, ne pa saturnalična; štafetna palica je spravljen v posebnem prostoru, na posebnem »ležišču«, izolirana, častno zastražena, skratka — s stališča ljubzenške sle kaj klavnina zadeva. Edina možnost kultura je telepatija. Konstelacija spominja na hierogamijo (= t. i. sveta poroka v nekaterih religijah starega sveta, gre za obliko obredne spolne združitve vladarja in vrhovne svečenice kot reprezentantov boga in boginje, katerih združitve je bila stvariteljsko

dejanje, zato njegova ponovitev, ponavadi enkrat letno, obnavlja, krepi, omogoča in v nekem smislu šele znova vzpostavlja plodnostne in rodovitne sile v naravi in človeku). Toda tam je fizično uprizorjen spolni akt del magijsko-religioznega kulta, v našem primeru pa telepatična erotika (dandanes zmerno marsikaj) skrito orodje ideološkega rituala. In, glej ga zlomka, ne preseneča nas več, če enako svečan, kar asketsko vznesen značaj prireditve najdemo še nekje. Namreč pri nekaterih krščanskih obrednih obhodih — prazniških procesijah, kjer na čelu mirnega spreveda, ob prepevanju priložnostnih nabožnih pesmi, svečenik nosi ikonografsko upodobitev svetega (razpelo, kipec Marije, podoba svetnika ipd). Ta ima zopet falično-telepatični značaj: sam mimohod je dovolj za njeno zaščitniško (pred ognjem, točo...) in plodnosno funkcijo. Ker naša štafeta z meteorološkimi faktorji noče imeti opravka, se oprime ideoloških, ki so zanesljivjši in prilagodljivši. S svojo prisotnostjo ne le prezentira, ampak priklicuje, skuša vzpostavljati tisto, česar simbol naj bi bila — enotnost, bratstvo, občo ljubezen, blaginjo, patriotično... zlato dobo skratka. Konstitutivna lastnost le-te pa je, da se vedno izmika sedanjosti: nekoč je bila želja, zdaj se, da je danes spomin, nikoli pa ni bila realnost. Takšna praznina, fama pa se prav zaradi strukturne identičnosti mora metodološko opreti na produkcijo in zadovoljevanje erotičnega poželja. Kajti tudi slednje je v temelju zavezano pogubni razprtosti časa; skozi razporek med željo in spominom (nanjo) neprenehoma zeva praznina, nemoč, ne-obsto.

Štafetna palica je materializacija in simbolizacija sklopa političnih idej. Je objekt, naseljen s svetim, z mano, in ta mu podeljuje atribute absolutu, tabuizirane-ga reprezentanta zmagovite geste pritrjevanja (zato se a priori upira kompromisu, ugovorom tipa: »ohraniti idejo, spremeniti formo«; vzeti jo je mogoče samo sceia, do »grla« ali pa sploh ne). Afektirane reakcije: »... če uknemo štafeto, porušimo in izničimo vse, kar stoji za njo...« razkrivajo nezmožnost razlikovanja med idejo in njeno znakovno-ritualno materializacijo, njene nosilce pa opredeljujejo za zastopnike kulturne prakse »divje misli«, pred katero svari prva božja zapoved (glej: čaščenje rezane podobe itd., ne bo pa odveč tudi kratek pregled rohenja prerokov, velikih in malih). Morebiti je odveč pripomniti, da razloge lahko iščemo prav v dejanski neabitrarnosti izbire predmeta samega — erotično nabit fetiš je že tu, čaka, da se ga dlan oprime, da se ga oko privadi, da spregovori uspravno poželjenje; zatorej bi rad marsikoga posvaril — če izgine vse, kar te moti, boš navsezadnje še kaj pogrešal. Sicer pa — hypocrite lecteur — če sva se ukvarjala s personifikacijo neomejene spolne moči, si, prekajena kot sva, zlahka predstavljava tudi personifikacijo popolne frigidnosti, kajne... Ali: »Natepavaj, natepavaj, opazil sem te, občujim te pa ne, nobenega užitka mi ne boš izvalil, sebi pa tudi ne (!), saj ti tvoja neprotislovna (always up) narava to preprečuje! Toda, ljubimec moj, temu drgnjenju bi se lahko tudi izognila. A kdo bi potem še verjel, da se ljubiva, praviš. Nadležna zadeva, ta tvoja vsemogočnost.

Ko je v javnosti prvič nastopila delovna skupina za ekološka gibanja pri Republiški konferenci ZSMS, ko je javnost prvič zvedela za PCB-jevsko zlo v Semiču ob Krupi — vse to pa še zdaleč ni davna zgodovina — ni nihče niti pomislil, da bi utegnili imeti Ljubljana pred koncem leta 1986 »v ekološkem gibanju (...).« Že več kot 120 tisoč Ljubljančanov. Takrat tudi nihče najbrž ni pričakoval, da se bo to gibanje kljub istim ciljem razcepilo na tiste, ki so bolj in na tiste, ki so manj ekologi. Danes, po glasovanju za ljubljanski zeleni samoprispevek, se že natančno ve, koliko »ekologov« premore slovenska prestolnica, v času pa, ko je ta članek nastajal, v času, ko so se oglašili »pripadniki ekološkega gibanja v Ljubljani«: Bojan Lepičnik, Bojan Klenovšek, Rudi Bregar in Bogdan Urbar, to je dan pred samoprispevkom, se o številu ekologov še ni dalo reči nič dokončnega in določnega. Sicer pa število deklariranih ekologov in izzid (ta športni izraz je na tem mestu več kot primeren) samoprispevka pri vsem skupaj sploh nista tako pomembna, pomembna je »izražena demokracija« pred samoprispevkom.

»Izražena demokracija« je namreč naslov Dnevnikovega poročila o petorici Občanov — ekologov, ki si je dan pred samoprispevkom vzela to pravico, da je javno, na ulici, povedala, da za samoprispevek ne bo glasovala in da naj o tem dejanju (o glasovanju) premislijo tudi drugi. V istem časopisu (Dnevnik, 22. novembra) na isti strani se je »pet pred dvanajsto« znašlo tudi sporočilo pripadnikov ekološkega gibanja v Ljubljani, pod katerega se je podpisala zgoraj imenovana četvorica. Le-tej se je v »istih ciljeh« razlikah v pogledih »zdelo potrebno, da trikrat ekslicitno poudari svoje pozitivno stališče do ekološkega samoprispevka in poleg Dnevnika podvomi v čiste ekološke nagibe in namere četvorice. S sporočili je že tako, da ničesar ne sporočijo do konca.

Sum, ali ima četvorica uzurpatorjev demokracije sploh iste cilje za ljubljansko ekološko skupino, ali bolje, s podpisano petorico, je namreč na moč podobno vehementnim zatrjevanjem v skupnem spročilu predsedstev SFRJ in CK ZKJ, da sile meščanske desnice »poskušajo v zadnjem času najti zatočišče za svojo dejavnost in politične cilje v delu mirovnik, ekoloških in drugih gibanj...« Da pa bi od suma prišli do gotovosti, je potreben nič več in nič manj kot en odstavek:

(faksimile priloženega izreka iz časopisa)

Da je sporočilo nastalo zato, da bi opozorilo na tiste »ekologe«, ki si sedaj jemljejo pravico, da edini v imenu ekologije ocenjujejo načine in metode sanacije in varovanja okolja, je razvidno iz poudarkov v tekstu. Več kot razveseljivo je tudi, da se je med pripadniki ekološkega gibanja znašel tudi predsednik ljubljanske mladine, Bojan Klenovšek. Pričakujemo lahko namreč, da bo ista mladina imela polno podporo, ko bo bentila proti jugoslovanskemu jedrske-

mu programu. Moti le to, da se je pod sporočilo občestva ljubljanskih ekologov podpisala le četvorica, ki petorici očita prav to, kar sama počne: se razglašja za legitimnega zastopnika in reprezentanta tisočev pripadnikov ekološkega gibanja v Ljubljani.

Kdo torej izrablja demokracijo — in komu je ta demokracija, če o njej že govorimo, sploh namerjena? Vprašanje ne meri na minuli ljubljanski politični hit, temveč na tiste politične hite, na tiste samoprispevke, za katere naj bi jugoslovanski »demos« glasoval v prihodnosti. Civilnega poguma petorice, ki si je v politični evforiji ob samoprispevku drznila javno obelodaniti svoja stališča do samoprispevka — pri čemer pa je samo izkoristila z ustavo ji zagotovljene pravice — ne moremo primerjati s pogumom tistih, ki so v času javne razprave istim ljudem vztrajno onemogočali dostop do sredstev javnega obveščanja in tistih, ki so se odločili, da bodo ekološke grehe industrije kot ekologi (?) vzeli nase. Če je nekdo z letaki potrkal na vrata demokracije, je s tem napovedal.

Teme predavanj podanih s stališča uredništev in novih vzpodbud:	
OB TORIKH OB 19. 30 URI NA FILOZOFSKI FAKULTETI, LJUBLJANA, VELIKA PREDAVALNICA 4, PRITLIČJE	
BIVANJSKA JOGA (Raziskovalni obrat v razrešitve življenja)	
25. 11. 1986	Sprejeto vedno veljavne katne zgodovine sveta (ne v smislu socialnih kast, temveč v smislu temeljnih duševnih struktur)
2. 12. 1986	Okritje avtentične hrane in avtentičnega človeka
9. 12. 1986	Nočno bivanje
16. 12. 1986	Biofilija
23. 12. 1986	Obrat iz dosedanjega temeljnega odnosa človek - ljudje v odnos : človek (človeštvo) - planet narava
17. 2. 1987	Osebn samoskrba
24. 2. 1987	Osvobojenje in vprašanje dela
3. 3. 1987	Osvobojenje in vprašanje seksa
10. 3. 1987	Kundalini in dejavna telesno-duševna izhodjača
17. 3. 1987	Bivati s samim seboj ter posebej možnost celovite osebne avohode
24. 3. 1987	Joga in možnost osamitve ali celo samotora

ZVEZA SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE
UNIVERZITETNA KONFERENCA LJUBLJANA
KLUB MEDNARODNEGA PRIJATELSTVA

LJUBLJANA, KERENIKOVA 4

STUDENTSKI CENTER BIVANJSKE JOGE
NOVI SVET

PROGRAM

- Redni klub bivanjske joge odprtega tipa za vse v študentskem naselju
- Ciklus predavanj s stališča odkritij in uredništev in v okviru svobodne katedre
- Osebnostni seminarji odprtega tipa, vsak s svojstveno temo, organizirani v naravnih okoljih in drugih možnih mestih
- Knjižnica joge in duhovnih praks, sodelovanje posameznikov pri iskanju kakovostnih virov, proučevanje in prevajalska dejavnost v sodelovanju s založbo, samostojna dela
- Odpiranje znanstvenih raziskav, sodelovanje z ekologi in drugimi, vključevanje v evropski prostor
- Zahteva po družbeni previci raziskovanja novih načinov življenja

DOLGOROČNI CILJ

Nestrano organiziran in sgrajen bivalni center v primeren podnebnem in naravnem okolju.

Lojze Stanič

da tudi samoprispevki ne bodo več tisto, kar so bili — tajni obredi javnosti.

MIRAN LESJAK

Ekologi smo se v Ljubljani torej odločili ZA program sanacije, ki bo že v petih letih bistveno pripomogel k boljšemu ekološkemu stanju v Ljubljani. Samoprispevek IV bo temu programu pripomogel k hitrejši realizaciji in potrdil pripravljenost Ljubljančanov, da tudi sami, zavestno, prispevajo k varovanju okolja. Če bo samoprispevek sprejet, bo to pomenilo, da je v ekološkem gibanju v Ljubljani že več kot 120 tisoč Ljubljančanov, poleg tistih »ekologov«, ki si sedaj jemljejo pravico, da edini v imenu ekologije ocenjujejo načine in metode sanacije in varovanja okolja. V prid ekološkemu gibanju pri nas jim ekologi tega ne smemo dovoliti, ekologi, ki z zdravim razumom in priznavanjem realnih razmer. Želimo in težimo k prihodnosti, ki nam bo zagotavljala življenje, dostojno človeku. Zato torci ekologije PODPRAMO PROGRAM IV. SAMOPRISPEVKA V LJUBLJANI.

PRIPADNIKI
EKOLOŠKEGA GIBANJA
V LJUBLJANI
Bojan Lepičnik
Bojan Klenovšek
Rudi Bregar
Bogdan Urbar

PETICIJA IZVezni konferenci ZSMJ

V teh dneh praznujemo nesec mladosti. Od prvih tovrstnih praznovanj je minilo že več kot 80 let, ugotavljamo pa, da se vsebina teh prireditev ni spremenila skoraj nič, oblika pa zelo malo. Vsako leto znova praznujemo svoj praznik v senci tako ali drugače oblikovane kovinske palice: štafete mladosti, praznovanje pa se po nepisanim zakonu konča z masovnim zborovanjem na stadionu JLA. Scenariji se ponavljajo že 80 let. Menimo, da je napočil skrajni čas, da te zastarele rituale končamo. Minili so herojski časi, minil je čas idealiziranja mladosti, minil je čas slepega patriotizma. Zato menimo, da je teknanje s štafetnimi palicami in telovadba na stadionih nesmiselno dejanje. Res je, da se organizatorji v zadnjem času skušali prireditvi nadeti drugačno podobo, njihov poizkus pa je izpadel tragikomično.

Zato od Zvezne konferenci ZSMJ zahtevamo, da uvede drugačne načine in vsebine praznovanja Dneva Mladosti na vseznih ravni. Zahtevamo odpravo maratonskega štafetnega teka in masovne telovadbe na stadionu JLA. Svojo zahtevo argumentiramo z dejstvom, da je v Jugoslaviji danes že več kot milijon brezposelnih, brezposelnih pa so predvsem mladi. Trošenje denarja za rituale, ki pritegajo vedno večestvo nekih deljnih in imaginarnih preteklostih, je ciničen posev vsem, ki v vrsti čakajo na zaposlitev. Evforično praznovanje pomeni metanje peska v oči. Geolo letošnje prireditve nas poziva, naj se prebudimo, ker se okrog nas nekaj dogaja in se rešuje naša usoda. Vse lepo in prav, dejstvo pa je, da se med štafetnim tekom in masovno telovadbo ne bo rešilo niti centimetra naše usode. Takšne prireditve staro stanje ohranjajo, ne pa spreminjajo. Naše usode ne more rešiti nobeno zaklinjanje Titu, Partiji, Zgodovini, NOB-ju..... pač pa korenite družbene spremembe.

Od ZK ZSMJ pričakujemo, da bo končala s tradicijo grotesknih stadionskih zletov in štafetnih tekov. Pričakujemo, da bo vsebina praznovanja naslednjega Dneva mladosti popolnoma drugačna. Namesto štafete mladosti predlagamo Pohod brezposelnih, namesto stadionske telovadbe pa predlagamo zborovanje proti verbalnemu deliktu, zborovanja in pohode proti oboroževanju Jugoslavije in drugih dežel, zborovanja proti sramotnemu izvozu orožja, sitinge za uvedbo civilne službe, javne tribune na katerih bi mladi razpravljali o gradnji jedrskih elektrarn ipd.

Pričakujemo, da se bo na naše zahteve odzvala tudi RK ZSMS. Od republiškega mladinskega vodstva pričakujemo, da to ravnalo odločno.

Če bodo naši predlogi prešli, predlagamo RK ZSMS, da naslednje leto na zaključno prireditve ne pošlje svoje telovadne delegacije.

P.S.: BS

Prikimal sem: bedak sem. Sam sebi, pred TV ekranom. Zadnjič, v sredo. Zakaj — prav to, prav tak zakaj je bil temu vzrok. »Radovednost ni napaka«, kot piše v letošnji Pavlihova priliki (na strani 344), a nikjer ne piše, da ni napaka Pavlihova pratika sama. Značilnost velike večine le na videz smiselnih vprašanj je namreč ta, da se lahko naenkrat osamosvojijo in utelesijo ter da svojega avtorja okarakterizirajo kot bedaka. Ker sem to vedel že pred sredo, sem zardeval tolikokrat bolj in bolj, kolikokrat so isto potrdili tudi na TV ekranu. Zgodovina mojega zardevanja je proces (samospoznanja, šla pa je približno takole.

Gledalci v dvorani so vznesene vzlike Bratka Krefta z glasnimi gestami odobravanja prekinjali prav tam, kjer se meni številne vprašalnice zavezale roke in usta

tem bolj, ker so isti gledalci prav z istimi gestami nanje očitno že odgovorili. A jaz sem sam sebi ostal odgovor dolžan. In sem, bolj zaradi sebe in manj zaradi gledalcev, zardel prvič. In ker aplavz seveda vključuje tudi nujno mero razumevanja — saj je jasno, da vsaki vlogi na gledališkem odru ploskamo malo zaradi interpretativne in sugestivne moči igralca in malo zaradi povsem svojega razumevanja te iste vloge — sem se moral spoznati za bedaka. Našel nisem niti najmanjšega razloga, da bi afektirano ravnal, ne zaradi prvega in še manj zaradi drugega. Očitno pa je bilo vsem ostalim v dvorani povsem jasno, kakšna trdnjava naj bi (spet?) bil Maribor, oziroma pred kom ali čem naj bi varoval mariborčane. Čutil sem, kako mi rdeča barva vdira v lica. In še malo pred tem sem kar jecljal od zadovoljstva in vneto prikimalval Rajku Šugmanu, češ tudi jaz nisem nikaršen vojščak in zato tu-

di nikoli nisem igral nobenega vojščaka, pa čeprav so me učili iskati sovražnike. Vsi v dvorani so poznali odgovor na »zakaj«, le meni se niti sanjalo ni, zakaj sem (ali moram biti) nekakšen graničar in kakšen. In sem drugič, zdaj manj zaradi sebe in bolj zaradi gledalcev, zardel.

Že večkrat sem si bil obljubil, da bom skušal odgovoriti na dvoje vprašanj: ali sem bedak, ki ne razume povsem enostavnih umetniških stvaritev ali pa je s tem, kar je rekel Walter Benjamin v enem svojih najsilovitejših spisov, nekaj hudo narobe — v komunizmu gre (ali bo šlo), po njegovem, za proces politizacije umetnosti. V sredo sem moral prikimati prve-mu. S tistim namreč, kar je rekel W. B., ni prav nič narobe. In sem tretjič zardel, tokrat zanj.

D. P.

Umetniško delo v času svoje tehnološke reprodukcije, Kondor 190 (Misli o moderni umetnosti)

TISTI, KI ODHAJAJO IZ OMELASA

S truščem zvonov, ki so pognali lastovke v zrak, je prišel v Omelas, mesto bleščočih stolpov ob morju, Poletni festival. Vrvje čolnov v pristanu se je bleščalo od zastav, procesije so hodile po ulicah, med hišami z rdečimi strehami, med starimi, z mahom preraslimi vrvti in pod avenijami dreves, mimo parkov in javnih poslopij. Nekateri so bile spodobne: stari ljudje v dolgih, togih haljah vijoličaste in sive barve, resni mojstri obrtniki, tihe vesele ženske, ki so nosile otroke in klepetale med hojo. Po drugih ulicah je glasba tolkla hitreje, trepetavi bobni in tamburice in ljudje so šli plešoč, procesija je bila ples. Otroci so se poganjali ven in noter, njihovi visoki klci so se dvigali nad glasbo in petje kot preleti lastovk. Vse procesije so se usmerjale k severni strani mesta, kjer so na velikem travniku, imenovanem Zelene poljane, fantje in dekleta, goli v bleščočem zraku, z blatnimi koljeni in dolgimi, gibkimi rokami, urili svoje nestrpne konje pred tekmo. Konji niso nosili jermenja, le povodec brez žvale. Njihove grive so bile prepletene z dolgimi zlatimi, srebrnimi, zelenimi trakovi. Širili so nozdrvi, se vzpenjali, ponasali eden pred drugim; bili so silno vznemirjeni; konj je edina žival, ki je vzela naše slavnosti za svoje. Daleč na severu in zahodu so gore napol obkrožale Omelas in njegov zaliv. Jutranji zrak je bil tako čist, da je snežna krona Osemnajstih vrhov gorela z belo zlatim sijajem čez milje svetlega zraka, pod temno modro nebo. Komaj toliko vetra je bilo, da so zastavice, ki so označevale progo, zdaj pa zdaj tleskale in zafrtale. V tišini širnih zelenih travnikov si lahko slišal glasbo, ki se je vila po mestnih ulicah, stran in bliže in vedno bliže, vesela tanka sladkost zraka, ki je od časa do časa zatrepeta in se zbrala in izbruhalila v radostnem pritokovanju zvonov.

Radostnem! Kako naj govoriš o radosti? Kako opišeš meščane Omelasa? Vidite, to niso bili preprosti ljudje, pa čeprav so bili srečni. Mi ne govorimo več veliko veselih besed. Vsi smehljaji so postali arhaični. Ob opisu, kot je tale, človek rad to ali ono prida. Ob opisu, kot je tale, človek rad išče kralja, ki jaha na čudovitem žrebcu v krogu svojih plemenitih vitezov, ali pa je morda v zlati nosilnici, ki jo nosijo miščasti sužnji. A tukaj ni bilo kralja. Niso uporabljali mečev, niso imeli sužnjev. Niso bili barbari. Ne poznam pravil in zakonov njihove družbe, zdi pa se mi, da jih je bilo enkratno malo. Kot so preživeli brez monarhije in suženjstva, tako jim je šlo tudi brez delnic, reklam, skrivne policije in jedrske bombe. Pa le ponavljam, da to niso bili preprosti ljudje, ne mili ovčarji, plemeniti divjaki, pohlevni utopijevci. Niso bili manj zapleteni od nas. Težava je, da imamo slabo navado, h kateri nas spodbujajo prevratneži in izumetničenci, in vidimo v veselju nekaj precej neumnega. Le bolečina je intelektualna, le zlo zanimivo. To je umetnikovo izdajstvo: zavrnitev, da bi priznal banalnost zla in strašni dolgčas bolečine. Če jih ne moreš zatreči, se jim pridruži. Če boli, ponovi. A slaviti obup je obsojati veselje, objemati nasilje je izpustiti vse drugo. Skoraj smo izpustili; ne znamo več opisati veselega človeka, ne prirediti praznovanja radosti. Kako naj vam pripovedujem o ljudeh iz Omelasa? Niso bili navadni, srečni otroci — čeprav so njihovi otroci resnično bili srečni. Bili so zreli, inteligentni, strastni ljudje, ki niso imeli nesrečnih življenj. O čudeži! Želim si, da bi znala bolje opisati. Želim si, da bi vas lahko prepričala. Omelas zveni v mojih besedah kot mesto iz pravljice, dolgo tega in daleč stran, nekoč pred davnim časom. Mogoče bo najboljša, če si ga predstavljate po svoje, kajti gotovo ne morem ustreči vsem. Na primer, kako je s tehnologijo? Mislim, da ni ne avtov ne helikopterjev na ulicah ali nad njimi; to sledi iz dejstva, da so prebivalci Omelasa srečni. Sreča raste iz pravičnega ločevanja tega, kar je nujno, tega, kar ni nujno ne škodljivo, in tega, kar je škodljivo. V srednji skupini — to, kar ni nujno, je pa neškodljivo — tam, kjer so udobje, razkošje, preobilje, itd., itd., — lahko povsem mirno imajo centralno kurjavo, podzemeljsko železnico, pralne stroje, in vsakršne čudovite stvari, ki jih tukaj še niso izumili lebdede svetilke, pogon brez goriva, zdravilo za prehlad. Lahko da nima nič tega: vseeno. Kakor hočete, Mika me misel, da so ljudje iz mestec gori in doli ob obali zadnje dni pred festivalom prihajali v Omelas v zelo hitrih majhnih vlakih in nadstropnih tramvajih in da je železniška postaja najbolj čedno poslopje v mestu, čeprav je skromnejše od prekrasnega živilskega trga. Pa še z vlaki se mi zdi, da nekateri od vas zaenkrat vidite Omelas kot pravilčno deželo. Smehljaji, zvonovi, parade, konji, bleščaji. Če je tako, prosim, dodajte orgije. Če bodo pomagale, se ne obotavljajte. Pa vseeno imejmo templjev, iz katerih prihajajo lepi goli svečeniki in svečnice, že napol v ekstazi, pripravljene, da se ljubijo s komerkoli, moškim ali žensko, ljubimcem ali tujcem, ki si želi zlitja z globokim božanstvom krvi, pa čeprav je bila to moja prva misel. Res bo boljše, če v Omelasu ni templjev — vsaj templjev s svečeniki ne. Imejmo vero, a ne duhovščine. Gotovo lahko lepa gola bitja kar tavajo naokrog, ponujajoč se kot božanski souffléji lakoti potrebnih. Naj se pridružio procesijam. Naj tamburico udarjajo nad telesu, naj gongi slavé poželenje in naj (to ni nepomembno) za otroke teh čudovitih ritualov skrbe in jih ljubijo vsi. Občutek krivde je nekaj, česar v Omelasu ni, to vem. A kaj naj še bo tam? Najprej sem mislila, da nima nič, a to je puritansko. Za tiste, ki jim je to všeč, naj odišavi mestne ulice bleda vztrajna sladkost družu, družu, ki najprej prinese silno lahkotnost in blesk razumu, in potlej, po nekaj urah, dremavo medlost, in čudovite vizije najbolj prikritih, najglobljih skrivnosti veselja, ki prek vsake mere vzdrami užitek seksa in ne zasvaja. Za bolj skromne okuse bi lahko imeli pivo. Kaj še, kaj neki še spada v radostno mesto? Občutek zmagoslavja, gotovo, praznovanje poguma. A kot smo opravili brez duhovščine ne imejmo vojakov. Sreča, zrasla iz uspešnega klanja, nprava vrsta sreče; ne bo zadostovala, grozljiva je in prostaška. Brezmejno, žlahtno zadovoljstvo, velikodušen trumf ne nad zunanjim sovražnikom, temveč v skupnosti z najboljšimi in najbolj čistimi dušami vseh ljudi vsepovsod in v sljaju poletja. To polni srca ljudi iz Omelasa, in zmagu, ki jo praznujejo, je zmagu življenja. Resnično mislim, da le malokateri potrebuje druž.

Sedaj je večina procesij že dosegla Zelene poljane. Iz rdečih in modrih kuharskih šotorov se dviga omamen vonj. Obrazi otročičev so ljubezljivo zardeli. V prijazno sivo brado se je vpletlo nekaj mrvic peciva. Fantje in dekleta so zaja-

halii in se začenjajo zbirati pri startni črti. Stara ženska, majhna, debela, nasmejana, deli rože iz košare in visoki mladeniči nosijo njene rože v bleščočih laseh. Otrok devetih desetih let sedi na robu množice, sam, in piska na lese-no flauto. Ljudje prisluhnejo in nasmehejo se, a ne govore z njim, ker ne neha igrati in jih ne vidi, njegove temne oči so zamaknjene v sladki, nežni čudež napeva.

Konča in počasi spusti flauto. Kot bi bila ta drobna osebna tišina znak, se iz paviljona blizu štartne črte oglasi trobenta: zapovedovalno, melanholično, predirljivo. Konji se povzpno, nekateri zarezgetajo v odgovor. Mirni, slovesni jih mladi jezdeci trepljajo po vratovih in jih mire, šepetaje: "Tih, tiho, lepotec moj, upanje moje..." Prično se razporejati v vrsto ob črti. Množice ob dirkališču so kot polje s travo in rožami v vetru. Poletni festival se je pričel.

Verjame? Sprejmete festival, mesto, radost? Ne? Naj vam potem opišem še eno reč.

V kleti pod enim prelepim javnih poslopij v Omelasu ali pa morda v kleti ene njegovih udobnih hiš je prostor. Ima ena vrata, zaklenjena, okna ni. Nekaj svetlobe prileze skoz: prašne špranje med deskami od okenca na drugi strani kleti, prepredega s pajčevino. V enem kotu prostorčka stojita dve metli s tridma, sprijetima, smrdočima glavama poleg zarjavelega vedra. Na tleh je zemlja, malo vlažna, kot je ponavadi v kleteh. V prostoru sedi otrok. Lahko je deček ali deklica. Videti je šest let star, v resnici jih ima skoraj deset. Slaboumen je. Mogoče je bil tak že rojen ali pa je postal imbecil zaradi strahu, borne hrane in zanemarjenosti. Trebi si nos in včasih nezavedno zatipa po prstih na nogah ali genitalijah, ko sedi zgrbljen v kotu, ki je najdlje od vedra in metel. Boji se ju. Grozni sta. Zapre oči, a ve, da metli še stojita tam, in da so vrata zaklenjena; in nihče ne bo prišel. Vrata so vedno zaklenjena; in nikoli nihče ne pride, in včasih — otrok ne razume časa in presledka — vrata grozljivo zaškrpajo, in tukaj je človek, ali več ljudi. Ta ali oni včasih pristopi in bruce otroka, da vstane. Drugi nikoli ne pridejo blizu, le strme vanj, prestrašeno, z gnusom. Posoda za hrano in vrč za vodo sta naglo napolnjena, vrata se zaklenejo, oči izginejo. Ljudje pri vratih vselej molče, a otrok, ki ni vedno živ in v tej ropotarnici in se še spominja sonca in maminoga glasu, včasih govori. "Priden bom", pravi. "Prosim, pustite me ven. Priden bom." Nikoli ne odgovore. Otrok je včasih ponoči kričal, naj mu pomagajo, dosti je jokal, sedaj pa samo nekako tarna: "Eh-haa, eh-haa", in govori manj in manj. Tako tanek je da na nogah nima meč. Trebuh ima napihnjen. Živi od pol skodelice zabeljenega koruznega zdroba na dan. Nag je. Zadnjica in stegna so vsa odrta in zagnojena, ker nenehno sedi v lastnih iztrebkih.

Vsi vedo, da je tukaj, vsi ljudje v Omelasu. Nekateri od njih ga prihajajo gledat, drugi se zadovoljijo z vednostjo, da je tukaj. Vsi vedo, da mora biti tukaj. Nekateri razumejo zakaj, in nekateri ne, vsi pa razumejo, da je njihova sreča, lepota njihovega mesta, nežnost njihovih prijateljev, zdravje njihovih otrok, spretnost njihovih obrtnikov, modrost njihovih učejakov, celo preobilje žetve in prijazno vreme, ki ga imajo, da je vse odvisno od bede tega otroka. Otrokom to ponavadi razlože, ko so med osmim in dvanajstim letom, kadar se zazdi, da lahko razumejo; in večina teh, ki pridejo pogledat otroka, je mladih ljudi, čeprav pogosto pride odrasel človek, da bi si ogledal ali spet videl otroka. Ti mladi gledalci so, vseeno, kako dobro jim je bila stvar razložena, vselej pretreseni in potrti. Čutijo gnus, ogorčenje, nemoč. Radi bi kaj storili za otroka. Pa ne morejo narediti ničesar. Če bi otroka odvedli ven, na svetlobo, iz tega kraja, če bi ga umili in nahranili in potolažili, bi bilo to dobro, resnično; a če bi bilo to storjeno, bi tega dneva in te ure blaginja in lepota in radost Omelasa ovenele in bile uničene. Takšni so pogoji. Zamenjati vse dobro in lepo vsakega življenja v Omelasu za to edino, drobno izboljšanje: vreč stran srečo tisočev za priložnost sreče enega: to bi pa res spočelo krivdo med zidovi.

Pogoji so trdni in absolutni; niti prijazna beseda otroku ni dovoljena.

Velikokrat gredo mladi ljudje domov objokani ali pa v besu brez solza, potem, ko so videli otroka in obstali pred tem groznim paradoksom. Lahko mozgajo o tem tedne ali leta. A ko čas mineva, začno razumevati, da otrok, tudi če bi ga spustili, ne bi imel dosti dobrega od svobode: malo bežnega užitka v toploti in hrani, gotovo, a komaj kaj več. Preveč zaostal in slaboumen je, da bi lahko spoznal pravo radost. Predolgo se je bal, da bi se lahko kdaj osvobodil strahu. Preveč neotesan je, da bi se odzval človeškemu ravnanju. Da, po tako dolgem času bi bil gotovo nesrečen brez zidov, ki ga ščitijo, in brez teme za svoje oči, in brez svojih iztrebkov, da bi sedel v njih. Njihove solze grenke krivice se posuše, ko začno razumevati grozljivo pravico resničnosti in jo sprejemati. Pa vendar so njihove solze in jeza, poskusi njihove dobrohotnosti in sprejetij nemoči verjetno pravi viri blišča njihovih življenj. Njihova sreča ni plehka in neodgovorna. Vedo, da tudi oni, tako kot otrok, niso svobodni. Poznajo sočutje. Obstoj otroka in njihova zavest, da obstaja, omogočata plemenitost njihove arhitekture, bridkost njihove glasbe, globino njihove znanosti. Zaradi njega so tako nežni z otroki. Vedo, da brez njega, ki smrka v temi, tisti drugi ne bi mogel izvabljalati flauti radostne glasbe, ko se mladi jezdeci razvrščajo v svoji lepoti za tekmo v soncu prvega poletnega jutra.

Verjameste sedaj vanje? A še eno je treba povedati, in to je čisto neverjetno. Včasih kdo od doraščajočih deklet, ali fantov, ki pridejo pogledat otroka, ne gre domov jokat ali besnet, ne. Sploh ne gre domov. Včasih veliko starejši mož ali žena utihne za dan ali dva in potem zapusti dom. Ti ljudje gredo ven na ulico in gredo naravnost skoz mesto Omelas, skoz prelepa vrata. Vsak gre sam, fant ali dekle, mož ali žena. Spusti se noč; popotnik mora iti skoz vasi, med hišami s svetlimi okni, in ven v temo polj. Vsak gre sam, gredo na zahod ali sever, proti goram. Grede. Zapustijo Omelas, grede naprej v temo in ne vrnejo se. Kraj, kamor grede, si je večini od nas še težje predstavljati kot mesto sreče. Jaz ga ne znam opisati. Mogoče je, da sploh ne obstaja. Zdi pa se, da vedo, kam grede, tisti, ki odidejo iz Omelasa.

prevedel Samo Resnik

"Kako naj človek sovraži deželo, ali jo ljubi? ... Ne razumem tega trika. Poznam ljudi, poznam mesta, kmetije, hribe in reke in skale, vem, kako padajo jeseni ob sončnem zahodu žarki na rob nekega polja v hribih; a kakšen smisel ima dajati vsemu temu mejo, dati ime in nehati ljubiti, ko ime več ne velja? Kaj je ljubezen do svoje domovine? Je to sovraštvo do tega, kar ni domovina? Potem to ni dobra stvar. Je to preprosto samoljubje? To je dobra stvar, a človek ne bi smel delati iz nje vrline ali poklica..." (Leva roka teme, 1969)

Ursula LeGuin je eden redkih ameriških pisateljev znanstvene fantastike, ki so jim tisti iz ugledne književnosti priznali, da so umetniki.

Rojena je bila 1929 v Kaliforniji in po desetletnem učenju obrti je v začetku 70ih let postala zvezda prve velikosti z novelico Devet življenj in romanom Leva roka teme, čigar konflikt med avtoritativno državo z značilno ljubeznijo do rezanja grl in drugačnimi možnostmi se v njenih delih tako pogosto pojavlja. Problemi in nasprotja, ki se jih je lotila v tej knjigi, se lepo razvijajo v romanu Razlaščen (1974, The Dispossessed), verjetno najlepši in najtrdnější klasični utopiji, kar jih je bilo kdaj napisanih. Je slika revolucionarne družbe v krizi, ko jo nacija konformizem, podprt z zunanjo krizo zaradi čisto ekoloških problemov, in obenem roman o znanosti, ena redkih ptic. Bojda je to prvič, da je nekdo utelesil

anarhizem v romanu (poznam vsaj dve starejši noveli — "In potem ni bilo nobenega" — "And Then There Were None" Erica Franka Russella iz leta 1951 ter, implicitno, "Če bi si bili vsi ljudje bratje, bi pustili komu, da se poroči z vašo sestro?" — "If All Men Were Brothers, Would You Let One Marry Your Sister" Teda Sturgeona (1969, antologija Dangerous Vision, uredil Harlan Ellison). Družba Razlaščenih je kljub svojim težavam dobra, v sebi bogata družba, ki bi v njej človek rad živel. Nastala je, ko so se po le delno uspešni revoluciji anarhisti, odonijevci pogodili z državami, ki jih niso uspeli podreti, in se preselili na pustlo luno svojega lepega zelenega sveta, Annara.

To je roman o tistih, ki so ostali v Omelasu ter o tistih, ki so odšli od tam, razlaščen in razposodovani ali razobseženi, če bo to bližje.

"Ničesar nimamo razen svoje svobode. Ničesar vam ne moremo dati razen vaše lastne svobode. Nobenega zakona nimamo, le načelo medsebojne pomoči. Nimamo vlade, le načelo svobodnega združevanja. Nimamo ne držav, ne narodov, ne predsednikov, ne ministrov, ne voditeljev, ne generalov, ne šefov, ne bankirjev, ne lastnikov, ne plač, ne podpore, ne policije, ne vojakov, ne vojn. Saj tudi drugega nimamo dosti. Delnici smo, ne lastniki. Nismo uspešni. Nobeden od nas ni bogat. Nobeden od nas ni vpliven.

Če želite Anarres, če je to prihodnost, ko jo iščete, vam povem, da morate priti tja s praznimi rokami. Priti morate sami, goli, kot pride otrok na svet, v svojo prihodnost, brez preteklosti, brez lastnine, povsem odvisen od drugih ljudi. Ne morete vzeti, česar niste dali; in dati morate sebe.

Revolucije ne morete kupiti. Revolucije ne morete narediti. Lahko pa ste revolucija. V vašem duhu je, ali pa je ni nikjer."

"Odšli smo s praznimi rokami, sto sedemdeset let tega, in imeli smo prav. Ničesar nismo vzeli s seboj. Kajti tukaj ni ničesar, le države in njihova orožja, bogati in njihove laži, ubogi in njihova revščina. Tukaj ni ničesar, kar bi lahko počel kot je prav, s čistim srcem. Ničesar, v čemer ne bi bilo profita, strahu pred izgubo ali želje po moči. Ne moreš reči dobro jutro ne da bi vedel, kdo je nad drugim, ali poskušal to dokazati. Ne moreš biti brat drugim ljudem, z njimi moraš manipulirati, ali jim ukazovati, ali jih ubogati, ali jih goljufati. Ne moreš se dotakniti drugega človeka, pa vendar te ne bodo pustili pri miru. Tukaj ni svobode. Urras je škati, zavoj z vsem tem lepim papirjem modrega neba, travnikov, gozdov in velikih mest. Potem odpreš škatio, in kaj je v njej? Temna klet, polna prahu, in mrtev človek. Človek, ki so mu odstrelili roko, ker jo je iztegnil k drugim."

"Odonijevstvo je anarhizem. Ne bombe v žepih, to je terorizem, pa naj se skuša olepšati s katerim koli imenom; ne družbeno darvinistični libertarijanizem skrajne desnice, to je anarhizem, kot ga je videla zgodnja taoistična misel, kot so ga razlagali Shelley in Kropotkin, Goldman in Goodman.

Glavna tarča anarhizma je avtoritativna Država, kapitalistična ali socialistična, njegova glavna moralno praktična tema je sodelovanje — solidarnost, vzajemna pomoč. Je najbolj idealistična in zame najzanimivejša od vseh političnih teorij."

"Niso zgolj stavkali za boljše plače ali protestirali proti vpoklicu. Niso zgolj socialisti, anarhisti so. Stavkali so proti moči."

"... kaj si ljudje zaslužijo. Kajti vsak od nas si zasluži vse, vsa razkošja, nagradena v grobovih mrtvih kraljev, in nihče od nas si ne zasluži ničesar, še grizljajava kruha ne. Mar nismo jedli, ko so drugi stradali? Nas boste kaznovali za to? Nas boste nagradili za krepost stradanja, ko so drugi jedli? Nihče si ne zasluži kazni, nihče si ne zasluži nagrade. Osvobodite si pamet prepričanja zaslužim si, prepričanja dolžan sem, in počasi boste lahko začeli misliti."

Razlaščen so bili za pisateljico precejšen napor, kot tudi obsipanje s hvalo (prav tedaj se je začelo akademsko zanimanje za ZF). To utrujenost se čuti v kasnejših delih, kljub izbrušenemu pisanju — eno od teh, Dnevnik vrtnice, očarljiv tekst o politični zlorabi psihiatrije, se je pojavil v ZF številki Problemov (9/83) žal z nekaj okornimi realitvami v prevodu. 1978 se je s Čapljinim očesom — *The Eye of the Heron* — spet lotila teme Razlaščenih, a ni imela dovolj moči.

Objavljala je tudi poezijo in eseje — zanimiv je *Utopija kot hladni kraj* — *The Yale Review* 1982. Kolikor vem, bo Mladinska knjiga naslednje leto tiskala prevod njenega novega romana *Always Coming Home*, kulturno an-

tropološke in etnološke študije družbe — postavljena v Kalifornijo, ko je naš čas že pozabljen — "kjer ljudje govore s skalami in uporabljajo pralne stroje". Enega njenih starejših anarhističnih tekstov, novelico *Dan pred revolucijo* (1973, Nebula Award) bomo bojda videli v eni naslednjih številok Nove revije.

S. R.

"Zdi se mi, da je začetek nove utopije knjiga Clifforda Simakova *City* (1951), za vrh teh novih, bistveno drugačnih utopij pa bi vzel novele Johna Varleya — *Naj pojem, naj plešem* — *Gotta Sing, Gotta Dance, Ekvinovklj* (prevoden v *Problemih 9/83*). Vztrajnost videnja (*Persistence of Vision*) iz konca sedemdesetih let.

»TO SO V BISTVU METODE DE LA ZVEZE KOMUNISTOV«

Skoraj ne bi mogli verjeti, da se je tovariš s SZDL-ja na skrivnostnem sestanku, o katerem poročamo v nadaljevanju, zavedal pomena besed, ki jih citiramo v naslovu. Kje so meje zdravega človeškega razuma, sta namreč opozorila že Descartes in Kant, ki čez vikend telegramske sklicane seje brez dnevnega reda, brez pripravljenih »materialov«, brez sklicatelja, prav gotovo ne bi pripisala zdravemu razumu. Še manj bi najbrž pripisala razumu »razpravo o metodi,« izpeljano in utemeljeno na zgoraj zapisanem.

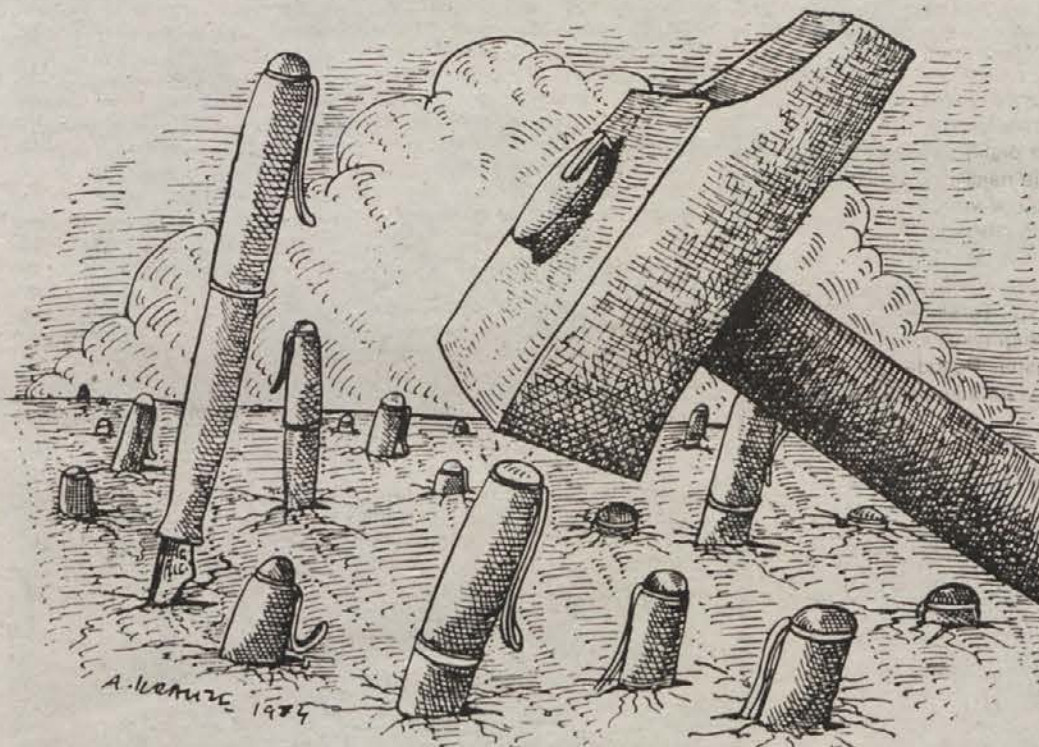
10. novembra je seja vendarle bila. Iz telegramov, odposlanih 7. novembra ob 15.00 uri, je bilo razvidno, da seja, na katero so bili po eni telegramske različici vabljeni člani predsedstva UK ZKS, člani Časopisnega sveta Katedre in člani predsedstva UK ZSMS in po drugi različici člani P UK ZKS, komunisti Časopisnega sveta in komunisti P UK ZSMS, sklicuje sekretar P UK ZKS, tov.

Janez Gujt. Na seji, ki ni bila niti javna niti zaprta, ampak je bila seja aktivna komunistov (?) se je izkazalo, da nihče ne ve, kdo jo je sklical. Nekateri so bili celo pripravljeni, da o tem, da je niso sklicali, podajo pismeno izjavo. Sejalcem se je zdelo potrebno razpravljati o časopisu, ki objavlja zapisnike. Dnevni red seje brez dnevnega reda pa je nekoliko zamajal prihod predsednice Časopisnega sveta Katedre in v. d. glavnega in odgovornega urednika Katedre, ki sta na sejo prišla iz golega voluntarizma. Kljub obema različicama telegrama, namreč nihče od njiju telegramskega vabila ni prejel. Sejalci, ki so nepovabljeni gosta prisrčno sprejeli, so ju na njuno veliko presenečenje zaprosili, da bi jim spregovorila o težavah Katedre. Ker gosta nista vedela o čem naj govorita (da ima njun časopis težave, sta namreč zvedela šele na seji), je vroča razprava — očitno zaradi razprave same — tavalala sem in tja in se končala z medse-

bojnim stiskanjem rok ob slovesu. Zagotovljeno je bilo, da se bodo povabljeni in nepovabljeni še videli.

Še celo na neformalnem sestanku ob pijači po seji, si nepovabljeni skupaj s predsednikom UK ZSMS niso znali razjasniti, zakaj in kako je bila seja aktivna komunistov z vseh vetrov sklicana. Edini podatek, s katerim so razpolagali je bil ta, da sta bila dva udeleženca seje Janez Gujt in Tomaž Kšela v času, ko so bila odposlana telegramska vabila, v Ljubljani, vendar pa si s tem podatkom velikega vprašanja niso znali pojasniti. Po desetnovembrskem sestanku so se seje političnih forumov v Mariboru, ki so razpravljali o Katedri, kar vrstile. Najdogovornejša funkcionarja Katedre do danes še nista prejela nobenega vabila. Niti telegramskega ne. In vendar govorijo o kulturi dialoga!

Katedra info-pool



ABC ANARHIZMA

Krtino, ki jo bodo naši zvesti bralci srečali v prodaji z naslovom Antologija anarhizma in obsega pogosto sovraženo misel od Williama Godwina do Roela van Duna s spremno besedo in uvodom Rudija Rizmana in predgovorom Noama Chomskyja priporočam v branje še vedno svobodno mislečim. Zbornik ni prikupen le zaradi osvojenosti misli, ki jo predstavlja, je morda ključ za razumevanje prisotnosti te misli v študentskih in intelektualnih gibanjih preteklosti in sedanjosti; lahko nakazuje vzroke začetnega uspeha bojkotnega gibanja (mišljen je bojkot ljubljanskih študentov pred dvema letoma), njegovo množičnost in smrt, ko je sprejel njemu vsiljeno igrino institucije, ko se je sam institucionaliziral in se je njegov marš skozi institucije končal v novih institucijah našega političnega sistema. **Dvomim, da bi izid Antologije anarhizma pred dvema letoma preprečil razkroj takratne študentske pomladi,** prepričan pa sem, da bi bile iz nje pograbljene misli, ki bi omogočile boljše artikulacijo začetnih zahtev, faktor, ki bi zaviral padec v nastavljeni zanko.

Predgovor Noama Chomskyja (v drugem delu srečamo njegov tekst Kaj je anarhizem) nam kaže sodobni anarhizem kot reko med dvema bregovoma. Na vrhu enega plapolata rdeča zastava oktobra, drugi se pa kaže kot kip svobode. Reka — anarhistična misel — spodjedba oba, kaže na lažnost ustvarjenih videzov obeh ideologij. Anarhizem, kot ga doživlja on, ne negira temeljnih prvin politične demokracije, vendar se ne ustavlja na tem mestu, podira bregove v sferi ekonomskega življenja, ki dela iz njih gospodarje, iz drugih sužnje ter s tem negira formalno enakost vseh. Prav tako je kritičen do dežel, ki so dvignile rdečo zastavo, saj so zanj naplavina, ki prekriva pogled na pravi socializem, so pravne spake, katerih tvorci niso poznali (**hoteli poznati**) pridobitev 18. stoletja. V nadaljevanju razgali Leninovo

»brezpogojno podreditev posamezni volji«, »diktatorsko oblast« v interesu socializma kot Bakuninovo morečo vizijo socializma (**rdeče birokracije**), ki se izkaže za »najbolj ničvredno in grozno laž, ki jo je ustvarilo naše stoletje.« (str. XV) Anarhistične misli Chomsky ne zreducira zgolj na spomin, ki hoče biti kalup, zanj je to tista misel, ki je večno se spreminjajoč Bakuninovo »instinkt za svobodo.«

Drugi predgovor, ki je delo Rudija Rizmana, nam prinaša strnjen prikaz klasične anarhistične misli, kaže na njeno mesto med velikimi ideološkimi farsami sedanjosti, ter prikazuje nekatere teoretske kontroverze z marksizmom (Marksom, Engelsom, in Leninom). Razmišljanje o prihodnosti anarhizma začenja z ugotovitvijo Georga Wodcocka, da je ta kot gibanje mrtev, da pa obstoja kot nujna alternativa rdečemu in liberalnemu Leviathanu navkljub.

Anarhistična misel, ki se je kalila v teoretskih spopadih z ideologijo liberalizma in apostoli pravega komunizma (leninistično marksistično partijo), ki je preživela (mnogo njenih pripadnikov ni) Kronstadt in Španijo je dolgo časa bila pod površjem teoretičnih tokov, ker se ni vključila v standarde uniformnosti, ki bi jo laže potrdili kot veliko ideologijo — in prav tu je za Rizmana (in tudi za me) mesto, ki daje anarhizmu bivalno pravico, ter vpelje vprašanje in odgovor, katerega skupaj z Rizmanom postavlja Katedra:

»V imenu katerega (nerazumnega miselnega stališča) je mogoče nasprotovati življenjski prisotnosti in še bolj etični upravičenosti ideje, ki izhaja iz takih z ljubeznijo do (so)človeka in nerepresivno konstituirane skupnosti prežetih temeljnih načel? Njihova apriorna zavrnitev gotovo najprej in največ pove o avtoritarni držbi (tudi formalni moči) nosilca zavrnitve in o njegovi nepripravljenosti na demokratično, pluralistično zastavljen dialog z drugim(i) kot bistvenim razpoznavnim znakom

svobodne družbe.« (str. LXXIII) Prispeli smo do mesta, ob katerem moramo začeti brati in se naučiti misliti anarhizem. Dvaintrideset mislecev nam ponuja svoje tekste, svoje intelektualne izkušnje, katerih pomen v obdobju gospostev, ki smo mu zapadli, vrženi v svet in prostor brez lastne volje, presega antikvaričnost. Potrudimo se in prenehajmo gledati z nostalgijo na teoretične spopade preteklosti, da ne bomo postali predmet Clemenceaujeve žalosti, ki pravi, da mu je žal vsakogar, ki ni bil pri dvajsetih letih anarhist.

Herbert Read (Filozofija anarhizma, str. 546—560) meni, da je čas pozitivnega prepričanja zamenjal čas obupa. Liberalizem in realizirani socializem sta razočarala, iz poprejšnjih družbenih form sta prevzela hlapčevstvo, ki sta ga kanila ukiniti. V tem razkroju uma in idealov, je človeštvo prispelo do nič, katerega se brani z molitvijo bogu, ki ga je odpravilo. Edini izhod je vera v dobroto človeštva, ki pa mora biti združena in prežeta z uporniško strastjo. Antologija anarhizma je prispevek za boljše razumevanje upora. Prinaša pa tudi občutek revolucionarne strasti, ki je nam postal tuj v deželi diktature proletariata. Ob poznavanju usode nekaterih avtorjev in njihove misli je obtožba zoper obstoječe ideološke konstrukcije.

Citirano po Antologija anarhizma KRT 1986:

Kaj je vladanje?
Da ti vladajo pomeni, da te nadzirajo, opazujejo, vohunijo, usmerjajo, uzakonjajo, uravnavaajo, omejujejo, indoktrinirajo, pridigajo, nadzorujejo, ocenjujejo, presojujejo, cenzurirajo in ukazujejo ljudje, ki nimajo za to ne pravice, ne znanja in ne vrline.

Pierre-Joseph Proudhon
Sedaj vemo, kaj je vladanje. Berite Antologijo anarhizma in zvedeli boste, kam vodi naša svetla prihodnost.

Silvo Zapečnik

Dokument, ki ga objavljamo, je tajna instrukcija vladnega prezidija Poljske o razširjenem radijskem in TV pokritju lanskoletne uradne volilne kampanje.

ODLOK ŠT./85 PREZIDIJA VLADE Z DNE 1985

Zadeva: Dodatna materialna in finančna sredstva za komite za radio in televizijo poljske RTV, v zvezi z realizacijo programskih in delovnih nalog, povezanih z volilno kampanjo za Sejm ljudske republike Poljske v letu 1985.

Da bi ustvarili pogoje za izpolnitev dodatnih programskih in delovnih nalog med volilno kampanjo za Sejm ljudske republike Poljske, prezidij vlade odreja sledeče:

1. Predsednik planske komisije ministrskega sveta bo povečal:
 - a) število ur TV oddajanja za 160 nad centralnim letnim planom za leto 1985,
 - b) zgornje meje začrtane v centralnem letnem planu za leto 1985 za komite poljske RTV na področju:
 - investicij za 461.600.000 zlotov
 - plač in honorarjev za 82.200.000 zlotov
 - gotovinskih uvozov iz konvertibilnih tržišč za 1.523.000 dolarjev

2. Minister za promet bo poleg tega izročil dovoljenja za nakup 80 službenih avtomobilov

3. Minister za finance bo pokrill izdatke izvirajoče iz zgoraj omejenih odločitev, s tem, da bo iz rezerv centralnega proračuna dvignil 1.039.300.000 zlotov.

4. Predsednik komiteja za radio in televizijo poljske RTV, je za tiste, ki sodelujejo pri pripravi in realizaciji oddaj, povezanih z volilno kampanjo za Sejm ljudske republike Poljske, pooblaščen uvesti višje plačilne razrede, kot so določeni v obstoječih plačilnih listah.

Pooblastilo za povečanje plač se lahko razširi tudi na novinarje na vodstvenih položajih.

5. Odlok stopi v veljavo z današnjim dnem.

Predsednik ministrskega sveta

OBRAZLOŽITEV ODLOKA

Zapletenost družbenih in političnih razmer, v katerih bo letos potekala volilna kampanja za Sejm, bo komiteju za radio in televizijo naložila posebne, zelo težavne naloge.

Radio in televizija morata kampanjo podpirati z izdatnim in raznolikim obveščanjem in propagando.

Dogovorjeno je, da se morata propaganda in obveščanje o volitvah, letos razlikovati od tradicionalnih vzorcev in stereotipov. Med drugimi cilji naj bi med občinstvom ustvarjala občutek zadovjstva in vero v prenovitvene dejavnosti, ki so jih podvezle oblasti. Oblike obveščanja in propagande naj bi skušale biti nove, da bi tako podpirale prepričanje, da nista le volilni zakon ali vsebina volilnih programov tista, ki sta se spremenila, ampak da so tudi politične organizacije in oblasti spremenile načine komuniciranja z družbo, ter da se je slog radia in televizije prav tako spremenil. S spremembo oblike in sloga ozadja volilne kampanje imamo v mislih predvajanje bogatih in dobro pripravljenih zabavnih showov, na lokalnih in osrednjih programih radia in televizije, ki bi služili kot ozadje za predstavljanje volilnih gesel in kandidatov.

V podporo volilni kampanji v letu 1985, med drugim predvidevam izpolnitev naslednjih elementov propagande in obveščanja:

1. smotno izbrabo zabavnih prireditvev, ki jih že načrtujejo različna društva, ter prenos prireditvev prek radia in televizije,

2. organiziranje posebej za radio in televizijo pripravljenih prireditvev populističnega značaja, kot npr. sejmov, veselic, kvizov, varietejev, koncertov in podobno. Tovrstne prireditve bi služile kot ozadje za predstavitev kandidatov za Sejm,

3. povečanje števila spektakularnih terenskih oddaj,

4. izpopolnjevanje značaja oddaj, tako da se te odkrito naslanjajo na posamezne starostne skupine, poklice ali krajevna okolja, upoštevajoč njihove posebne okuse in nagnjenja,

5. podaljšanje časa oddajanja lokalnih radijskih in televizijskih postaj

6. uvajanje klasičnih oblik politične propagande, vključno s propagando, ki je usmerjena na določene skupine — npr. televizijske diskoteke za mlade,

7. predvajanje pesmi, ki bi v priljubljenih glasbenih oblikah vzbujale patriotična in družabna čustva ter evocirale optimizem in upanje,

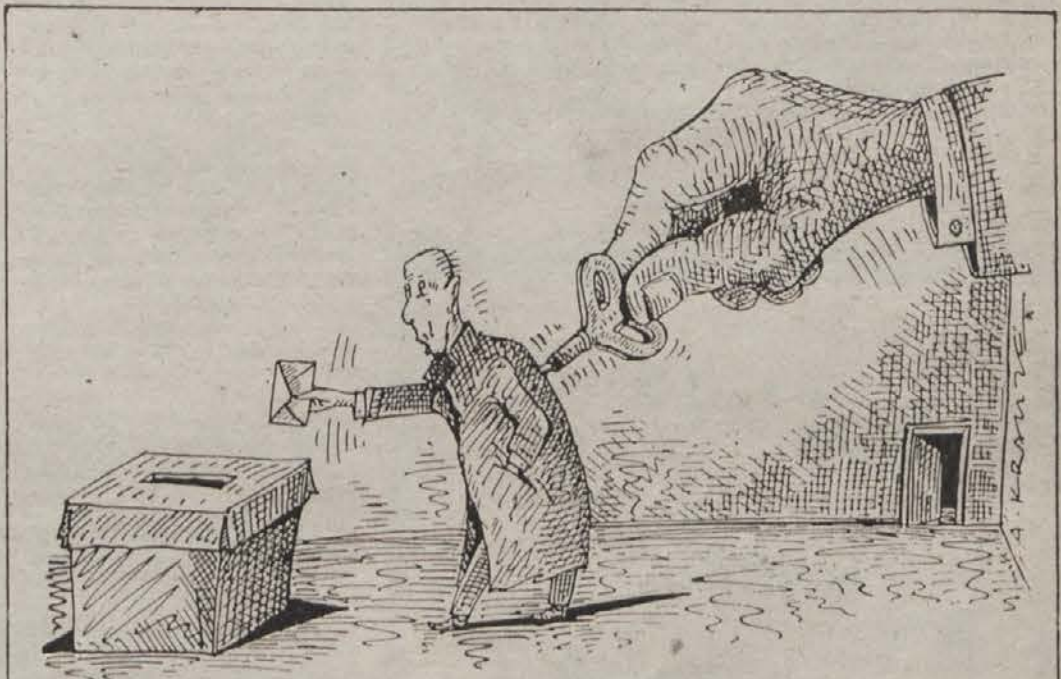
8. povečanje števila novic in oddaj o področjih, ki nimajo svojega lastnega radia ali televizije.

Vse te oblike, navedene kot primeri radijskih in televizijskih dejavnosti, zahtevajo velika finančna in dodatna tehnična sredstva. Npr. obstoječa transportna sredstva ne morejo zadovoljiti novih potreb.

Nadrobni izračuni dodatnih finančnih potreb (...) so navedeni v Dodatku I in Dodatku II.

Oprema nakupljena v zvezi z volilno kampanjo bi hkrati rešila podobne probleme, ki jih bo postavila kampanja pred 10. kongresom Poljske združene delavske partije.

EAST EUROPEAN REPORTER
prevedel Oto Grum



Reflections on Elections: Poland & Hungary
Havel's "Anatomy of a Reticence"
Crackdown on
Czechoslovakia's Jazz Section

STO Odstotkov

- 1 Bojijo se starih zaradi njihovega spomina.
- 2 Bojijo se mladih zaradi njihove nedolžnosti.
- 3 Bojijo se celo šoloobveznih otrok.
- 4 Bojijo se umrlih in njihovih pogrebov.
- 5 Bojijo se grobov in rož, ki jih ljudje polagajo nanje.
- 6 Bojijo se cerkva, duhovnikov in nun.
- 7 Bojijo se delavcev.
- 8 Bojijo se članov partije.
- 9 Bojijo se tistih, ki niso v partiji.
- 10 Bojijo se znanosti.
- 11 Bojijo se umetnosti.
- 12 Bojijo se knjig in pesmi.
- 13 Bojijo se gledališč in filmov.
- 14 Bojijo se plošč in magnetofonskih trakov.
- 15 Bojijo se pisateljev in pesnikov.
- 16 Bojijo se novinarjev.
- 17 Bojijo se igralcev.
- 18 Bojijo se slikarjev in kiparjev.
- 19 Bojijo se glasbenikov in pevcev.
- 20 Bojijo se radijskih postaj.
- 21 Bojijo se televizijskih satelitov.
- 22 Bojijo se svobodnega pretoka informacij.
- 23 Bojijo se tuje literature in časopisov.
- 24 Bojijo se tehnološkega napredka.
- 25 Bojijo se tiskarskih strojev, kopirnih aparatov in xeroxov.
- 26 Bojijo se pisalnih strojev.
- 27 Bojijo se fototelegrafov in telexov.
- 28 Bojijo se avtomatskih telekomunikacij s tujino.
- 29 Bojijo se pisem.
- 30 Bojijo se telefonov.
- 31 Bojijo se pustiti ljudi ven.
- 32 Bojijo se spustiti ljudi noter.
- 33 Bojijo se levice.
- 34 Bojijo se desnice.
- 35 Bojijo se odhoda sovjetskih čet.
- 36 Bojijo se sprememb vladajoče klike v Moskvi.
- 37 Bojijo se detanta.
- 38 Bojijo se razorožitve.
- 39 Bojijo se pogodb, ki so jih podpisali.
- 40 Bojijo se za pogodbe, ki so jih podpisali.
- 41 Bojijo se svoje policijske.
- 42 Bojijo se vohunov.
- 43 Bojijo se za vsoje vohune.
- 44 Bojijo se šahistov.
- 45 Bojijo se igralcev tenisa.
- 46 Bojijo se hokejistov.
- 47 Bojijo se telovadk.
- 48 Bojijo se sv. Vavilava.
- 49 Bojijo se učitelja Jana Husa.
- 50 Bojijo se vseh svetnikov.
- 51 Bojijo se daril otrokom ob sv. Miklavžu.
- 52 Bojijo se Božička.
- 53 Bojijo se nahrbtnikov na kipih Lenina.
- 54 Bojijo se arhivov.
- 55 Bojijo se zgodovinarjev.
- 56 Bojijo se ekonomistov.
- 57 Bojijo se sociologov.
- 58 Bojijo se filozofov.
- 59 Bojijo se fizikov.
- 60 Bojijo se zdravnikov.
- 61 Bojijo se političnih zapornikov.
- 62 Bojijo se družin zapornikov.
- 63 Bojijo se današnjega večera.
- 64 Bojijo se jutrišnjega jutra.
- 65 Bojijo se prav vsakega dneva.
- 66 Bojijo se prihodnosti.
- 67 Bojijo se starosti.
- 68 Bojijo se srčnih napadov in raka.
- 69 Bojijo se celo tiste drobcene sledi vesti, ki je utegnila še ostati v njih.
- 70 Bojijo se zunaj, na ulicah.
- 71 Bojijo se znotraj svojega utrjenega geta.
- 72 Bojijo se svojih družin.
- 73 Bojijo se svojih sorodnikov.
- 74 Bojijo se svojih nekdanjih prijateljev in tovarišev.
- 75 Bojijo se svojih sedanjih prijateljev in tovarišev.
- 76 Bojijo se drug drugega.
- 77 Bojijo se tega, kar so izrekli.
- 78 Bojijo se tega, kar so napisali.
- 79 Bojijo se za svoj položaj.
- 80 Bojijo se vode in ognja.
- 81 Bojijo se deževja in suše.
- 82 Bojijo se snega.
- 83 Bojijo se vetra.
- 84 Bojijo se mraza in vročine.
- 85 Bojijo se hrupa in tišine.
- 86 Bojijo se svetlobe in teme.
- 87 Bojijo se veselja in žalosti.
- 88 Bojijo se šal.
- 89 Bojijo se pokončnih.
- 90 Bojijo se poštenih.
- 91 Bojijo se izobraženih.
- 92 Bojijo se nadarjenih.
- 93 Bojijo se Marxa.
- 94 Bojijo se Lenina.
- 95 Bojijo se vseh naših mrtvih predsednikov.
- 96 Bojijo se resnice.
- 97 Bojijo se svobode.
- 98 Bojijo se demokracije.
- 99 Bojijo se listine človekovih pravic.
- 100 Bojijo se socializma.

Zakaj hudiča se torej mi bojimo NJIH?

Besedilo pesmi »Sto odstotkov« (sedaj že zatrite) češke rock skupine The Plastic People je po Across Frontiers prevedel Oto Grum.

»ZAGOVOR VOLKOV PRED OVCAMI«

Meine Damen und Herren,*
«Česa se bojite? Intelektualno življenje v Mariboru umira, univerza je v agoniji, Maribor je mrtev. Smrt je tu: vse je enotno, vse je mirno, vse je uniformno kot na britofu.» To je citat prosto po dr. Vladu Sruku, ki je 11. novembra na skrivnostnem sestanku še bolj skrivnostno družine mariborske mu univerzitetnemu partijskemu sekretarju Janezu Gujtu zagotovil, da tudi v letu gospodovem 1986 v državi Maribor čudežev ne bo. Dr. Vlado Struk, ki se na čudeže dobro spozna, saj se je o tem nadnaravnem pojavu dal podučiti iz prve roke od dr. Vjekoslava Grmiča, sicer verjame v to, da se nekateri čudeži dogajajo: da je denimo mogoče v življenje obuditi še toplo, pravkar umrlo truplo. Ni pa mogoče obuditi v življenje že dolgo pod zemljo gnijočega trupla. In nekdanje nemško mesto Maribor ni nepodobno gnijočemu truplu.
 Po pričevanju starih zgodob, ki jim danes nihče več ne verjame, so duhovi nujna pritičina vsakega britofa. Čudno našemljeni se ob še bolj čudnih urah plazijo naokrog in plašijo ljudi, ki se utrujeni

novembra, ni registriran. Kaj pomeni ne biti registriran v državi, kjer se verno zapisuje število jajc, ki jih letno znese vsaka kura in število svinj, ki jih skrbno uničevanemu, a še zmeraj obstoječemu kmetu povrže na leto vsaka njegova prašičja samica, je jasno že vsakemu tuvcu. To pomeni, da utegne biti sleherni njegov dan tudi poslednji — o njegovi prihodnosti, o njegovi življenjski usodi ni mogoče reči nič zanesljivega. Če seveda zanemarimo dejstvo, da ni nič bolj umrljivega kot so dobra ureditve mladinskih medijev v tej državi.
 A na nesrečo so tudi duhovi obsojeni na to, da se pretvarjajo, čisto tako, kot da bi bili ljudje: tako prvi kot drugi se lahko zanašajo le na tisto, kar imajo. Če bi se namreč duhovi tega mesta lahko bolj zanašali na svoj razum kot na svoje instinkte bi se v teh odurnih dialektičnih časih raje zavlekli nazaj v svoj panteon in se namesto razburjanja dalje zabavali. Kajti ljudje tega časopisa umirajočemu mestu ne morejo odvzeti nobene njegove smrti, lahko pa mu še katero dodajo — svojo lastno. Vobče znano dejstvo je, da je

že dokončno razjasnil. (glej: Zakaj nova pojasnila, Večer, 14. 11. 1986)
 Kdaj, tovariši? Takrat, ko ste med sabo tekmovali, kdo bo v javnosti bolj bestialno popljuval Krivdo in greh, ne da bi javnosti omogočili, da ta esej prime v roke in sama prebere? Takrat, ko ste javnost bombardirali s fragmenti iz eseja ne da bi pri tem obelodanili tudi avtorično metodo? Ali pa morda takrat, ko ste zagnali vik in krik ob prihodu Spomenke Hribar v Maribor, kamor je prišla predavat o izsledkih iz svoje raziskave o vrednotah mladih? Zares, kdaj tovariši? Vi ste tisti, in ne tuji tisk in tuji zgodovinarji, ki dolgujete informacije (z morebitnimi pojasnili) o dogodkih iz novejšje zgodovine te države in družbe nam, mladim; dolgujete nam informacije — in nobenih dokončnih pojasnil, ker v zgodovini kot eni od družboslovnih ved ni nič dokončnega — so samo verjetnosti, sklepanja, sodbe, ki so toliko bližje resničnosti, kolikor več različnih informacij obstaja. Artikulirati preteklost še ne pomeni spoznat jo za takšno, kot je v resnici tudi bila. Zgodovinsko artikulariti preteklosti pa ni mogoče, če se pustijo poslušati samo tisti, ki držijo v rokah državni aparat.
 Zares, kdaj, tovariši?

Meine Damen und Herren, kaže, da v državi Maribor sme obstajati samo tisto, kar je »dokončno razjasnjeno.« Vse drugo kot da nima pravice do obstoja. Ker uredništvo Katedre, ki ga sestavljajo zlasti Mariborčani študirajoči v tuji in daljnji Ljubljani, prav vsled tega dejstva ni »dokončno razjasnjeno,« nima, takšno kot je, pravice do obstoja. Morda bodo mariborske oblasti v bodoče v svojem fevdu prepovedale tudi zaposlovanje vseh tistih, ki smo v Ljubljani diplomirali? A težava ni v tem. Težava je v tem, da je v tem obmejnem mestu nepojasnjeno »dokončno razjasnjeno« šele čez mnogo let, potem, ko je že mrtev in samo ne more več nič reči. Potem, ko govorijo le še spomini; in nič ni bolj spremenljivega, bolj prilagodljivega, bolj človeku podobnega kot so spomini. Tako je po približno 60. letih »dokončno razjasnjeno« vloga mariborskega velika generala Rudolfa Maistra, ki sedaj v državi Maribor ne nadoma lahko obstaja: mestni odličniki mu danes postavljajo spomenik. Seveda ne njemu. Seveda ne človeku iz mesa in krvi. Legendi. V provinci so namreč spomeniki nujni; oltarji so, na katerih se ob daritvah grešnih kozlov zaklinjajo duhovi. Tako obredje kot mitologija je za eksistenco duhov nujna. Brž ko spregovori zgodovina se to veliko in bliskajoče, naphano s preteklostjo in opustošenjem, razblini v strašljive pripovedke, ki se jim smejijo še celo otroci.
 Zato je v delavskem Mariboru zgodovini, in ne samo njej, vsej teoriji, odvzeta beseda. Zato je mariborska univerza le parodija na univerzo; lahko se sicer ponša s tem, da dobavlja svojemu delavskemu okolju s socialnim sistemom, organiziranim po principu fevda, ravno pravšnje kadre; a lahko se ponša tudi s tem, da v vseh štirih letih šolanja njeni obiskovalci — samo iz globokega spoštovanja do študentov upora-

bljam pojem obiskovalec — komajda utegnijo povohati vse gradnje filozofije in sociologije in se jim le-ta že od daleč zagnusi. Kaj sociologija, kaj teorija! V mariborski združenem delu združujejo s »sredstvi svoje delo« poleg neukih emigrantov le še psihološko in tudi drugače polpismeni domačini, ki jim navajenim na nasilje gospostva resnično ni težko gospodovati. Kaj naj počne država Maribor s filozofi, tako nekoristnimi v praktičnem, vsakdanjem življenju in zmeraj postavljajočimi pod vprašaj vse »dokončno razjasnjeno«; posmehljivočimi se občutljivim ušesom tega časa, ki ne morejo zdaj niti potem prenesti ničesar drugega razen svečanih titul; in neizmerno začudenimi, ko vidijo, da se razen njih samih, noben drug živ krst ne zmeni za svojo lastno neumnost. Čemu sploh teorija, bodo spet čisto po človeško zamahnili z roko duhovi, natanko zavedajoč se, da pravo nevarnost za nje ne predstavlja praktični poskus — kot bi denimo bilo delavstvo na ulicah — ker je nanj mogoče odgovoriti s topovi, pač pa teoretsko izvajanje.

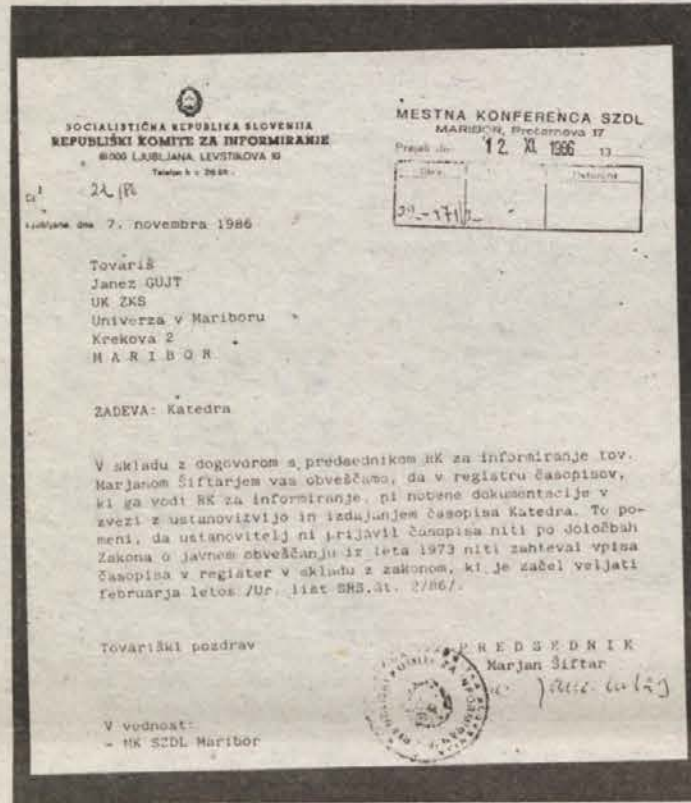
Meine Damen und Herren, nič nenavadnega vam ne pripovedujem. To so običajne zgodbe iz običajnega obmejnega mesta. Kompetentni v državi Maribor imenujejo te običajne stvari »mariborske specifične razmere.« In so na to svojo specifično silno ponosni, kajti oni so, ki jo ustvarjajo. Ponosni so tudi na to, da se v tej državi »najbolj dosledno izvajajo vsi zakoni.« Tovrstna doslednost je pač nujni atribut vsake specifikacije; nobenost je namreč tem bolj sveta, čim bolj problematično je njeno praktično izvajanje. A ker sem dobrodušen človek, posameznih elementov te specifikacije na tem mestu ne bom nizala; govorim vam o novembru. O času, ko je poleg Katedre v tej državi nerazjasnjen še štrajk zdravstvenih delavcev. Duhovi tega mesta si pač sproti ne morejo »dokončno pojasniti« nobenega, še posebej pa ne nobenega intelektualnega dejanja. Ker pa je ta vrli duh grabežljiv — stvari in ljudi se je že navadil presojeti tudi skozi optiko plave kuverte — si sedaj že lahko pojasni štrajk delavk v MTT-ju. Njihove plače so resnično mizerne. Takorekoč štrajka vredne. Ne more pa razumeti štrajka glede na nekvalficirane delavke zelo dobro plačanih zdravnikov. Zato je ta štrajk neavdaven in neavdavno je vse, kar se ne ujema s tistim, kar smo sicer navajeni videti in slišati. Tako nenavaden je kot ob jesenski številki Katedre, ki je zaradi njene dolgoletnega občasnega izhajanja oči sploh niso navajene in je samo njena pojavnost zastrašujoča, če drži trditve eminentnega francoskega sociologa Jeana Cezaneuva, da je za primitivce vse, kar je nenavdno tudi sumljivo.

Meine Damen und Herren,

ponovila se bom: človek vselej uhaja človeškemu bivanju, v katelega bi ga radi ujeli. Poglejmo: ko je na Dan sveh svetih na osrednji mariborski komemoraciji slavnostno govoril predsednik rotovski mladih, je med drugim dejal: »Ne bomo dopustili, da bi nam našo usodo krojili generali.« Taista mladinska občinska konferenca je skupaj s tezensko zapisala v svoj letošnji program dela, da bo mladinska organizacija, v primeru, ko bo ugotovila, da so blokirane vse samoupravne poti za razreševanje sporov, sama organizirala štrajk. Mladinski kulturni center vestno obhavlja Konstruktorevi delavci — in to je mladinska domislica. Vas Trate na avstrijski meji se konstituira kot osrednji slovenski »alter« center. Mladinska ustvarjalnost v Domu ustvarjalnosti je bolj vprašanje mladinske agresivnosti kot pa denarja. Vsa mariborska mladina razpravlja o civilnem služniju vojaškega roka. Oglašajo se tudi mirovnik. Tone Partljič ni utihnil. Vlado Struk vodi v vsekve predavalnice vodilne sociologe. Katedra izhaja iz gole nečimrnosti. Samo zaradi vsega tega in temu podobnega, pa zaradi sonca, ki se kot žarenje večnosti prikotrlja izžena Pohorja na vedro nebo in preza z njega sence vib, je ta britof lep.
 Pri tem bi rada ostala. Kar sledi iz tega, dobra ali slaba vprašanja, utemeljene ali neutemeljene sodbe, to bi rada prepustila vam. Lahko delate sami svoje sklepe medtem ko objuate spomine na Nemce in vdihavate v pljuča moči fini mrtvaški prah.

Dragica Korade

*Moje dame in gospodje



vračajo z dela vsak mimo svojega britofa v svoje žalostne domove. Tudi v državi Maribor, ki jo je ob nedavnem zaključku Borštnikovega srečanja akademik dr. Bratko Kreft ponosno oklical za trdnjavo ne samo slovenskega, ampak vseh jugoslovanskih narodov, se duhovi v zadnjem času čisto prikazujejo, da ljudje ne bi na nje pozabili. Novodobni duhovi so namreč spoznali, da ljudi ni mogoče plašiti več kar tako, samo z zgodbami o svoji grdi pojavnosti, kajti današnji ljudje zelo dobro vedo, da je strah okrog voltel, od znotraj pa ga nič ni.
 To pisanje je dokaz za to, da se štajerski duhovi zbirajo: v tem tekstu se bodo najprej obesili na zgoraj omenjen privednik pred samostalnikom — na nekdanje nemško mesto torej — zaradi enostavno brutalnega razloga, ker duhovi ne priznavajo zgodovine; zgodovine ne priznavajo zaradi svoje inherentne povezanosti z nagonom za zapiranjem, za izvemanjem iz časa in kot taki ne dopuščajo nobenega gibanja, nobenih presenečenj in nobenih nenavadnosti. Po Radomiru Konstantinoviču, ki je moder mož, pravi provincialni duh dopljuje samo življenje »između« življenja in ničevosti. Zato je radovednost — ki ni nujno samo moja —, s katero se to staro in kot Avstro-Ogrska ranljivo navzlic vsemu iz dneva v dan vse pogosteje srečuje v tukajšnji graničarski trdnjavi, težko razložiti: od kod si vendar življenje samo jemlje pravico, da sprašuje, in od kod spet nekemu drugemu, ki ni iz panteona duhov, pravica, da odgovarja na ta vprašanja. Vse bi vendar moralo biti mirno in enotno kot se za britof spodobi.
 Instinktivne geste naših vodilnih duhov, ki so v turobnem mesecu novembru še posebej oživel — a kako tudi ne bi: mrakobnost in vonj po trohnenju vlivata duhovom novih moči — so dale vedeti, da si je obe zgoraj navedeni pravici vzel pričujoči časopis, ki se mu je zahotelo po besedah rotovških komunistov testirati meje tu obstoječe družbene tolerance.
Meine Damen und Herren, ta časopis, ki ima za sabo že četrto stoletje občasnega rednega izhajanja, po dopisu republiškega sekretariata za informiranje, odposlanem v državo Maribor 10.

zgodovina najhujša sovražniča mitološke zavesti. Ta časopis pa — radoživ in nenavaden kot je — je implicite dregnil v zgodovino o objavo Krivde in greh politično diskreditirane Spomenke Hribar in ta objava je sprožila najvišjeste penjske alarmne signale, ki so drugega za drugim pozivali duhove na njihovo staro in kot kamen negibno zborni mesto, kjer so se drug pred drugim v paternalistični maniri sprenevedali kot že dolgo ne.
 13. novembra so po letu dni vnovič zadonele trobente rotovških komunistov: »zakaj Katedra na novo pojasnjuje Kocbekovo vlogo in delo v prispevku Spomenke Hribar... borce motijo nekatera ponovna odpiranja pogledov na zgodovino, ki sta jih ZK in javnost

